HRVOJE KLASIĆ

BIJELO NA CRNO

LEKCIJE IZ PROŠLOSTI ZA BUDUĆNOST

LJEVAK

Hrvoje Klasić rođen je 1972. u Sisku. Godine 1997. diplomirao je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Na istom je fakultetu magistrirao i doktorirao. Od 1995. zaposlen je kao profesor povijesti na sisačkoj gimnaziji, a od 2003. na Filozofskom fakultetu, Odsjeku za povijest. Dobitnik je Godišnje nagrade Društva sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu za 2006. godinu. Iste godine dobio je i Godišnju nagradu grada Siska za knjigu *Hrvatsko proljeće u Sisku.* Suautor je dokumentarne serije *Hrvatsko proljeće,* nastale u produkciji Hrvatske radio-televizije. Godine 2012. objavio je značajnu i hvaljenu knjigu *Jugoslavija i svijet 1968.* u izdanju Naklade Ljevak, koja se našla u užem izboru za dvije nagrade (Kiklop i Jutarnji list). Dobitnik je nagrade „Svetozar Pribičević" za unapređenje hrvatsko-srpskih odnosa za 2016. godinu.

Hrvoje Klasić

BIJELO NA CRNO

Lekcije iz prošlosti za budućnost

POSEBNA IZDANJA

Nakladnik
Naklada LJEVAK d.o.o.

Za nakladnika
IVANA LJEVAK LEBEDA

Urednik
KRISTIJAN VUJIČIĆ

HRVOJE KLASIĆ

Bijelo na crno

Lekcije iz prošlosti za budućnost

LJEVAK

Zagreb, ožujak 2019.

ISBN: 978-953-355-255-2
CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001023212.

Sadržaj

Predgovor

Mozaik političkih i socijalnih profila naše suvremenosti iz pera Hrvoja Klasića, renomiranog povjesničara i znanstvenika mlađe generacije, pouzdano razotkriva prešućivane, zatomljene ili jednostavno druge strane našeg društva. Kada smo u svibnju 2018. angažirali autora ove knjige kao stalnog kolumnista Net.hr-a smatrali smo da je domaćoj kolumnistici i čitateljstvu potreban novi kut gledanja, nepotrošena i originalna perspektiva. Nije slučajno što u posljednje vrijeme glas kompetentnih povjesničara postaje vrlo dragocjen u javnosti. Povijest se u našoj sredini, čini se, srozala na razinu svakodnevnog naklapanja, o njoj raspredaju i oni koji nešto znaju i drugi koji se njome služe kako god im padne na pamet. Gotovo bi se moglo reći da se o povijesti u našoj javnosti danas lupeta kao i o nogometu, svatko ima neko mišljenje i lako ga plasira u javnu sferu.

Klasićeva redovita tjedna kolumna stvorila je dobitnu kombinaciju. Znanstvena naobrazba i širina per-

spektive, s jedne strane, te spremnost da se u tjednom ritmu prosuđuju – *sada i ovdje* – prijepori našeg vremena, s druge strane, čine Klasićeve radove istodobno studioznim i angažiranim, analitičkim i aktivističkim. Tekstovi otkrivaju stajalište javnog intelektualca odgovornog ne samo uskoj znanstvenoj zajednici nego i svekolikoj čitalačkoj publici.

Niti je sve dosada bio samo crni mrak niti je moguće u blještavom svjetlu ovog sada prepoznati konture obećane nam Švicarske, studiozno i strpljivo objašnjava Klasić iz tjedna u tjedan. Autor ustraje na tvrdoglavim činjenicama i dosljednim interpretacijama. Utoliko i ne dopušta našoj kulturi prepunoj predrasuda, ostrašćenih revizija i postmodernih ho-ruk tumačenja da postanu dio naše javne svijesti. Ta su povijesna svjedočanstva osobito važna za mlađe generacije, koje s uzmakom humanističke naobrazbe i kritičke svijesti bivaju ostavljene na vjetrometini buke praznih riječi i zavodećih destruktivnih ideologija.

Osobnom hrabrošću i angažiranošću autor ukazuje na netoleranciju, isključivost, nacionalizam i povijesni revizionizam ne samo elita nego i društva u cjelini koje takve ideje prihvaća i promiče. Podsjeća da ono što nam je postalo normalno, takvo zaista nije i ne bi trebalo biti. U današnjoj Hrvatskoj isticanje očitog, pa i neupitnih povijesnih činjenica, nerijetko je čin građanske hrabrosti.

Klasić ne djeluje zatvoren u intelektualnoj čahuri, nego nastupa kao glas razumljiv svima, aktivistički i, recimo to otvoreno, prosvjetiteljski. Današnji trenutak

vapi za pouzdanom i smirenom dijagnozom dubokih demokratskih deficita i anomalija u našem društvu. Na tom tragu autorov kritički glas, s dosljednim i uvjerljivim stajalištima, utemeljeno se odupire kolektivnim stereotipima i dominantnom javnom mnijenju. Klasićevi nerijetko disidentski i naizgled osamljenički prilozi, duboko obogaćuju našu pozadinsku političku kulturu.

Autor društvenoj i političkoj zbilji pristupa s metodom konkretnog totaliteta. U svojim kolumnama analizira konkretne isječke iz prošlosti ili sadašnjosti simptomatične za stanje cijelog društva i duh jednog vremena. Svojim tekstovima ulazi u kritiku djelovanja glavnih protagonista naše društvene i političke scene. No, često progovara i o današnjoj i prošloj svakodnevici, odrastanju u socijalizmu, ljudima koje je upoznao i koji su dijelili sudbinu njegove generacije, koja je iskusila i doba nacionalizma. Utoliko će i ova zbirka, dijelom ispričana i iz vlastite perspektive, za neke buduće čitatelje predstavljati uvjerljiv, točan i povremeno potresan mozaik našeg doba.

Osim nagrada i pohvala, i mnoštvo udara i kritika, pa i prijetnji koje je doživljavao dokaz su autorove aktualnosti i relevantnosti koja će se u potpunosti moći mjeriti tek kad s odmakom budemo retrospektivno sudili o našem dobu, bez povišenih strasti. Tada će ova knjiga, vjerujem, moći poslužiti i kao orijentir za razumijevanje jednog vremena. Kada se ispušu ideologije i smire tenzije, prepoznat će se da su zameci Zla na koje Klasić u svojim kolumnama upozorava zaista i postojali.

Kao rafinirani povjesničar Klasić se oslanja na normativnu snagu tradicije. Izbjegava stereotipe prema kojima je ono novo nužno i uvijek bolje. Uspoređuje sadašnji trenutak, uz povjesničarsku zadršku, s onim što je bilo, ne bi li ono što jest dobilo pravu vrijednost i bilo stavljeno u primjeren kontekst. Takvo sagledavanje sadašnjice uvjerljivo i zorno pokazuje trendove našeg razvoja.

Kada smo angažirali Hrvoja Klasića, znali smo da činimo pravu stvar. Nismo mogli, naravno, predvidjeti kako će odjek njegovih tekstova biti doista impresivan. Nismo bili potpuno svjesni onoga što danas možemo uočiti: Hrvoje Klasić predstavlja doista novi i drukčiji kolumnistički glas. Erudicija i znanje donedavno su za novinske komentatore bili dobrodošli pomoćni alati, svaki je kolumnist bio prepoznatljiv po svom specifičnom znanju, načinu na koji koristi metafore ili sarkazam u tekstu. Za Klasića, erudicija i znanje znaju biti i glavni sadržaj teksta. Nastupilo je doba nepismenih i kolumnist najnovijeg doba činjenicama i argumentima suprotstavlja se dominantnom nacionalističkom diskursu.

U trenucima kada mladi, posve netipično, svoj bunt izražavaju folklorom establišmenta, simbolima davno poražene ideologije, tekstovi kao što su ovi čine se prijeko potrebnima. Deseci tisuća čitatelja Klasićevih kolumni utorkom, dokaz su tome kako autor kontra struje ipak ne pliva sam.

Filip Raunić, glavni urednik portala Net.hr

Uvod

Biti društveno aktivan može se na različite načine. Netko se učlani u političku stranku, netko volontira u humanitarnoj organizaciji. Jedni svoj aktivizam pokazuju izlaskom, a drugi baš neizlaskom na izbore. I sâm sam kroz život na različite načine pokušavao mijenjati svijet u kojem živim. Bio sam u ratu, učlanio se u stranku, organizirao različite peticije i tribine, sudjelovao u brojnim protestima. U međuvremenu sam na Filozofskom fakultetu u Zagrebu završio studij povijesti, na kojem sam magistrirao i doktorirao. Posljednjih gotovo dvadeset godina na istom fakultetu predajem kolegije vezane za svjetsku i hrvatsku/jugoslavensku povijest 20. stoljeća.

Biti povjesničar u društvu koje ne samo da je opterećeno nego i duboko podijeljeno kada je u pitanju odnos prema prošlosti, poseban je izazov. Naravno, s tim izazovom se svaki povjesničar nosi na svoj način. Dio kolega glasno i jasno upozorava na opasne tendencije u procesu suočavanja s prošlošću, na revizionizam i ne-

gacionizam, na laži i obmane koje se koriste kao pogonsko gorivo za nacionalizam i šovinizam. Ima i onih kolega koji se više vole držati „po strani", čiji se stavovi u društvu rijetko čuju, koji će radije konformistički prešutjeti nego javno ukazati na očite zloupotrebe povijesti. Nažalost, ima i onih povjesničara čiji su stavovi neposredno utjecali na stanje u kojem se nalazimo, koji su svoj znanstveni integritet podredili ideološkim i (dnevno)političkim ciljevima.

Razmišljajući o svojoj profesionalnoj i društvenoj ulozi procijenio sam da pisanje znanstvenih radova i držanje nastave studentima, koliko god se trudio biti kvalitetan i inovativan, nije dovoljno. Zato sam odlučio iskoristiti sva sredstva kako bih ono čime se bavim što više približio najširoj javnosti. Cilj je bio rezultate vlastitih istraživanja „jednostavnim" jezikom učiniti razumljivima, zanimljivima i intrigantnima svima koji nisu profesionalni povjesničari. Smatrao sam, i sve sam uvjereniji u ispravnost tog stava, da biti znanstvenik i društveno angažiran intelektualac nisu pozicije koje jedna drugoj smetaju, već se naprotiv izvrsno nadopunjuju.

Ako postoji volja, mogućnosti javnog angažmana jednog povjesničara su brojne i raznovrsne. U posljednjih nekoliko godina sudjelovao sam u nizu tribina, okruglih stolova i promocija, komentirao događaje za sve vrste medija, održavao radionice i javna predavanja. Govorio sam pred osnovnoškolcima i umirovljenicima, antifašistima i svećenicima, u zemlji i inozemstvu.

Zbog svega navedenog, a svjestan moći i utjecaja interneta, nisam ni sekunde dvojio kada me je Filip Raunić u ime portala Net.hr zamolio da postanem njihov stalni kolumnist i komentator. Hvala Filipu na povjerenju i prilici. U nepunih godinu dana na portalu je objavljeno više od 40 kolumni u kojima se dotičem raznih tema, događaja i ličnosti. Kako onih iz prošlosti, tako i iz sadašnjosti. Zanimanje koje su izazvale bio je povod da ih se skupi na jednome mjestu i objavi kao knjigu. Za taj dio su svakako najzaslužniji ljudi iz Naklade Ljevak s kojima godinama uspješno surađujem. Naslov knjige, *Bijelo na crno*, sugerira nekoliko stvari. Nastojao sam ukazati na jednu od najvidljivijih posljedica revizionističkog pristupa prošlosti, koja odnose toliko učini apsurdnima da ono što bi trebalo biti pozitivno, odnosno „bijelo", postane negativno, tj. „crno", i obrnuto. Naslov također sugerira da svojim tekstovima pokušavam „osvijetliti" ili bolje rečeno rasvijetliti neke događaje iz prošlosti, posebno iz onih „mračnih" razdoblja. I naposljetku, naglašavanjem potrebe za različitim oblicima društvenog aktivizma često svojim tekstovima nastojim potaknuti čitatelje da se zajedno izborimo za bolji svijet i pobijedimo „crnilo" koje nas okružuje.

Na kraju, moram naglasiti da sam zahvalan svima koji su mi pomogli različitim komentarima, savjetima, dobronamjernim kritikama ili jednostavno svojim društveno angažiranim postupcima. Neću ih sve nabrajati, ali oni dobro znaju koliko ih cijenim.

Jednu osobu ipak moram izdvojiti. On je u svakom trenutku bio moj „posebni savjetnik" i „stručni recenzent", čak i kad nije znao da to jest. Unatoč svemu, najvažnija uloga koju je imao u mom životu bila je ona očinska. Hvala ti, tata!

Hrvoje Klasić

Zagreb, 4. veljače 2019.

KOLUMNE

Zašto se Hrvati ne suočavaju, nego svađaju s prošlošću?

~ 2. 5. 2018.

Iako su Hrvati opterećeni prošlošću tijekom cijele godine, mjesec svibanj jedan je od onih koji pokazuje kako prošlost ne samo opterećuje nego i (dalje) dijeli hrvatsko društvo. Ima li boljih primjera koji dokazuju ovu tezu od nekoliko obljetnica koje su upravo pred nama. U svibnju se rodio (1892.) i umro (1980.) Josip Broz Tito. Dio građana Hrvatske u njemu prepoznaje tipičnog „hrvatomrsca" i jednog od najvećih zločinaca 20. stoljeća, dok je za druge Tito najsposobniji političar i najuspješniji državnik u hrvatskoj povijesti. Dana 8. svibnja 1945. nakon četiri godine ratovanja s okupatorima i domaćim kolaboracionistima jedinice Narodnooslobodilačke vojske („partizani") oslobađaju Zagreb. Naravno, to je verzija koju prihvaća jedan dio javnosti. Za drugi, upravo je toga dana nakon četiri godine hrvatske vlasti Zagreb okupiran od jugoslavenskih komunista. Točno tjedan poslije, 15. svibnja 1945. oružane snage s područja Jugoslavije koje su bile u savezničkom

odnosu s Trećim Reichom prisiljene su na kapitulaciju i kod austrijskog gradića Bleiburga bivaju izručene (od Britanaca) Jugoslavenskoj armiji. Iako je obračun s Hitlerovim saveznicima u proljeće i ljeto 1945. bio više pravilo nego iznimka u cijeloj Europi, masovnost i brutalnost osvete u jugoslavenskom slučaju neusporedivi su s ostalim primjerima. Svake godine na taj dan posljednjih nekoliko desetljeća na bleiburškom se polju odvija komemoracija za sve one nad kojima je smrtna kazna izvršena bez ikakva sudskog procesa. Istodobno su se na toj komemoraciji desetljećima pojedinci šetali u ustaškim uniformama, pozdravljali jedni druge ustaškim pozdravom i nitko od njih nije ni pomišljao ograditi se, a kamoli osuditi ustaški režim i ustaške zločine. I u ovom slučaju hrvatsko društvo je podijeljeno. Ne u vezi s priznavanjem zločina koji je neosporan, nego zbog načina na koji se počinjeni zločin komemorira. Dok jedni Bleiburg uspoređuju s Jasenovcem i u „stradanju nevinih Hrvata" prepoznaju genocid, drugima su ikonografija i izjave koje se tamo mogu čuti dokaz da je glavni cilj okupljanja ipak veličanje NDH i žal nad porazom 1945.

Ovo su samo neki od brojnih primjera podijeljenosti hrvatskog društva. Naravno da podjele i različiti stavovi nisu ni neobični niti su hrvatska posebnost. Činjenica koja bi ipak trebala zabrinjavati jest da energija koju Hrvati, barem u javnom prostoru, troše na prošlost nije ni približna onoj koju posvećuju raspravama o budućnosti. Dodatni je problem što ta energija, nažalost, ne služi

kao poticaj za tolerantan i konstruktivan dijalog, nego se najčešće svodi na uvrede i diskvalifikacije, bez ikakva utemeljenja u znanstvenim spoznajama.

Zbog svega navedenog prihvatio sam ponudu da za Net.hr pišem kolumnu o kontroverznim temama iz hrvatske i svjetske povijesti te o načinima na koje se znanstvenici i društva u cjelini s njima suočavaju. Mislim da je potreba, pa čak i dužnost svakog stručnjaka da svojim znanjem pokuša pomoći boljem razumijevanju nedoumica i nepoznanica prisutnih u najrazličitijim područjima života. Od cijepljenja i GMO hrane do suočavanja s prošlošću. Ponekad rješenje određenog problema podrazumijeva i angažman više stručnjaka iz više različitih disciplina. Evo uzmimo npr. pitanje iz naslova ovog teksta. Kao povjesničar pokušat ću u kolumnama odgovarati na pitanja s čime bi se iz prošlosti trebalo suočavati, kako bi suočavanje trebalo izgledati i kakva su iskustva drugih u vezi s tim. Međutim, za odgovore na pitanja zašto se neki ne suočavaju, nego svađaju s prošlošću, zašto imaju potrebu uljepšavati je, negirati ili izmišljati, siguran sam da bi bilo zanimljivo čuti mišljenje i nekih drugih struka. Imajući u vidu „argumente", „zaključke" i „kvalitetu" rasprava onih koji tako tretiraju prošlost, sigurno bi uz pomoć različitih društvenih i humanističkih struka, mišljenje ponekad trebalo potražiti i kod nekih medicinskih struka.

Zašto se Europa ponosi, a Hrvatska srami svog antifašizma?

~ 8. 5. 2108.

Kao i danas, 8. svibnja 1945. bio je utorak. Toga dana u 23:01 nakon šest godina ratovanja bezuvjetnom kapitulacijom Njemačke službeno je završen najveći i najtragičniji rat u povijesti. Iako je svaki rat na svoj način brutalan, ono što Drugi svjetski rat čini „posebnim" su masovni zločini prema civilnom stanovništvu. Milijuni nedužnih ljudi ubijeni su na najsuroviji način samo zato što su ih fašistička i nacistička ideologija proglasile rasno, vjerski, nacionalno, politički... nepodobnima. Tijekom rata na najekstremniji se način pokazalo lice i naličje ljudske vrste. U prvi plan su više nego ikada došli oni sposobni za mržnju, nasilje i zločin, ali i oni koji su uvijek, bez obzira na posljedice, spremni na hrabrost, solidarnost i požrtvovnost. I jedni i drugi niti su se pojavili niti su nestali s Drugim svjetskim ratom. Oni su (od)uvijek među nama. Upravo u toj činjenici leži razlog obilježavanja 8. svibnja, odnosno Dana pobjede. Poučeni prošlošću ne smijemo igno-

rirati „prve“, nego učiniti sve da nam u izgradnji svijeta u kojem želimo živjeti oni „drugi“ postanu uzor.

Svake godine europski i svjetski državnici nastoje iskoristiti Dan pobjede kako bi jasno i nedvosmisleno poslali poruku u kakvom svijetu oni i njihova društva žele živjeti. U svijetu francuskog predsjednika, britanske kraljice i što je posebno važno njemačke kancelarke nema mjesta povijesnom revizionizmu, relativizmu i negacionizmu. Njih kukasti križ ne podsjeća na stari indijski simbol sunca, za pozdrav podignutom desnicom neće tražiti opravdanje u starogrčkom olimpijskom pozdravu, a točan broj ubijenih Židova ne vide kao uvjet za davanje nedvosmislene ocjene o režimu koji je nastojao provesti „konačno rješenje“. Znači li to da na svoju (pobjedničku) ulogu u ratu gledaju nekritički? Nipošto! U tim društvima znanstvenici i političari raspravljaju o (ne)opravdanosti bombardiranja Dresdena i Hirošime, o poslijeratnom silovanju žena, kažnjavanju kolaboracionista bez sudskih presuda ili o logorima za Amerikance japanskog porijekla. Upravo suočavanjem s negativnim primjerima iz svoje prošlosti nastoje naglasiti koliko su oni pozitivni važni. Samo onaj tko priznaje i kaje se zbog vlastitih pogrešaka ima pravo ponositi se dobrim djelima koje je učinio.

A što je s našim društvom i našim političarima kada je u pitanju obilježavanje Dana pobjede? Tko zna koji put uspjeli smo učiniti sve suprotno onom što bi trebalo biti normalno i logično. Zemlja i narod(i) s najjačim i najbolje organiziranim antifašističkim pokretom otpo-

ra u Europi tog istog pokreta se posljednjih 28 godina srami. Mladići i djevojke koji su u borbi protiv okupacije, rasnih zakona, koncentracijskih logora, masovnih ubijanja i protjerivanja dali vlastite živote, umjesto da svojim primjerom predstavljaju uzor mladima u Hrvatskoj i širom Europe, početkom 90-ih godina 20. stoljeća su ponovno, kao i pedeset godina prije, proglašeni neprijateljima. Da stvar bude gora, oni koji su na vlast u Hrvatskoj 1941. došli isključivo voljom Hitlera i Mussolinija, koji su sve vrijeme rata bili njihovi vjerni saveznici, koji su u provođenju holokausta i genocida nad vlastitim stanovništvom pokazali surovost teško usporedivu s bilo kojim drugim primjerom, e ti su u međuvremenu postali romantični hrvatski patrioti i borci za hrvatsku državu. Naravno, riječ je o ustašama. I dok cijeli demokratski svijet, strani političari i relevantni svjetski povjesničari NDH smatraju marionetskom državom Adolfa Hitlera, a ustaški režim zločinačkim, dio hrvatskog društva, uključujući i neke političke dužnosnike, nije baš siguran što je „prava istina". I neće ni biti dok god tu „istinu" traže u izjavama pjevača, nogometaša i političara „opće prakse", a ne u knjigama i znanstvenim radovima svjetski relevantnih povjesničara.

Za kraj možda i ono najvažnije. Oko interpretacija prošlih događaja vjerojatno se nećemo, pa i ne moramo složiti. Puno je važnije da razmislimo u kakvom društvu sutra želimo živjeti. Ako to neće biti društvo u kojem se potiču ljudska prava, tolerancija, solidarnost i

nenasilje, nego nacionalizam, rasizam, isključivost i sukobi, onda su nam „ustaše i partizani", nažalost, najmanji problem. Kako budućnost ne bi otišla u tom smjeru, važno je o pobjedi nad fašizmom razmišljati svaki dan, a ne samo 8. svibnja.

Bleiburg – sramota pobjednika

~ 13. 5. 2018.

„Budite uvjerene, mi ćemo za posljednju stopu hrvatske zemlje i hrvatske države uprijeti sve sile i sve snage i žrtve uložiti, da sačuvamo i najmanji dio Nezavisne Države Hrvatske.“ Ove riječi pune optimizma i požrtvovnosti koje je Ante Pavelić uputio članicama Ženske loze ustaškog pokreta objavljene su u *Hrvatskom narodu* 6. svibnja 1945. Istoga dana Pavelić je pobjegao iz Zagreba. „Posljednju stopu hrvatske zemlje“ uskoro je, bez ikakve volje da je obrani, napustio i najveći dio onih koji su podržavali poglavnika protekle četiri godine. Ustaše su iz Hrvatske 1945. otišli onako kako su u nju 1941. i došli. Skrivečki i bez borbe. Kad kažem ustaše mislim na one u vojnim uniformama, ali i one u civilu poput brojnih „rojnika“, „logornika“, „tabornika“ koji su po gradovima i mjestima NDH masovnim zločinima provodili rasne zakone i štitili „arijsku krv i čast hrvatskog naroda“. Bilo je tu, naravno, i onih koji s ustaškim režimom nisu imali puno veze, ali su se iz straha ili prisilno pridružili dugoj ko-

loni izbjeglica. Osim Hrvata, u toj su koloni bili i brojni bosanskohercegovački muslimani, njemački vojnici i „folksdojčeri", Hitlerovi i Mussolinijevi kolaboracionisti iz Slovenije, nekoliko tisuća crnogorskih i srpskih četnika, te ruski Kozaci. Cilj svih nabrojenih bio je isti, izbjeći suočavanje s pobjedničkom jugoslavenskom armijom i novim vlastima. Ako je cilj i bio isti, razlozi bijega svakako nisu. Dok su jedni samo željeli da sve skupa prestane i da iz nastalog kaosa izvuku živu glavu, ustaški politički i vojni dužnosnici u bijegu su vidjeli odgodu nastavka ratovanja. Nevjerojatno, ali istinito, Hitlerovi saveznici, isti oni koji su četiri godine prije objavili rat Velikoj Britaniji i SAD-u, sada su se ponadali savezničkom tretmanu i zajedničkoj borbi protiv Tita. Entuzijazam svih tih „idealista" nije bio jednak, a razlike će doći do izražaja na putu prema austrijskoj granici. Tako su npr. organizator logorskog sustava u NDH Vjekoslav Maks Luburić i zapovjednik Crne legije Rafael Boban s nizom drugih ustaških zapovjednika i vojnika prilikom povlačenja nastavili pružati oružani otpor. U tim borbama po Hrvatskoj i Sloveniji izginule se tisuće vojnika na svim stranama. Nije nevažno spomenuti, ova stradanja događaju se danima nakon što je Njemačka kapitulirala i nakon što je u Europi proglašen mir. S druge strane bilo je i onih, nešto manje spremnih na žrtvu. Među njima se ističe i „vođa naš zlatni", kako je Anti Paveliću tepao sarajevski nadbiskup Ivan Šarić. Dok se nepregledna kolona kretala prema Bleiburgu i britanskoj zoni, „naš Leonida", da opet citi-

ram nadbiskupa, odlučio je zaobići prometni kolaps koji su uzrokovali njegovi sunarodnjaci i krenuo prema Klagenfurtu i američkoj zoni. Mnogi će hrvatski emigranti godinama poslije ovaj čin proglasiti kukavičkim. Ne i Srećko Pšeničnik, poglavnikov zet. Iz njegove geostrateške analize tastova poteza sve je jasno: „Pavelić je na povlačenje išao skupa s narodom, samo što je išao preko Rogaške Slatine, a nije se zadržavao".

O sudbini onih koji su u Rogaškoj Slatini „krivo" skrenuli i sredinom svibnja 1945. završili na polju ispod bleiburškog dvorca u Jugoslaviji se nije govorilo. S razlogom, jer je u sljedećih nekoliko tjedana nakon predaje jugoslavenskoj vojsci uslijedio po brojkama i po okrutnosti jedan od najvećih zločina u poslijeratnoj Europi. Više desetaka tisuća ljudi ubijeno je po stratištima u Sloveniji i Hrvatskoj bez suđenja i često na vrlo svirep način. Obračun se opravdavao osvetom za sve ono što se događalo tijekom rata, ali i strahom od mogućeg novog vojno-političkog sukoba koji se nazirao. Kako god, nije se radilo o incidentima, nego o dobro organiziranu pothvatu.

Mnogi među zarobljenima kod Bleiburga zasigurno su zaslužili neki oblik kazne. Mnogi su se samo našli na krivom mjestu u krivo vrijeme. I nadasve u pogrešnom društvu. Načinom na koji su stradali i jedni i drugi potpuno je nepotrebno osramoćen jedan od najsvjetlijih zajedničkih trenutaka u povijesti južnoslavenskih naroda. Posebno su osramoćeni oni koji su tijekom rata poginuli boreći se upravo protiv terora i nepravednog kažnjavanja.

Odnos prema zločinima i žrtvama, iz bilo kojeg povijesnog razdoblja, u hrvatskom je društvu još uvijek više ideološki prijepor nego ono što bi trebao biti – pokazatelj i mjera ljudskosti. Jer, način na koji se suočavamo s najtamnijim stranama vlastite prošlosti puno više govori o nama nego način na koji slavimo pobjede. Umjesto daljnjeg moraliziranja, a kao svojevrstan savjet, parafrazirat ću Oscara Wildea koji je jednom prilikom rekao da nije problem zgražavati se nad zločinima zlih. Ono čime pokazujemo svoju ljudskost jest volja i sposobnost da se na jednak način zgražavamo nad kaznama dobrih i pravednih.

Tito i(li) Tuđman

~ 22. 5. 2018.

Jedan od najboljih pokazatelja kako se suočavamo s prošlošću jest odnos prema dvojici najznačajnijih hrvatskih političara 20. stoljeća – Josipu Brozu Titu i Franji Tuđmanu. Vrednovanje njihovih uspjeha i neuspjeha odličan je primjer koji potvrđuje tezu da prošlost uglavnom doživljavamo kao samoposlugu. Odnosno da u nju (prošlost i samoposlugu) ulazimo po potrebi i iz nje uzimamo ono što nam u tom trenutku treba. S obzirom na to da su obojica rođena u svibnju, ovih smo dana, možda više nego inače, mogli čuti različita mišljenja o značenju jednog i drugog u hrvatskoj povijesti. Uspoređujući pristup njihovim biografijama u oči ponajprije upada selektivnost i tendencioznost. Ono što se kod jednog (pre)naglašava kod drugoga se umanjuje ili čak prešućuje.

Tako u izjavama hrvatskih političara kao i u *mainstream* medijima uglavnom slušamo o Tuđmanu kao „ocu hrvatske države“ i eventualno ponešto o njegovu disidenstvu tijekom komunističkog razdoblja. Onaj tko

bi morao ocijeniti lik i djelo Franje Tuđmana na temelju televizijskih priloga, novinskih članaka i izjava političara teško bi mogao zaključiti nešto drugo nego da je riječ o čovjeku koji je donosio isključivo dobre odluke i radio isključivo u interesu Hrvatske i Hrvata. Kritički odnos prema cjelokupnom životnom opusu i ove je, kao i svih prethodnih godina, nažalost izostao.

Žao mi je što očito još uvijek nije nastupio trenutak u kojem će se uz Tuđmanovo sudjelovanje u stvaranju i obrani Hrvatske valorizirati i neke druge teme iz njegova života. Siguran sam da bi jedna objektivna analiza otvorila brojna pitanja na koja mnogi ne znaju ili ne žele čuti odgovore.

Tako bi npr. bilo zanimljivo čuti zašto se mladi Franjo odlučio učlaniti u jugoslavenski orijentiranu Komunističku partiju, a ne u najjaču hrvatsku nacionalnu stranku HSS? Zašto se kao Hrvat pridružuje Titovim partizanima, a ne Pavelićevim ustašama? Ili bar hrvatskim domobranima. Zašto unatoč svemu što se događalo nakon Bleiburga, nakon politički montiranih procesa Hebrangu i Stepincu, te nakon rigidnog obračuna s „neprijateljima" na Golom otoku, nije odlučio vratiti partijsku knjižicu, već naprotiv nastavlja godinama na posao odlaziti s crvenom zvijezdom petokrakom „na čelu"? S tim u vezi, bilo bi zanimljivo čuti čime se točno bavio mladi Tuđman u generalštabu u Beogradu i kako je doživio priznanje da s nepunih 40 godina postane general pobjedničke JNA? Ili, da ne budu baš sve samo preozbiljna pitanja, vjerujem da bi brojne Hrvate, po-

sebno ljubitelje nogometa, zanimalo zašto je baš on postao predsjednik najjugoslavenskijeg nogometnog kluba – beogradskog Partizana.

Bilo bi u jednoj takvoj analizi mjesta i za pitanja iz novije povijesti. Mnogi pamte susrete Tuđmana i Miloševića, ali samo po slici. Ton tih razgovora za većinu hrvatskih građana i danas predstavlja nepoznanicu. Jesu li stvarno, kako svjedoče tadašnji Tuđmanovi najbliži suradnici, predsjednici dviju država razgovarali o podjeli treće?

Mislim da bi današnjoj mladoj generaciji posebno zanimljivo bilo čuti kako je izgledala demokracija u Hrvatskoj dok joj je na čelu bio Franjo Tuđman. Kakav je bio odnos hrvatskog predsjednika prema onima koji su kritizirali njegov rad, posebno novinarima? Iz kojeg je razloga dvije godine odbijao ispoštovati volju birača i omogućiti konstituiranje demokratski izabrane vlasti u Zagrebu? Ima li u njegovim političkim i vojnim odlukama krivnje što se Hrvatska 90-ih godina 20. stoljeća našla u međunarodnoj izolaciji i gotovo pred sankcijama UN-a? Nakon epizode s Partizanom mnoge bi vjerojatno zanimalo i objašnjenje načina na koji je demokratski izabran predsjednik, a ne tamo neki komunistički diktator, bez ikakvih zakonskih ovlasti uspijevao odlučivati o imenu jednog nogometnog kluba.

Danas, kada se većina građana Hrvatske i ekonomskih stručnjaka slaže da su pretvorba i privatizacija 90-ih najčešće bili sinonimi za pljačku, bilo bi zanimljivo istražiti što je sve najmoćniji čovjek Hrvatske poduzeo

da to spriječi, a odgovorne dovede pred lice pravde. U jednoj takvoj analizi moralo bi svakako biti prostora i za pitanje kako je bilo moguće da se u demokratskoj državi dogode brojna politički i nacionalno motivirana ubojstva, a da ubojice Josipa Reihl-Kira, Ante Paradžika, Milana Levara, Milana Krivokuće, obitelji Zec, Ljubice Solar i mnogih drugih nikada ne odgovaraju za svoje zločine. Vjerujem da bi mnogi voljeli čuti što je prvi hrvatski predsjednik, u skladu sa svojim ovlastima i autoritetom, učinio da se svi spomenuti i nespomenuti slučajevi razriješe i da se svaki građanin Hrvatske u svojoj domovini osjeća slobodnim i sigurnim.

Gotovo 20 godina nakon Tuđmanove smrti i 30 godina nakon uvođenja demokracije trebalo je već postati normalno da suočavanje s prošlošću podrazumijeva i ovakva pitanja. Ali, nažalost, nije. Umjesto objektivnog, racionalnog i znanstveno utemeljenog sagledavanja vrlo složenih povijesnih procesa, i dalje se pokušava nametnuti poželjna i podobna slika prošlosti. Posljedica je da jedno razdoblje i vodeću ličnost tog razdoblja nekritički slavimo, dok drugo razdoblje i drugog vođu uporno nastojimo omalovažiti i često nekritički osuditi.

Kao netko kome je podobnost uvijek bila stran pojam, ja ću se ipak usuditi postaviti dva „nepodobna" pitanja. Trebamo li na socijalističko razdoblje gledati kao isključivo negativno iskustvo ili na ponešto možemo biti i ponosni? I, jesu li hrvatski političari toliko uspješni da nemaju što naučiti od Josipa Broza Tita?

Tito i mi

~ 29. 5. 2018.

Primjer prvi. On je čovjek koji je vjerovao u nadmoć bijele rase i osobno se hvalio kako je u jednoj afričkoj zemlji ubio najmanje tri „divljaka". Podržavao je upotrebu bojnih otrova protiv „necivliziranih plemena" u jednoj azijskoj zemlji. Nakon što je u Indiji 1943. zavladala velika glad odbio je lokalnom stanovništvu poslati pomoć u hrani ironično im poručivši da su sami krivi „kad se razmnožavaju kao zečevi". Od posljedica gladi umrlo je 3 milijuna ljudi. Početkom 50-ih godina 20. stoljeća odobrio je slanje više od 150 tisuća siromašnih stanovnika jedne afričke zemlje u koncentracijske logore u kojima mučenja elektrošokovima, sakaćenja, bičevanja i vješanja postaju dnevna rutina. Moglo bi se navesti još sličnih biografskih podataka o čovjeku koji je proglašen najvažnijom osobom prve polovine 20. stoljeća. Njegovo ime je Winston Churhill. Unatoč svemu navedenom, ali ponajprije zbog brojnih ovdje nenavedenih zasluga, sunarodnjaci Churchilla ne doživljavaju zločincem, već naprotiv najvećim Britancem svih vremena.

Primjer drugi. Oni su, svaki zasebno, bili na čelu velike države u kojoj najveći dio 20. stoljeća otprilike 10 % stanovništva nije imao osnovna ljudska i građanska prava. Razlog je bila isključivo „pogrešna" boja kože. I ne samo što ti „obojeni" nisu imali prava nego su fizička i psihička zlostavljanja desetljećima bila dio njihove svakodnevice. Na tlu te slobodarske zemlje osnivani su početkom 40-ih godina 20. stoljeća koncentracijski logori za one koji su bez ikakvog pravnog utemeljenja proglašeni neprijateljima države. Unatoč ustavnim odredbama o nepovredivosti osobnih sloboda, u toj ste demokratskoj državi mogli doživjeti razne oblike poniženja, uključujući i zatvorske kazne, ako ste samo simpatizirali „nepoželjnju" političku ideologiju. Charlie Chaplin i Orson Welles samo su neki od brojnih ljudi koji bi imali što reći na tu temu.

Zapovijedima spomenutih čelnika izvršene su vojne agresije na nekoliko svjetskih zemalja i smijenjeni su brojni demokratski izabrani državnici. Osim toga uz njihovo odobrenje bačeni su širom svijeta deseci milijuna tona različitih bombi, od onih „običnih", preko zapaljivih do atomskih. Posljedice svega navedenog, ali i nenavedenog, jesu stotine tisuća ubijenih i milijuni ranjenih ljudi širom svijeta.

Imena tih čelnika su Frenklin D. Roosevelt, Harry Truman, Dwight Eisenhower, JFK, LBJ, Richard Nixon... Ronald Reagan... George Bush... Oni su demokratski izabrani predsjednici Sjedinjenih Američkih Država. Smatraju li ih njihovi sunarodnjaci zbog svega

navedenog zločincima? Naravno da ne smatraju. Jer su oni kao politički najmoćnije osobe među ostalim zaslužni za pozicioniranje SAD-a kao najjače svjetske sile, za gospodarski i kulturni razvitak zemlje, ali i za razne oblike pomoći brojnim svjetskim državama.

Primjer treći. On je dopustio osvetu nad onima koji su tijekom rata izravno sudjelovali u zločinačkom režimu ili su ga podržavali. Tom prilikom ubijen je otprilike isti broj ljudi kao prilikom bombardiranja Dresdena koje je zapovjedio Churchill ili znatno manje od poginulih nakon bacanja atomskih bombi na Hiroshimu i Nagasaki, koje je zapovjedio Truman. On je dopustio osnivanje „logora" za one koje se smatralo potencijalnom prijetnjom za državnu sigurnost. U tom logoru uvjeti života bili su lakši, a postotak smrtnosti niži u usporedbi s onim logorima koje Britanci gotovo istodobno osnivaju u Keniji, ali svakako daleko teži od onih u logorima koje nekoliko godina prije osnivaju Amerikanci.

Tajna služba države kojoj je bio na čelu nije uvijek poštivala zakonsku proceduru, zbog čega su ubijeni deseci ljudi i prisluškivane tisuće. I na jednu i na drugu brojku djelatnici CIA-e, MI5 ili MI6 bi se vjerojatno samo nasmijali. Da, njegovo nepovjerenje prema političkim neistomišljenicima rezultiralo bi ponekad smjenama i rijetko zatvorskim kaznama političara. Sličan, ali puno okrutniji scenarij događao se u odnosu američkih predsjednika i britanskih premijera prema neistomišljenicima u Iranu, Gvatemali, Kongu, Dominikanskoj Republici, Brazilu, Panami, Južnoj Koreji,

Vijetnamu, Grčkoj, Indiji, Siriji, Indoneziji, Čileu, Iraku, Kubi, Nikaragvi, Boliviji itd.

Istodobno, uz sve navedene negativne činjenice, on je postao simbol najjačeg pokreta otpora tijekom Drugog svjetskog rata. Više od trideset godina bio je na čelu zemlje koja je iz dana u dan napredovala. U toj su se zemlji gradile tvornice, bolnice, škole i kulturne institucije. Milijunima radnika dodijeljeni su besplatni stanovi. Mogućnost obrazovanja i liječenja prestaje biti stvar luksuza i postaje javno dobro dostupno svima. Umjetnici iz te zemlje bez političkog pritiska stvaraju svjetski cijenjena djela. U toj zemlji ljudi su se zaljubljivali jedni u druge a da ih nije zanimalo koje su nacionalnosti, vjere, a posebno političke orijentacije.

I možda najvažnije, upravo zbog njegove osobnosti i političkog talenta zemlja kojoj je na čelu postat će nezaobilazan međunarodni faktor tijekom Hladnog rata. S njim se o kriznim situacijama u svijetu konzultiraju najmoćniji ljudi tog doba u Moskvi, Washingtonu, Vatikanu, Pekingu ili New Delhiju. Država kojoj je on na čelu sklapa političke i gospodarske sporazume s Istokom i Zapadom. A posebno s onima koji nisu bili svrstani ni u jedan od postojećih vojnih i ideoloških blokova. Brojku od 209 delegacija iz 128 zemalja, koliko ih se u svibnju 1980. pojavilo na njegovu pogrebu, većina svjetskih političara može samo sanjati. O hrvatskim (srpskim, slovenskim...) da i ne govorim.

On je Josip Broz Tito, predsjednik Jugoslavije, i dio hrvatske javnosti doživljava ga isključivo zločincem.

Cilj ovog teksta nije polemizirati s onima koji tako misle ili ih uvjeravati u suprotno. Niti mi je cilj bio prikazati Tita kao idealnog i bezgrešnog političara. Moja jedina namjera je da se s Titovim likom i djelom počnemo suočavati onako kako to sa svojim državnicima iz prošlosti rade sva ostala demokratska društva. Drugim riječima, sve ono što je radio loše neka današnji i budući hrvatski političari ne ponove, ali sve ono što je učinio dobro, neka uzmu u obzir i učine još boljim. A kako će ti naši političari pokazati da su stvarno nešto naučili? Sigurno ne ideološki ostrašćenim raspravama na odborima za imenovanja ulica i trgova. Pravi pokazatelj da je lekcija iz povijesti savladana bit će trenutak kada ih se, kao njega, počne uvažavati u svijetu i kada zemlja koju vode postane subjekt, a ne objekt međunarodnih odnosa. Baš kao što je to bila zemlja koju je vodio Josip Broz Tito.

Dan (koje) državnosti?

~ 1. 6. 2018.

Ovih dana ponovo se pokrenulo pitanje kada bi u Hrvatskoj trebalo slaviti dan državnosti. Po mišljenju nekih političara, uglavnom onih ih HDZ-a, to bi (ponovo) trebao biti 30. svibnja. Najglasniji u toj inicijativi bio je zamjenik predsjednika spomenute stranke naglasivši da je to „dan kad je formiran prvi višestranački sabor, da je to povijesni dan za Republiku Hrvatsku, upamćen u narodu". U nastavku daje i objašnjenje zašto onda toga dana više ne slavimo dan državnosti. Zato što nam je, kaže on, „2001. netko pokušao ukrasti povijest". Kradljivci povijesti su, naravno, oni koji na izborima 2000. pobjeđuju HDZ nakon desetogodišnje vladavine. Oni koji su smatrali da formiranje prvog višestranačkog sabora s HDZ-ovom većinom (30. 5. 1990.) nije dovoljan razlog da se taj dan obilježava kao dan državnosti.

Upada u oči činjenica da je od spomenute „krađe" do danas HDZ na vlasti bio duže nego oni koji su „pokušali ukrasti povijest". Zašto u međuvremenu nisu vratili „ukradeno" vjerojatno oni najbolje znaju.

Nema spora da je 30. svibnja jedan od važnijih datuma u našoj povijesti. Bio je to svojevrstan „službeni" početak demokracije u Hrvatskoj. Međutim, u kakvoj su vezi taj događaj i (hrvatska) državnost? Ili još konkretnije, je li Hrvatska toga dana dobila državnost? Odgovor je jednostavan. Nije!

Hrvatska je i prije 30. svibnja 1990. imala svoju državnost. U **Ustavu iz 1974.** jasno piše da je „SR Hrvatska **država** utemeljena na suverenosti naroda", da je **„nacionalna država"**, te da za njezine građane „postoji **republičko državljanstvo**". Istim ustavom određeni su teritorij, granice, zastava, grb, pa čak i himna Hrvatske, kao države. Naravno, jasno je naglašeno da se SR Hrvatska nalazi u sastavu SFRJ. Drugim riječima, u tom trenutku Hrvatska nije neovisna država.

Ali, je li to postala 30. svibnja 1990.? Odgovor je opet negativan. Baš naprotiv, višestranački sabor koji je konstituiran toga dana nekoliko će mjeseci poslije donijeti prvi demokratski, tzv. Božićni ustav. U njegovu članku 140. izrijekom piše: „Republika **Hrvatska ostaje u sastavu SFRJ** do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor Republike Hrvatske ne odluči drugačije." Sabor će drugačije odlučiti tek godinu poslije, u lipnju 1991., donošenjem Deklaracije i Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti. Ti će dokumenti stupiti na snagu 8. listopada iste godine.

Dakle, više od godinu dana nakon 30. svibnja 1990. Hrvatska je još uvijek formalno-pravno sastavni dio države koja se zvala Jugoslavija. Štoviše, u ljeto 1991.

jedan visokopozicionirani član HDZ-a postat će i predsjednikom te države.

Ovaj tekst je tek mali doprinos raspravi o jednom važnom događaju iz hrvatske povijesti oko kojeg očito postoje određeni prijepori. Ne oko činjenice treba li slaviti uspostavu državnosti i neovisnosti, nego kada i kako. Ako će smisao tog (kao i svih ostalih) praznika i dalje biti jedan neradni dan više u kalendaru, onda bolje da ništa i ne mijenjamo. Ako pak želimo ozbiljno razgovorati, bilo bi poželjno da u toj raspravi svatko ima pravo izreći svoje mišljenje a da zbog toga ne bude unaprijed proglašen neprijateljem Hrvatske. Ili, kradljivcem hrvatske povijesti.

Jer, pitanje je tko zapravo krade našu povijest? Oni koji se usuđuju reći da su Hrvati do 1990. živjeli i u Hrvatskoj, a ne samo u emigraciji? Da su brojni hrvatski političari i prije osnivanja HDZ-a branili hrvatske interese. Da su se do 1990. po Hrvatskoj gradile tvornice u kojima su radili hrvatski radnici, osnivale škole i fakulteti na kojima su se školovali budući hrvatski stručnjaci, otvarale bolnice u kojima su se usavršavali najbolji hrvatski liječnici. I sve to u nešto većem broju nego u posljednjih dvadesetak godina. Jesu li svi oni koji nisu doživjeli totalnu amneziju i koji pamte život i prije 1990. kradljivci povijesti?

Ili su „kradljivci" oni koji ne znaju učiti iz povijesti, koji se s njom ne suočavaju, nego obračunavaju? Oni za koje povijest uvijek počinje i završava s njima.

Može li negiranje zločina potaknuti nove zločine?

~ 5. 6. 2018.

Opet smo dobili packe.

Ne mislim pritom na one iz Europske komisije ili MMF-a kojima nas upozoravaju da ne provodimo potrebne reforme, da zaostajemo u konkurentnosti, da smo najsporije rastuća zemlja u regiji itd. Nisam ekonomski ni financijski stručnjak, pa ne mogu dati stručno mišljenje o tim temama. Odnosno presuditi jesu li u ovoj priči u pravu naši političari koji nas uvjeravaju da nam ide sve bolje ili svjetske institucije čije analize upozoravaju na nešto drugačiju realnost. Gotovo 350 tisuća radno sposobnih Hrvata svoj je stav o ovoj „dilemi" iskazalo vrlo konkretnim potezom. Spakirali su se i napustili Hrvatsku. A bojim se da broj iseljenih neće stati na toj brojci.

Nije Hrvatska, naravno, jedina zemlja čiji građani bolji život pokušavaju pronaći negdje drugdje. Međutim dok to čini oko 1 % radno sposobnih Nijemaca, Švеđana, Francuza ili oko 3 % Slovenaca, iz Hrvatske je otišlo oko 15 % njezinih građana dobi od 20 do 64 godine.

Uz brojke, ono što posebno zabrinjava jesu razlozi zbog kojih ljudi napuštaju Hrvatsku. Ekonomski sigurno dominiraju. Ali, sve češće oni koji odlaze ili su pred odlaskom kao razlog navode opću klimu u društvu. Netolerancija, isključivost, vjerski fanatizam, nacionalizam, ograničavanje građanskih sloboda, nefunkcioniranje pravne države i „uhljebljivanje" samo su neki od termina koje brojni građani navode kao argumente zbog kojih ne žele da im djeca odrastaju u Hrvatskoj.

I tu dolazimo do onih packi na koje sam se mislio osvrnuti.

Godišnji izvještaj američkog State Departmenta ponovo (kao i prošlih godina) ukazuje na niz problema u hrvatskom društvu. Uz odnos prema (ne)povratu oduzete imovine i nekoliko slučajeva nepoštivanja vjerskih sloboda naglasak je (kao i prošlih godina) na povijesnom revizionizmu. Ili, vrlo konkretno, na veličanju ustaštva i negiranju holokausta. Nama koji ovdje živimo svi u izvještaju navedeni, ali i brojni nenavedeni primjeri postali su, nažalost, „normalna" pojava.

Nije mi danas namjera stoti put objašnjavati da je ustaški režim bio zločinački, da „za dom spremni" nije stari hrvatski pozdrav i da Jure i Boban nisu hrvatski heroji. Ono na što bih htio ukazati jest povezanost povijesnog revizionizma i današnjih raznih oblika nacionalne, vjerske, političke, seksualne isključivosti. Naime, upada u oči da većina onih internetskih portala, političara, pjevača, sportaša, intelektualaca, novinara, svećenika, građanskih inicijativa, ali i običnih građana

za koje je homoseksualnost bolest, glasanje za Istanbulsku konvenciju izdaja nacionalnih interesa, za koje nekatolici ne mogu biti hrvatski domoljubi, za koje su Srbi doseljenici u Hrvatsku (zbog čega ne bi trebali glasati o svim temama u saboru), koji u ukazivanju na pedofiliju među svećenicima vide urotu protiv Crkve, koji vjerske stavove pretpostavljaju znanstvenim istraživanjima... imaju gotovo identičan stav o temama o kojima govori izvještaj State Departmenta. Bez obzira na sva svjetski relevantna znanstvena istraživanja, ali i hrvatski ustav, za njih je NDH ostvarenje hrvatskog sna o državi, ustaše su hrvatska vojska, a logor u Jasenovcu dokaz „srbo-komunističke" zavjere s ciljem nametanja Hrvatima kolektivnog osjećaja krivnje.

Za njih i žrtve i zločinci svoj status „zaslužuju" prvenstveno nacionalnim predznakom. Bez obzira na činjenično stanje i usprkos kršćanskim moralnim načelima koja zdušno brane na ulicama i referendumima. Naravno, u takvoj računici samo hrvatske žrtve zaslužuju suosjećanje, a samo „neki drugi" zločinci, ne i hrvatski, osudu.

Zato je važno shvatiti da rasprave o prošlosti puno govore o društvu kakvo želimo graditi u budućnosti. Jer, ne moramo se brinuti da će oni koji negiraju zločine bilo u Jasenovcu tijekom Drugog svjetskog rata ili po ličkim selima u ljeto 1995. uspjeti promijeniti povijest. Ali se moramo zapitati jesu li oni koji to čine spremni slične stvari ponoviti ili u najmanju ruku dopustiti da ih netko drugi u njihovo ime počini.

Najvažnija (sporedna) stvar na svijetu

~ 12. 6. 2018.

U lipnju 1952. sve „nogometne" oči svijeta bile su uperene u Rusiju. Točnije, u Sovjetski Savez. Očekivala se odluka hoće li sovjetski sportaši, ponajprije naširoko hvaljeni nogometaši, nastupiti na Olimpijskim igrama koje su sljedećeg mjeseca trebale započeti u Helsinkiju. Bio bi to prvi nastup nogometne reprezentacije SSSR-a na jednom velikom međunarodnom natjecanju. Odluku je trebao donijeti čovjek kojega sport, pa ni nogomet, uopće nije zanimao. Njega je zanimala isključivo slika kakvu će svjetska javnost na temelju nastupa pojedinih sportaša dobiti o zemlji kojom je diktatorski vladao tridesetak godina. Za Josifa Visarionoviča Staljina svatko je mogao sudjelovati, ali njegova zemlja morala je pobjeđivati.

Nakon što je Međunarodni olimpijski komitet pristao na izgradnju posebnog olimpijskog sela u glavnom gradu Finske, kako sportaši iz komunističkih zemalja svoje slobodno vrijeme ne bi provodili s kolegama

s kapitalističkog Zapada, i nakon što su sportski stručnjaci zaključili da će sovjetski olimpijci dominirati natjecanjima, Staljin je dao zeleno svjetlo.

Nogometni turnir, što zbog velikog broja sudionika, što zbog kvalitete igrača, bio je možda i najjači u povijesti Olimpijskih igara. Pa ipak, među brojnim kvalitetnim susretima najviše pažnje, komentara, ali i posljedica izazvat će dvoboj između SSSR-a i Jugoslavije. Razlozi su bili prije svega političke prirode. Naime, u tom su trenutku prošle već četiri godine kako se Jugoslavija, mala, ali tvrdoglavo ponosna zemlja suprotstavila „velikom bratu" i odlučila krenuti svojim putem. U međuvremenu jugoslavenske građane nisu uplašili ni pokolebali tenkovi na granicama, ekonomska i politička izolacija, pa čak ni pokušaji fizičke eliminacije predsjednika. Naprotiv, sve su to doživljavali kao potvrdu da su 1948. ispravno postupili.

Poput političkih odnosa i nogometni meč bio je prepun drame. Petnaest minuta prije kraja Jugoslavija je vodila 5 : 1, da bi uslijedio preokret u kojem su sovjetski igrači uspjeli izjednačiti. Kako se tada pobjednik nije odlučivao jedanaestercima, odluka o prolasku u daljnju fazu natjecanja donesena je na ponovljenoj utakmici dva dana poslije. Ovaj put jugoslavenski reprezentativci nisu dopustili iznenađenje, te su rezultatom 3 : 1 prekinuli sovjetske snove o velikom uspjehu. Dok se u SSSR-u, ali i ostalim komunističkim zemljama ovaj poraz nije javno analizirao, nego ignorirao i prešućivao, jugoslavenska i svjetska javnost su likovale. Svjetski

mediji pisali su ne samo o pobjedi jugoslavenskih nogometaša nego i o nadmoći jugoslavenskog nad sovjetskim modelom socijalizma. Vrijeme će pokazati da su bili u pravu.

Proslava pobjede, po izjavama svjedoka, bila je nezapamćen događaj. Splitskom rivom, zagrebačkim trgovima i ulicama orilo se skandiranje Jugoslaviji i Titu. Hrvati, Srbi i svi ostali građani bili su ponosni na svoju zemlju, na njezine sportske, političke i ekonomske uspjehe.

Lipanj je 2018. Sve „nogometne" oči svijeta ponovo su uperene u Rusiju. U međuvremenu se puno toga promijenilo. Prvo, u samom nogometu. Spomenuta utakmica odigrana je u vremenu kada je nogomet bio prvenstveno igra, a ne biznis. Nogometaši su bili slavni, ali ne i bogati. Evo jedne zanimljive epizode. Jugoslavenski su reprezentativci do Finske putovali dva i pol dana, i to vlakom, autobusom, trajektom i avionom. Dok su u Münchenu čekali vlak za Hamburg, na peronu su održali kondicijski trening. Možete li današnje nogometaše zamisliti u takvoj situaciji? Ne da rade sklekove na peronu, nego da se uopće voze vlakom. O promjenama u kvaliteti nogometa da i ne govorim. Neusporediv je nogomet kakav su Rusi na svojim stadionima mogli gledati 50-ih godina prošloga stoljeća i danas. Nasuprot tome, svaki navijač u Hrvatskoj danas može samo sanjati nogomet kakav se na ovim prostorima igrao prije šezdeset godina.

Dogodile su se i brojne političke promjene. SSSR i Jugoslavija više ne postoje, a zemlje nastale njihovim

raspadom nisu na isti način (be)značajne na svjetskoj geopolitičkoj karti. Ruski političari hrvatske (srpske, makedonske, crnogorske...) više ne doživljavaju kao ravnopravne partnere. Za ruskog šefa države „lokalni" predsjednici nisu konkurencija, a kamoli opasnost. Svjetski mediji ne uspoređuju ruski i hrvatski model razvoja. Jer, prvi im se možda i ne sviđa, ali drugi ne postoji.

Za kraj, obraćam se našim nogometnim reprezentativcima koji upravo očekuju početak jednog velikog sportskog natjecanja. Savjet njima je vrlo jednostavan. Kako biste odigrali što bolji nogomet, samo proučite način rada hrvatskih političara u posljednjih dvadesetak godina. I onda učinite sve suprotno! Drugim riječima, pokažite entuzijazam, dobru strategiju i jasnu viziju. Budite kreativni i lucidni, ali poštujte *fair play*. Pokažite dostojanstvo i kad gubite i kad pobjeđujete. Učite na tuđim, ali i na vlastitim pogreškama. Uvažavajte iskustva svojih prethodnika.

I znajte: bez obzira na postignut rezultat, već ovakav pristup bit će pobjeda. S obzirom na atmosferu u hrvatskom društvu, pobjeda velika ko Rusija.

Sisački partizanski odred

~ 19. 6. 2018.

Bliži se datum koji najbolje pokazuje sve licemjerje hrvatskog odnosa prema prošlosti. Za Franju Tuđmana 22. lipnja kao dan kada je 1941. u okolici Siska osnovan prvi partizanski odred bio je toliko važan događaj da mu je odlučio dati mjesto u kalendaru državnih praznika. Za razliku od oca moderne hrvatske desnice, većina bi današnjih desničara „detuđmanizirala" ovu odluku. Bila bi to „točka na i" procesa revizije i negacije uloge komunističkog pokreta u hrvatskoj povijesti. Jer, oni (komunisti) nisu gradili tvornice i zapošljavali ljude, nego su se samo neodgovorno zaduživali. Masovno opismenjivanje i mogućnost sveopćeg obrazovanja samo su suptilna sredstva njihove ideološke indoktrinacije. Naposljetku, oni nikad nisu voljeli Hrvatsku, nego su u svakom trenutku gledali samo kako je uništiti. Pa tako i pokret otpora koji su organizirali 1941. nije bio ništa drugo nego pobuna protiv legalnih hrvatskih vlasti.

Na sreću, ovako ne razmišljaju ugledni svjetski povjesničari ni milijuni živih svjedoka vremena.

Nažalost, oni koji ovako razmišljaju, bez obzira na svoju brojnost, imaju (pre)velik utjecaj u hrvatskom društvu.

Svatko ima pravo vjerovati u što god želi bez obzira na činjenice. Ili baš usprkos njima. Tada i zemlja može postati ravna ploča, cijepljenje uzročnik autizma, a ustaše romantični patrioti koji hrvatske Židove spašavaju od zločestih nacista. Međutim, što god tko vjerovao, povijesne činjenice govore da su Hrvati i ostali jugoslavenski narodi status ratnih pobjednika 1945. zaslužili prvenstveno zahvaljujući odlučnosti i požrtvovnosti komunista i njihovih simpatizera.

Jer, okupacija zemlje u travnju 1941., a posebno neviđen teror pripadnika ustaškog pokreta prema vlastitim građanima, svakome su mogli i morali poslužiti kao povod za pobunu. Šansu da povedu u borbu sve one koji se nisu slagali s novonastalim stanjem imali su mnogi, ali je zbog nedostatka volje i(li) hrabrosti nisu iskoristili. Mogla je to prije svega najbrojnija hrvatska stranka HSS koja je uoči rata imala „paravojne" formacije u vidu seljačkih i gradskih zaštita i čiji se predsjednik deklarirao kao antifašist i pristaša zapadnih demokracija. Ali nije. U tom trenutku dio stranke odlučio se za „čekanje", a dio za kolaboraciju s ustašama.

Velik utjecaj, ne možda na pokretanje oružanog ustanka, ali svakako na osvješćivanje naroda o nekršćanskom ponašanju novih hrvatskih vlasti mogli su imati katolički svećenici. Iako je bilo i takvih, prevladavali su, nažalost, oni koji su svake godine 10. travnja po

župnim crkvama služili mise zahvalnice za državu u kojoj je na temelju rasnih zakona proveden genocid nad Srbima, Židovima i Romima. Njihov antifašizam nije morao biti motiviran komunističkim, nego jednostavno kršćanskim vrijednostima. Nitko nije očekivao da u crkvama veličaju lik i djelo ateista Staljina, pa čak ni katolika de Gaullea. Ali, potpuno se pogrešna poruka slala kada se s oltara zazivao Božji blagoslov za Adolfa Hitlera koji vodi „Veliku Njemačku... putem časti i slave". Kao što se npr. moglo čuti od jednog sisačkog svećenika čije ponašanje, nažalost, nije predstavljalo izoliran incident.

Dakle, mnogi su mogli, ali su jedino komunisti pokazali da imaju volju, hrabrost i organizacijske sposobnosti suprotstaviti se daleko nadmoćnijem neprijatelju. To, naravno, ne znači da su pripadnici partizanskog pokreta bili isključivo članovi Partije. Ali znači da bez nje tako snažnog pokreta otpora ne bi bilo.

Nije sporno da su i prije sisačkog odreda postojale naoružane grupacije koje su vršile različite oblike diverzija i sabotaža. Međutim, radilo se uglavnom o tzv. udarnim grupama čiji su pripadnici danju bili „legalni" građani, a tek noću postajali diverzanti. Skupina mladih Siščana odlučila se 22. lipnja za potpuno drugačiji pristup. Oni napuštaju svoj dotadašnji način života, prestaju biti radnici, studenti, seljaci, prekidaju svaku vezu s legalitetom i posvećuju se isključivo oružanoj borbi s ciljem oslobađanja zemlje i otpora fašizmu. I u tome su bili prvi.

Činjenica što su prvi sisački partizani uglavnom bili Hrvati predstavljala je dodatnu vrijednost. U trenucima kada su hrvatski interesi bili zloupotrijebljeni na najgori mogući način, oni su predstavljali primjer nacionalnog poštenja. Svojim primjerom poslali su snažnu poruku da ne priznaju NDH kao izraz vjekovne težnje hrvatskog naroda i da međunacionalni odnosi moraju počivati na bratstvu i jednakosti, a ne na rasnim i drugim diskriminatornim zakonima.

I zato danas, kada su idealizam, građanska hrabrost i spremnost na žrtvu postali nepoznati pojmovi, primjer hrabrih djevojaka i mladića iz Siska iznimno je važan. Ne samo kao podsjetnik na slavnu prošlost već prije svega kao putokaz mladim generacijama za suočavanje sa sve opasnijim izazovima koji ih okružuju.

„Vratite nam naše Srbe, evo vam vaši Hercegovci“

~ 26. 6. 2018.

Devedesetih godina 20. stoljeća na jednoj zagrebačkoj zgradi osvanuo je grafit „Vratite nam naše Srbe, evo vam vaši Hercegovci“. Bila je to reakcija na stanje u društvu kojom se htjelo upozoriti na nekoliko tada aktualnih fenomena. Prvi se odnosio na promijenjen „mentalitet“ glavnog grada Hrvatske koji je po mišljenju autora grafita uvjetovan najviše masovnim dolaskom Hrvata iz Hercegovine. Drugi se odnosio na povezanost Hercegovaca s djelima ratnog profiterstva i pljačke društvene imovine u procesu pretvorbe i privatizacije.

Iako sam svjestan da namjera spomenute poruke nije bila kritička analiza činjenica, već ponajprije ironično karikiran komentar, uvijek sam držao da drugi dio grafita nije pošten. Jer, nije Zagreb zbog Hercegovaca manje srednjoeuropski grad niti se „purgeri“ od „dotepenaca“ razlikuju po tome što uglavnom u slobodno vrijeme čitaju Krležu i raspravljaju o kazališnim i balet-

nim predstavama. I ono što je posebno važno, nisu na ratu profitirali ni Hrvatsku opljačkali Hercegovci, već kriminalci čije se porijeklo podjednako može pronaći u Zagorju, Slavoniji, Lici, Dalmaciji ili bilo kojoj drugoj regiji.

Međutim, pravi razlog zbog kojeg sam se danas, 2018. prisjetio ovog duhovitog „politički nekorektnog" grafita jest njegov prvi dio. U posljednjih nekoliko godina, a posebno nekoliko posljednjih mjeseci nema dana da se ne spominje demografska katastrofa, pad stope nataliteta i odlazak građana Hrvatske u potragu za ekonomski, politički i pravno stabilnijim društvima. Posljedice svih navedenih procesa već se vide u nedovoljnom broju radnika potrebnih za normalno funkcioniranje turističke sezone, a tek će se vidjeti kada broj umirovljenika daleko nadmaši broj onih koji će u Hrvatskoj raditi i plaćati poreze i doprinose.

Lamentirajući nad tužnom sudbinom Hrvatske čiji se broj stanovnika rapidno smanjuje, u javnosti se mogu čuti različiti prijedlozi kako doskočiti tom trendu. Slobodna radna mjesta, ali i ispražnjena područja širom Lijepe Naše mogli bi popuniti Rumunji, Bugari ili čak stanovnici nekih azijskih zemalja. Osobno nemam ništa protiv da dođe bilo tko, posebno ako bi ovdje pronašao svoju obećanu zemlju, te pomažući sebi pomogao i boljem funkcioniranju hrvatskog društva.

Ali, ne isključujući i takav scenarij, samo od sebe se, barem prema mojemu mišljenju, nameće logično pitanje. Ima li u tim vizijama mjesta za hrvatske državljane koji u

ovom trenutku ne žive u Hrvatskoj? Ne mislim pri tom na pripadnike dijaspore jer mi se čini da ni unatoč predsjedničinim motivacijskim govorima (ili baš zbog njih) od njihova masovnog povratka neće biti ništa.

Mislim prije svega na „naše Srbe" koji su Hrvatsku 90-ih godina prošloga stoljeća napustili bilo pod pritiskom bilo dobrovoljno. Naravno, među njima sigurno ima onih koji se iz različitih razloga ne bi ni htjeli vratiti. Jedni zato što su se već snašli negdje drugdje, a drugi jer znaju da bi njihovo ponašanje tijekom rata zahtijevalo određene postupke hrvatskih pravosudnih organa. Svi ostali, koji vjerujem čine većinu, trebali su već odavno postati predmetom interesa političkih elita kada god su na dnevni red dolazile teme popravljanja demografske slike.

Jer, unatoč svemu što se dogodilo, Hrvatska je stoljećima domovina (hrvatskim) Srbima isto koliko i Hrvatima. Njihovi su preci na različite načine unaprjeđivali hrvatsko gospodarstvo, kulturu, školstvo i sport. Nisu ti odnosi uvijek bili dobrosusjedski, o čemu ponajprije svjedoče godine Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata. Međutim, nije na odmet dodati da dobrosusjedski odnosi nisu uvijek vladali ni među samim Hrvatima. Ali tragične događaje ne možemo izbrisati iz prošlosti niti ih smijemo negirati. Naprotiv, trebamo ih racionalno sagledati, izvući pouke i nastojati ih ne ponoviti.

Tako barem razmišljaju zreli narodi koji su u odnosu na Hrvate i Srbe u prošlosti puno češće i intenzivnije

između sebe ratovali, a za razliku od Hrvata i Srba puno rjeđe međusobno surađivali i pomagali jedni druge. Narodi koji su višestoljetna neprijateljstva zamijenili dobrosusjedskim odnosima i suradnjom u postizanju mira i napretka.

Jesmo li mi napokon sazreli da brojne pozitivne primjere počnemo primjenjivati u vlastitoj domovini? Ili smo još uvijek više opterećeni odnosima iz prošlosti nego građenjem novih odnosa u budućnosti?

Odgovore na ova pitanja ne treba tražiti kod demografa, a pogotovo ne kod političara. Nažalost, dovoljno je da se provezete Banijom, Likom i Slavonijom, ili jednostavno odete na bilo koji veći autobusni kolodvor ili aerodrom u Hrvatskoj.

Mogu li današnji hrvatski državnici ikome reći NE?

~ 3. 7. 2018.

Prije nekoliko dana jedan hrvatski političar odlučio se suprotstaviti svom puno moćnijem i utjecajnijem kolegi sa sjedištem u Moskvi. Nije se pritom prestrašio daleko brojnije i bolje opremljenije vojne sile niti su ga zastrašile prijetnje ekonomskim sankcijama, a poruku da je dovoljan potez malim prstom pa da nestane s političke pozornice shvatio je kao nedopustivo omalovažavanje funkcije koju obnaša i države koju vodi.

Svakom političkom analitičaru kao i običnom promatraču ovakav scenarij izgleda nestvarno. Naravno, pod uvjetom da pod hrvatske političare zamišlja one koji nas vode posljednja tri desetljeća. Pa ipak, ovakva epizoda dogodila se ovih dana, ali prije točno sedamdeset godina. U glavnim ulogama bili su tada jedan od najmoćnijih ljudi svjetske politike Josif Visarionovič Staljin i političar koji je svoj utjecaj i karizmu tek gradio, Josip Broz Tito.

Titovo NE Staljinu krajem lipnja 1948. kojim je građanima Jugoslavije omogućio život neusporedivo bolji od onoga u bilo kojoj drugoj komunističkoj zemlji, nije bio ni prvi ni posljednji primjer kojim je dao do znanja da zemlja kojoj je on na čelu neće biti „moneta za potkusurivanje" velikih sila.

Učinio je to već 1941., kada je sa svojom brojčano malom i ilegalnom političkom partijom postao organizator i vođa najorganiziranijeg pokreta otpora u Europi. Vojna (nad)moć Hitlerove Njemačke i Mussolinijeve Italije nije ga ni ustrašila ni spriječila da se upusti u obračun s daleko jačim neprijateljem. I što je najvažnije, da u tom obračunu pobijedi.

Učinio je to i 1946. kada je zapovjedio rušenje dvaju američkih vojnih aviona koji su uporno narušavali jugoslavenski zračni prostor. Nisu ga tada uplašile ni brojne prosvjedne note iz Washingtona ni objave u američkim medijima kojima se zazivalo bacanje atomske bombe na Beograd. Naprotiv, poručio im je neka probaju nastaviti s drskošću i arogancijom. I nisu!

I u brojnim kasnijim situacijama Tito će pokazati političku hrabrost i odlučnost. Ne i ludost. Jer njegovi postupci nisu Jugoslaviju odveli u izolaciju niti su Jugoslaveni ispaštali zbog njegovih odluka. Baš suprotno, međunarodni ugled Jugoslavije bio je velikim dijelom posljedica upravo političke ili bolje rečeno državničke hrabrosti i principijelnosti Josipa Broza Tita.

Hrvatska je od 1992. članica UN-a, od 2009. NATO-a, a otprije točno pet godina i Europske unije. Drugim rije-

čima, hrvatski državnici već godinama sudjeluju na najvažnijim svjetskim političkim događajima. Radi se o pojedincima koji su, za razliku od Tita, završili visoke škole, magisterije i doktorate i koji su prije preuzimanja najviših državničkih funkcija, za razliku od Titova preživljavanja po šumama i gorama, iskustvo stjecali u Bruxellesu, Washingtonu i drugim svjetskim metropolama. Ali unatoč svemu, a za razliku od Tita, oni očito nisu vizionari, nemaju karizmu i, što je najvažnije, nemaju odlučnost i hrabrost interese države koju vode ne podređivati interesima različitih centara političke i financijske moći.

Na temelju čega to zaključujem? Pa pokušajte zamisliti ruskog šefa države kako moli svog hrvatskog kolegu (ili kolegicu) da dođe u Moskvu kako bi porazgovarali o rješavanju krizne situacije u nekoj trećoj državi. Ili, zamislite američkog izabranog predsjednika kako nekoliko dana prije svoje inauguracije šalje poruku da mu je silna želja doći u Zagreb i upoznati predsjednika Hrvatske. Zamislite papu kako u svojim vatikanskim odajama smišlja plan u kojem će zajedno s hrvatskim predsjednikom zaustaviti rat u jednoj azijskoj zemlji. Možete li zamisliti hrvatske arhitekte, građevinare, liječnike, naftaše, brodograditelje, vojne stručnjake, trgovce i filmaše koji svoj poslovni uspjeh širom svijeta mogu zahvaliti ugledu nekog hrvatskog predsjednika ili premijera? Naposljetku, možete li u skoroj budućnosti zamisliti kako netko iz službenog Zagreba izgovara odlučno NE bilo kojem utjecajnom europskom ili svjet-

skom državniku, bankaru ili predsjedniku neke multinacionalne kompanije?

Nažalost, kako stvari stoje, čini mi se da ćemo svi skupa još neko vrijeme morati samo zamišljati ono što je našim roditeljima bila realnost.

Koliko je Hrvatska uspješna država?

~ 10. 7. 2018.

Gotovo tri desetljeća nakon stjecanja neovisnosti svi stanovnici Hrvatske imaju ne samo pravo nego i obavezu zapitati se kakvu smo državu izgradili i koliko je hrvatsko društvo uspješno. To podrazumijeva usporedbu s ostalim europskim državama i društvima danas, ali i usporedbu s državom i društvom koje smo početkom 90-ih godina prošloga stoljeća napustili. Postavljanja takvih pitanja kao i pokušaji odgovora trebali bi se shvatiti kao konstruktivna kritika i nastojanje da se dobri rezultati učine još boljima, a loši ne ponavljaju. Nažalost, u Hrvatskoj to nije slučaj jer se svaka kritika smatra zlonamjernom, a svi kritičari redovitno etiketiraju kao nedovoljno dobri Hrvati, odnosno komunisti ili jugonostalgičari.

Ako pogledamo statističke podatke građani Hrvatske danas po raznim kriterijima žive lošije od većine građana ostalih zemalja EU-a. Tu konstataciju ne treba posebno analizirati jer su brojke neumoljive. Ono o

čemu trebamo govoriti jesu razlozi takva stanja. Pristup kojim sigurno nećemo unaprijediti gospodarske, političke i društvene odnose te negativne trendove preokrenuti u pozitivne jest onaj po kojem je glavni krivac uvijek negdje drugdje. Ili je izvan Hrvatske, ili je u hrvatskoj prošlosti, ali nikada ovdje i sada.

Nažalost, upravo oni koji ovakvim pristupom misle da Hrvatsku (od nekoga) brane zapravo ugrožavaju njezinu budućnost. Jer, zamagljivanjem pravih problema sprječavaju njihovo rješavanje. U tom smislu ovih mi je dana u oko upao komentar dugogodišnjeg hrvatskog novinara i političkog komentatora. Po njegovu mišljenju, razlog zbog kojeg brojni ljudi napuštaju Hrvatsku nije atmosfera u društvu koju karakterizira jačanje vjerskog konzervativizma, hrvatskog nacionalizma i tolerancije prema fašizmu. „Istina je potpuno suprotna", tvrdi on, i zaključuje da „Hrvati bježe iz države u kojoj nije provedena lustracija". Kao što je „prošlost" kriva za stanje u društvu, ona je, po njegovu mišljenju, glavni krivac i za stanje u gospodarstvu jer „u Hrvatskoj i dalje napreduju prije svega sljednici elita koje su napredovale i prije tranzicije".

Dakle, trideset godina nakon izlaska iz komunizma, komunisti su još uvijek glavni krivci za stanje u Hrvatskoj. Zanimljivo je za primijetiti da je od 28 godina neovisne Hrvatske 20 godina na vlasti jedna antikomunistička stranka. Još je zanimljivije pogledati tko u Hrvatkoj predstavlja elitu u posljednja tri desetljeća. Zar su Tuđman, Todorić, Pašalić, Sanader, Kutle, Škegro, Mateša,

Rajić, Ljubo Ćesić Rojs, Krstičević, Barač, Zagorac i stotine drugih napredovali i postali elita zbog toga što su bili sljednici Partije i elite koja je vladala do 1990.? Ili njihov „elitizam" prvenstveno treba tražiti u bliskosti s onom partijom koja je 1990. preuzela vlast u Hrvatskoj?

U svakom slučaju, činjenica da se ovog trenutka u Hrvatskoj živi lošije nego u većini zemalja EU-a nije ugodna, ali može poslužiti kao poticaj za pozitivne promjene. Jednako tako, vjerojatno će uvijek biti onih koji će krivca za probleme tražiti negdje drugdje, ali će na sreću uvijek biti i onih koji će na racionalan i stručan način reagirati na izazove vremena u kojem žive.

Pa ipak, usporedba s drugim državama i društvima danas samo je dio odgovora na pitanje s početka teksta. Bojim se da puno više razloga za zabrinutost sugerira odgovor na pitanje koliko smo napredovali u odnosu na društvo i državu koje smo prije trideset godina napustili. Ako i nismo bogatije, jesmo li postali bolje, pravednije i tolerantnije društvo?

Živjeli smo u državi kojoj smo zamjerali prevelik centralizam, gomilanje bogatstva u glavnom gradu i neravnomjeran razvoj svih njezinih dijelova. Smatraju li danas stanovnici Slavonije, Banije, Like ili Korduna da žive u decentraliziranoj državi, koja im pruža jednake šanse razvoja u odnosu na glavni grad?

Prošlom sustavu zamjerali smo da se radna mjesta ne dodjeljuju po kriteriju stručnosti, nego političke podobnosti i rodbinskih veza. Jesmo li se u vezi s tim promijenili?

Živjeli smo u društvu u kojem je politika imala utjecaj na sve aspekte života, od ekonomije, obrazovanja i kulture do sporta i medija. Jesu li s uvođenjem demokracije političari u Hrvatskoj napustili takvu praksu?

Danas se može čuti kako velik broj Hrvata Jugoslaviju nikad nije doživljavao svojom državom i zato nisu poštivali njezine institucije. Ostaje nejasno zašto nakon tri desetljeća neovisnosti i dalje gotovo 80 % građana ne vjeruje institucijama države u kojoj živi. Države koja se više ne zove Jugoslavija, kojoj Beograd nije glavni grad i koju ne vode komunisti, nego od hrvatskih građana demokratski izabrani hrvatski političari.

U bivšoj ste državi mogli imati problema ako ste mislili i govorili suprotno službenim stavovima. Jesmo li 1990. prekinuli s jednoumljem? Živimo li danas u društvu u kojem možete slobodno i bez straha reći i napisati što mislite? Sudeći po tisućama uvredljivih i prijetećih pisama i komentara, telefonskih poziva i neugodnih susreta na ulici, koji su u posljednjih nekoliko godina postali moja svakodnevica, nisam baš siguran. Nažalost, mnogi se slobodnomisleći ljudi s ovakvom svakodnevicom suočavaju od samih početaka uvođenja liberalne demokracije u Hrvatsku.

Očito je da na puno stvari kao pojedinci ne možemo utjecati. Ono što sigurno možemo jest pokušati biti bolji ljudi. Poštovati jedni druge bez obzira na razlike, suosjećati s onima kojima je potrebna pomoć, graditi društvo mogućnosti, a ne zabrana. Za to nam ne treba

podrška MMF-a ili Europske unije. Za to nam ne treba nikakva „sila“ izvana. Za takvo društvo odgovoran je isključivo svatko od nas posebno.

Čini se da je Hrvatima upravo to i najveći problem.

Uspjeh usprkos sustavu!

~ 17. 7. 2018.

Iako ne vjerujem da je izbornik hrvatske nogometne reprezentacije na početku Svjetskog prvenstva okupio igrače u svlačionici i kao motivaciju im pročitao moju kolumnu, drago mi je što su ovi igrali upravo u skladu s mojim „preporukama". A savjet nije mogao biti jednostavniji. Samo sam im poručio ako žele postići što bolji rezultat, neka prouče ono što hrvatski političari rade posljednjih dvadesetak godina. I onda učine sve suprotno! I zbilja, bili su hrabri, puni entuzijazma, bez straha od „velikih", vođeni dobrom strategijom i jasnom vizijom svog trenera.

Naravno da naši nogometaši nemaju ni potrebe ni vremena zamarati se hrvatskim političarima. Niti bi ih uopće trebalo spominjati u istoj rečenici. Ali mislim da je ovaj odnos simptomatičan za analizu i dijagnozu brojnih fenomena u hrvatskom društvu.

Dakle, ako netko to još uvijek nije učinio, mislim da bi u vlastitom, ali i u interesu cijelog društva trebao što prije osvijestiti kako uspjeh hrvatske nogometne repre-

zentacije nije uspjeh Hrvatske. Nije to, kako se s puno patetike i demagogije ovih dana moglo čuti, uspjeh Hrvata, „svih građana Hrvatske", „svih nas". Ponajmanje se radi o uspjehu hrvatskih političara ma koliko oni paradirali u „kockastim" dresovima, naslikavali se u svlačionicama, plesali u stadionskim ložama ili obećavali brda i doline nekim budućim hrvatskim nogometašima.

Radi se isključivo o izvanrednom rezultatu dvadesetak talentiranih, vrijednih i požrtvovnih individualaca koji nisu uspjeli zahvaljujući sustavu, nego baš unatoč i usprkos njemu. A o kakvom se sustavu radi, dovoljno je pogledati stanje u nogometnom savezu, upravama klubova ili analizirati odnos nogometnih i političkih moćnika.

I to od samog početka, tj. od trenutka kada smo napustili korumpirani Jugoslavenski nogometni savez i kada smo se riješili političara koji, kao u svakoj pravoj diktaturi, odlučuju (među ostalim) i o imenima klubova ili sastavu timova. Od trenutka kada su se hrvatskim nogometom počeli baviti hrvatski stručnjaci vođeni prije svega iskrenim domoljubljem.

To je sustav koji nadarene pojedince ne razumije niti ih podržava kada im je podrška najpotrebnija. Ali je itekako spreman svojatati njihove uspjehe. To su na svojim leđima jednako osjetili Janica Kostelić, Blanka Vlašić, Jakov Fak, Tin Srbić ili Andrej Kramarić.

Iako je ovih dana nogomet u prvom planu, sa sličnim se problemima već godinama svakodnevno suočava cio niz naših uspješnih, vrijednih i samozatajnih sugrađa-

na. Hrvatska ulaganja u znanost nisu ni približno dovoljna da bi ljudi poput Ivana Đikića postali svjetski priznati stručnjaci. Hrvatski srednjoškolski sustav više koči nego potiče kreativce poput Mate Rimca. Entuzijasti i idealisti koji su vlastite interese spremni podrediti interesima sredine u kojoj žive teško dobivaju priliku pred lokalnim šerifima i njihovim klijentelističkim biračkim mašinerijama.

Zbog svega navedenog možda bi, kada se emocije i euforija slegnu, upravo ovaj nevjerojatni uspjeh naše reprezentacije trebalo iskoristiti kao alarm na uzbunu. Alarm koji će nas podsjetiti da još uvijek živimo u društvu u kojem nadareni i natprosječni češće nailaze na nerazumijevanje nego na potporu.

Da živimo u društvu u kojem najveći uspjesi nisu rezultat sinergije svih relevantnih faktora, nego se najveći uspjesi, nažalost, i dalje postižu nekome u inat.

Hrvatsko „zajedništvo“ od stoljeća devetog

~ 24. 7. 2018.

Završilo je finale Svjetskog nogometnog prvenstva, završen je doček naših nogometaša. Završilo je i toliko spominjano i priželjkivano hrvatsko zajedništvo. Nije dugo trajalo, ako ga je uopće i bilo. Jer, što bi uopće podrazumijevao pojam „zajedništva“? To da prilikom nekog sportskog natjecanja svi Hrvati (zajedno) navijaju za predstavnike Hrvatske? Ako je tako, onda je problem zajedništva lako riješiv.

Jednostavno bismo trebali proglasiti moratorij na medijsko izvještavanje o svim političkim, ekonomskim i onim, za svakog pravog Hrvata najvažnijim temama iz hrvatske povijesti. I fokusirati se samo na sport. Po mogućnosti na one sportove u kojima smo najbolji, ili u samom vrhu. Naravno svjetskom.

Ali i u tome treba biti pažljiv. Jer, već bi dočeci uspješnih sportaša, i njihove glazbene želje, mogli ugroziti krhko hrvatsko zajedništvo.

A sad ozbiljno. Zajedništvo Hrvata, ili bilo kojeg drugog naroda, obična je floskula koja ništa konkretno ne znači. Ako izuzmemo iznimne i rijetke situacije poput slavljenja velikih sportskih uspjeha ili pomaganja stradalima zbog prirodnih katastrofa, većina tema s kojima se građani neke zemlje svakodnevno susreću ne samo da ne potiču zajedništvo nego često izazivaju duboke podjele, pa i otvorene sukobe. Bilo da se radi o unutarnjoj ili vanjskoj politici, pravima radnika, ulaganjima u zdravstvo i školstvo, troškovima obrane, svjetonazorskim pitanjima, homofobiji, rasizmu, manjinskim pravima itd.

Uostalom, nepostojanje zajedništva nije među Hrvatima (kao ni ostalim narodima) nova pojava. Naprotiv, u svim ključnim trenucima naše povijesti, zajedništva nije bilo. I to skoro pa od stoljeća sedmog, ili da budem precizniji, od stoljeća devetog, kada je jedan hrvatski knez (Borna) dao na prevaru ubiti drugog (Ljudevita). Našlo bi se puno takvih primjera u stoljećima koja su slijedila, ali iz današnje perspektive najzanimljivije je ono prošlo, možda i najbremenitije odsutnošću zajedništva.

Tako npr. dok su neki hrvatski političari (u Zagrebu) 1918. bili skeptični prema ulasku u novu državnu zajednicu s Beogradom kao glavnim gradom, drugi su (iz Splita) prijetili da će Dalmacija, ako (ovi u Zagrebu) ne prestanu odugovlačiti, sama proglasiti ujedinjenje sa Srbijom. U ipak osnovanoj novoj državi neki će Hrvati postati hrvatski, a neki jugoslavenski nacionalisti. O

posljedicama „zajedništva" iz 1941. i 1945. mislim da ne treba posebno trošiti riječi.

Bez obzira na „službenu istinu", potpuno zajedništvo nije vladalo ni među braniteljima tijekom Domovinskog rata. Hrvati koji su do rata bili pripadnici JNA ili dužnosnici Saveza komunista unatoč tome što su dobrovoljno pristupili obrani domovine često su se i nakon dokazivanja hrabrosti i lojalnosti suočavali s raznim sumnjičenjima, etiketiranjima i nemogućnostima napredovanja.

Upravo u Domovinskom ratu postavljeni, a kroz pretvorbu i privatizaciju nadograđeni, temelji stranačke podobonosti i nepotizma potaknuli su umjesto zajedništva nove podjele u hrvatskom društvu koje iz godine u godinu izgledaju sve teže premostive.

Zajedništvo Hrvata danas ne postoji, a ako mene pitate, nije ni moguće niti je potrebno. Jer zašto bih ja, i ljudi koji razmišljaju slično meni, osjećali išta zajedničko s onima koji imaju razumijevanja za zločine, ako su počinjeni iz „patriotskih" razloga? Bilo da su žrtve stradale u Jasenovcu ili Macelju, na Golom otoku ili u Lori, po njemačkim ili osječkim garažama, ličkim i kordunaškim selima.

A bojim se da Hrvatska i dalje vrvi takvim „patriotima".

Što bi to ljude koji razmišljaju demokratski trebalo povezivati s onima koji žele živjeti u jednoumlju, a mnogi i u bezumlju? Kako bi trebalo izgledati zajedništvo između ljudi koji argumentiranim kritikama i pri-

jedlozima nastoje učiniti svijet oko sebe boljim i pravednijim i onih koji na drugačija mišljenja reagiraju polupismenim uvredama i prijetnjama smrću.

A znam da Hrvatska danas, nažalost, vrvi i takvima.

Dakle, najnovije zazivanje svehrvatskog jedinstva tko zna koji put dokazuje da smo društvo u kojem lakše prolaze pojmovi koji lijepo zvuče, a ništa ne znače od konkretnih djela. Jer umjesto populističkih i patetičnih poziva na zajedništvo, bilo bi puno pametnije ljude pozivati na poštivanje pravne države, njezinih institucija i zakona, na obranu i unaprjeđenje ljudskih prava.

Posebno bi sve Hrvate i sve građane Hrvatske trebalo poticati na izgradnju društva u kojem će najvažnije zajedništvo biti ono kojim jedni druge prihvaćamo i poštujemo baš zato što smo različiti.

Građanka vs. Predsjednica

~ 31. 7. 2018.

U posljednje vrijeme bilo je dosta komentara o ponašanju gđe Kolinde Grabar-Kitarović u javnosti. I dok su jedni oduševljeni, drugi su, najblaže rečeno, šokirani. S obzirom na to da često pišem o temama iz kojih je vidljiva podijeljenost hrvatskog društva, evo i nekih mojih razmišljanja.

Kao povjesničaru uopće mi ne smeta činjenica što gđa Grabar-Kitarović ne zna baš najbolje hrvatsku povijest. Što u potpuno pogrešnom kontekstu upotrebljava termine iz povijesti pa npr. navijačke huligane naziva „orjunašima". Što ne razumije povijesni kontekst pa „one" koji su u svibnju 1945. pobjegli iz NDH naziva domoljubima. Što „za dom spremni", unatoč konsenzusu „lijevih" i „desnih" povjesničara da se radi isključivo o ustaškom, ona smatra starim hrvatskim pozdravom. Šteta što te stvari ne zna, ali mi njezino neznanje ne smeta. Nije, nažalost, ni prva ni zadnja koja stavove o hrvatskoj povijesti gradi na izjavama nadripovjesničara i koja se ne informira čitanjem međunarodno rele-

vantnih historiografskih radova, nego tekstova objavljenima na opskurnim internetskim portalima.

Kao čovjeku koji često putuje i nije uvijek u mogućnosti ući baš na sva mjesta na koja poželi, ne smeta mi ni što se gđa Grabar-Kitarović slikala pred vanjskom ogradom Bijele kuće. I sâm sam se slikao na istom mjestu jer, vjerojatno kao ni gđa Grabar-Kitarović, nisam bio pozvan ući pa da se fotografiram i s druge strane.

Ne smeta mi ni što je gđa Kolinda ušla u mušku svlačionicu i počela se grliti s igračima koji su taman bili spremni za tuširanje. Kao netko tko je trenirao nogomet, a nije imao slično iskustvo, mogu samo ljubomorno zamišljati kako izgleda kada u svlačionici nakon utakmice uz znojne suigrače ugledaš i dotjeranu žensku osobu. Uostalom vjerujem da ovakav potez ne samo da ne smeta ni jednom igraču nego bi velik broj cura i žena dao sve na svijetu da se bar jednom u životu nađe u situaciji u kojoj je bila gđa Kolinda.

Kao nekome tko je od najmanjih nogu zaražen virusom *rock'n'rolla* ne smeta mi čak ni glazbeni ukus gđe Grabar-Kitarović. I sâm sam odrastao na pjevačima koji su kroz svoje pjesme izražavali političke stavove. O. K., oni koje sam ja slušao pozivali su na mir, toleranciju i nenasilje, a nisu pozdravljali fašističkim pozdravima. Onima koje sam ja slušao nastupi su se zabranjivali u diktatorskim nedemokratskim režimima, a njezinom omiljenom pjevaču u svakoj normalnoj demokratskoj državi. Ali, o ukusima se, pa i glazbenima, ne raspravlja.

Ne smeta mi ni to što se u društvu gđe Grabar-Kitarović znaju naći i ljudi koji imaju (velikih) problema s hrvatskim pravosuđem i poštivanjem hrvatskog ustava. Jer, oni vjerojatno ni za što ni nisu krivi, nego samo dijele sudbinu ovog napaćenog naroda kao žrtve podmetanja raznoraznih srbokomunista, udbaša i ostalih mučkih provokatora. Pa je i razumljivo da im, tako nepravedno osuđenima, ponekad popuste kočnice i da u samoobrani počnu prijetiti na nacionalnoj osnovi ili im izleti pokoja, malo sočnija, psovka. Čemu čuđenje što se u tom društvu našao i jedan markantni TV voditelj koji ima problema sa samopouzdanjem i pronalaskom puta do ženskih srdaca. Zato svi koji se s njim druže dobro znaju da on nacističku uniformu ne oblači iz ideoloških, nego prvenstveno iz zavodničkih razloga. Kao i da ono bijelo koje policija kod njega zna pronaći nije nikakva droga, kako tvrde jugonostalgičari ljubomorni na njegove ljubavničke uspjehe, nego štaub šećer kojim ukrašava kolače kako bi impresionirao ljepši spol. Eto, nije mi smetalo ni što se gđa Grabar-Kitarović družila i s takvim osobama. Uostalom, neka prvi baci kamen onaj tko nema poznanika na međunarodnoj tjeralici ili u SS uniformi.

Dakle, ništa od gore navedenog što se posljednjih nekoliko godina veže uz građanku Kolindu Grabar-Kitarović meni nije smetalo niti mi smeta.

Ali često mi smeta, a ponekad me je samo sram, kada se veže uz Predsjednicu Republike Hrvatske.

Nepoželjni

~ 6. 8. 2018.

Rat koji je između 1941. i 1945. vodila partizanska vojska bio je obrambeni i oslobodilački. Svi najvažniji europski i svjetski državnici u partizanima su gledali saveznike a njihovu borbu važnim doprinosom ukupnoj pobjedi antifašističke koalicije.

Pa ipak, već tijekom rata, a posebno neposredno nakon njegova završetka, pobjednici su počinili i brojne zločine. I koje god motive navodili kao „olakšavajuću" okolnost, spomenutim nedjelima ugrozili su plemenite ciljeve zbog kojih su pošli u borbu i narušili ugled onih koji su čast i ljudskost zadržali unatoč svim izazovima.

Od počinjenih zločina s vremenom je postalo još gore njihovo prešućivanje, ignoriranje, pa i negiranje. Uz one medijski najeksponiranije priče o sudbinama pojedinaca na tzv. križnim putevima, možda najtragičnija sudbina zadesila je pripadnike dvaju naroda koji su na svojim leđima osjetili teret kolektivne krivnje.

Desecima tisuća jugoslavenskih Nijemaca oduzeta je imovina, istjerani su iz svojih sela i gradova, poslani

u logore, a zatim protjerani iz zemlje. Nažalost, mnogi među njima nikada nisu dobili priliku za kakvim-takvim novim životom.

Nema nikakve sumnje da je među prognanima i ubijenima bilo onih koji su u Adolfu Hitleru vidjeli spasitelja, koji su jedva dočekali da zemlja u kojoj su živjeli postane dio velikog Trećeg Reicha, koji su kao pripadnici različitih oružanih formacija sudjelovali u zločinima nad lokalnim nenjemačkim stanovništvom.

Ali bez svake sumnje bilo je puno više onih koji su se unatoč novim okolnostima i dalje nastavili ponašati prvenstveno kao ljudi. Kazna, međutim, nije mimoišla ni nezainteresirane za politiku, ni protivnike rata, pa čak ni onemoćale starce, žene, djecu. Svi su oni postali „narodni neprijatelji".

Ubojstva, oduzimanja imovine i egzodus postaju sudbina i velikog broja istarskih i dalmatinskih Talijana. I opet, iako je među njima bilo i članova fašističke stranke, odgovornih za nasilnu talijanizaciju i zločine nad netalijanskim stanovništvom, onih koji su Istru i Dalmaciju smatrali dijelom Italije, bilo je nažalost previše onih čija je tragična sudbina u novim poslijeratnim okolnostima bila rezultat isključivo pripadnosti „pogrešnom" narodu.

U vrijeme komunizma o spomenutim temama se nije pričalo. Svaki pokušaj bio bi shvaćen kao napad na temeljne vrijednosti i dignitet NOB-a. Besprijekorna pobjeda nije mogla ni smjela imati svoju tamnu stranu. U pravednom ratu heroji nisu mogli biti zločinci.

Društvo je šutnjom pokušavalo izbrisati prošlost, a dogodilo se suprotno. Desetljećima poslije nema više priča o idealizmu i hrabrosti, solidarnosti i zajedništvu, velikim bitkama i pobjedama. Priča se isključivo o prešućivanim zločinima.

Rat koji je hrvatska vojska vodila između 1991. i 1995. bio je obrambeni. Većina svjetskih državnika označila je Slobodana Miloševića pokretačem i glavnim krivcem, a vrh JNA njegovim suučesnikom u agresiji na Hrvatsku. Nažalost, bez podrške dijela hrvatskih Srba, cijela kampanja bila bi neizvediva. Deseci tisuća Hrvata prognani su sa svojih ognjišta, tisuće hrvatskih kuća je zapaljeno, počinjeni su stravični zločini nad civilima hrvatske nacionalnosti. Hrvatske vlasti nisu imale kontrolu nad jednom trećinom svog međunarodno priznatog teritorija.

A onda je u kolovozu 1995. počela oslobodilačka akcija Oluja. Pobjedom hrvatskih oružanih snaga omogućen je povratak prognanika i zauvijek je prestala opasnost od granatiranja hrvatskih gradova. Bio je to kraj Domovinskog rata. Obrambenog i oslobodilačkog.

Bio je to i početak egzodusa srpskog stanovništva sa svojih vjekovnih ognjišta. Među desecima tisuća Srba koji su se našli u zbjegu bilo je sigurno i onih koji su podržavali Miloševića, koji su priželjkivali ostvarenje sna o Velikoj Srbiji, koji su sudjelovali u zločinima nad svojim hrvatskim susjedima. Ali je sigurno bilo i onih koji se nikada nisu bavili politikom, nego se politika bavila ili bolje rečeno poigravala njima. Vjerojatno je

najviše bilo onih umornih od svega, od laži i obmana, od sumorne stvarnosti, od besperspektivne budućnosti. Sigurno je bilo i onih koji su htjeli ostati, koji će se uostalom nekoliko godina poslije i vratiti. U ljeto 1995., a bojim se i danas, nakon više od dvadeset godina, svi su oni smatrani kolektivnom prijetnjom, pa je i njihov odlazak dočekan s olakšanjem.

Kad su borbena djelovanja utihnula, kada je većina stanovništva otišla, počeli su zločini. Zločini pobjednika. Stotine srpskih civila u poodmakloj životnoj dobi, koji nisu vidjeli razlog zašto bi napustili svoju djedovinu, ubijeni su na najbrutalniji način. Tisuće srpskih kuća su opljačkane, a onda zapaljene.

O ovoj temi u hrvatskoj se javnosti uglavnom ne govori, a svaki se pokušaj odmah ocijeni narušavanjem digniteta Domovinskog rata. Jer, besprijekorna pobjeda ne može imati tamnu stranu. Jer, u pravednom ratu „naši" mogu biti heroji, ali nikako zločinci.

Hoćemo li povijest napokon shvatiti kao učiteljicu života? Nisu li događaji s kraja Drugog svjetskog rata najbolja opomena da prošlost možemo prešućivati, ignorirati, pa i negirati, ali ne i promijeniti? Jesmo li svjesni da nekažnjavanjem zločinaca riskiramo da one časne, poštene i moralne poistovjetimo s njima? Želimo li unatoč primjerima iz prošlosti i dalje vjerovati u postojanje kolektivne odgovornosti? Ili je vrijeme da shvatimo kako čovjeka dobrim ili lošim ne čini njegova nacionalna pripadnost, već njegova djela, odnosno nedjela.

Izgubljen(i) u prostoru i vremenu

~ 7. 8. 2018.

Izjave koje se na račun Hrvatske i Hrvata ovih dana mogu čuti od najviših političkih dužnosnika Srbije niti me čude niti svojim sadržajem predstavljaju nešto novo. Naprotiv, predsjednik Vučić i ministar Dačić su rijetki dosljedni političari na ovim prostorima. Ono što su mislili i govorili 90-ih godina prošloga stoljeća očito misle i govore gotovo tri desetljeća poslije. Ipak uz jednu važnu razliku. U ono vrijeme imali su priliku griješiti mišlju, riječju i djelom, ali su na sreću svih naroda na ovim prostorima već dugo spriječeni barem u ovom zadnjem. Sada svojim djelima griješe i nanose štetu isključivo vlastitom narodu.

Spomenute izjave mnogi su prokomentirali kao dokaz da Srbija ima problema u suočavanju s prošlošću. Sve koji tako misle ipak bih malo ispravio. Ne, Srbija, barem njezin veliki dio, nema problema. Ona se, nažalost, uopće ne suočava. A kada to i čini, učini vam se da bi bilo bolje da odmah i prestane. Iskreno, nama u Hrvatskoj ovakav scenarij nije nepoznat.

I tamo i ovdje zločinci su preko noći postali heroji. I obrnuto. U vrijeme ratova 90-ih godina 20. stoljeća događaji iz prošlosti koristili su se kao mobilizacijsko sredstvo, ali i kao dokaz da su sukobi između naroda na ovim prostorima povijesna nužnost. A onda, kada je oružje utihnulo, rasprave o prošlosti postale su, kako bi rekla moja beogradska kolegica Dubravka Stojanović, „produžetak rata drugim sredstvima".

Poseban je problem s nastavom povijesti u školama. Umjesto slobodne rasprave, nečinjena razlika između „naših" i „njihovih" žrtava i zločinaca, odbacivanja crno-bijele perspektive, nastava je za glavni cilj dobila izgradnju nacionalnog identiteta, razvijanje patriotskih osjećaja i jačanje lojalnosti Narodu i Državi.

Ipak, u cijelom tom ludilu ima i jedna velika razlika. Povjesničari koji misle i govore drugačije od „službenog stava" u Hrvatskoj imaju pristup svim medijima, bili oni „desni" ili „lijevi". A mislim da se možemo složiti da se tako znatno jače utječe na nečije stavove nego (isključivo) pisanjem znanstvenih radova.

U Srbiji to uglavnom nije slučaj. Za povjesničare koji su kritični prema nacionalističkom narativu, koji argumentirano govore o zločinima Srba i žrtvama „drugih" (a ne samo Srba), koji ne misle da su Albanci, Hrvati, Bošnjaci (i mnogi drugi) uvijek i isključivo neprijatelji, nema mjesta na najgledanijim (prorežimskim) televizijama ili u najčitanijim (prorežimskim) novinama. Drugim riječima, njihov je utjecaj na stavove najšire javnosti minimalan.

Netko može prigovoriti da unatoč navedenoj „prednosti" borba s revizionizmom u Hrvatskoj ipak i dalje traje. I bio bi u pravu. Ali da nema spomenutih povjesničara (i ostalih intelektualaca), bila bi odavno izgubljena.

Vratimo se posljednjim Vučićevim i Dačićevim izjavama. Obojica su pokazali ono što često nazivam „sindromom samoposluge", odnosno kad u prošlost ulazite kao u samoposlugu s ciljem da uzmete samo ono što vam i koliko u tom trenutku treba. Obojica su također pokazali i prakticiranje „sindroma nulte godine", odnosno da događaje tumačite od onog trenutka koji se vama čini najprikladniji za opravdavanje vlastitih stavova. Ono što se dogodilo prije toga, ako vam ne ide u korist, jednostavno zanemarite.

Drugim riječima... Da, nakon Oluje su deseci tisuća Srba napustili svoja ognjišta. Iako službeno dobrovoljno, svi znamo da se činilo sve da ne ostane ni jedan. Jednako tako, nakon Oluje su stotine nevinih civila, uglavnom staraca, poubijane od pripadnika hrvatskih oružanih snaga, a tisuće srpskih kuća su opljačkane i zapaljene. Za sve ovo nema opravdanja, i umjesto srpskih ovim su se događajima odavno trebali baviti hrvatski političari. A još više hrvatski pravosudni organi. Međutim, ne umanjujući srpsku žrtvu i pozivajući sve u hrvatskom društvu na puno veću samokritiku, ostaje također i činjenica da rat nije počeo u kolovozu 1995.

Ako Vučić Hrvatsku uspoređuje s Hitlerom zbog progona Srba 1995., tko je Hitler u slučaju progona go-

tovo pola milijuna Hrvata sa svojih ognjišta u ljeto i jesen 1991.? Ima li empatije kod srpskog predsjednika, ali i u srpskom društvu općenito, i prema tim ljudima? Ako se s pravom ukazuje na brutalno ubijanje srpskih civila po Lici, Baniji i Kordunu 1995., je li u srpskoj javnosti jednako prisutno zgražanje nad ubijanjem hrvatskih civila na istim tim prostorima 1991.? Kada se u Srbiji spominje uništavanje srpskih kuća u ljeto 1995., spominje li itko uništavanje hrvatskih kuća u ljeto 1991.?

Poanta je ova: vjerojatno se nikad nećemo složiti oko pitanja tipa tko je prvi počeo ili tko je više stradao. Ono u čemu bismo se morali složiti jest odgovor na pitanje jesmo li u stanju danas i sutra zločince kažnjavati, a žrtve poštivati bez obzira na nacionalnu pripadnost. Ako barem u tome postignemo konsenzus, na dobrom smo putu da rat i ubijanja prestanu biti način rješavanja nesporazuma i problema. Zato je posebno važno da takav pristup u svojim izjavama, ali i svakodnevnom radu primjenjuju oni koji imaju ovlasti odlučivanja o ratu i miru.

Zašto sam sve ovo napisao, i zašto su me Aleksandar Vučić i Ivica Dačić baš „naljutili"? Ne iz razloga koji će se ovih dana moći pročitati po nacional-šovinističkim portalima u Hrvatskoj, već iz potpuno suprotnih. Volim ići u Srbiju, često sam u Beogradu, i bez ikakve patetike osjećam se tamo kao doma. Usudio bih se reći da u Srbiji imam prijatelja možda i više nego u Hrvatskoj. Ovo pišem upravo zbog njih, kao i svih ostalih stanovnika Srbije koji zaslužuju živjeti u boljoj

državi i boljem društvu. Zaslužuju puno bolji životni standard, zaslužuju društvo političkih i medijskih sloboda. Ljudi koje poznajem, a siguran sam i mnogi koje ne poznajem, europski su građani po svemu, osim po političkim elitama koje ih vode.

Upravo zbog toga jedan savjet gospodinu Vučiću. Lijepo od njega što nudi pomoć i zaštitu Srbima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i na Kosovu. Ali, možda bi prvo trebao pomoći Srbima u Srbiji.

U tome mu sigurno neće pomoći nekvalitetno obračunavanje s prošlošću. Posebno ako je to samo pokazatelj nedostatka kvalitetnih rješenja za budućnost.

Sve je više barbara, a sve manje Rimljana

~ 12. 8. 2018.

Krajem studenog 1984. pjevač Zabranjenog pušenja izgovorio je na koncertu u Rijeci frazu koja je cijeli bend gotovo stajala karijere. Aludirajući na marku pojačala, ali ipak i uz dozu provokativnosti, uzviknuo je: „Crko maršal!" Čuvari tekovina revolucije, a posebno lika i djela maršala Tita, nisu imali smisla za šalu. Kako bi se spriječile slične neugodne situacije, sljedeći koncert ove grupe je otkazan, a članovi benda su na „informativnim" razgovorima u policiji morali dokazati svoju vjernost režimu.

Među onima koji su se svojom pravovjernošću i agresivnošću isticali u hajci što je uslijedila bili su predstavnici organizacije boraca iz rata. Nije im to bio ni prvi ni zadnji put. Svojim negativnim mišljenjem često su presuđivali javnom prikazivanju nekog dokumentarnog ili igranog filma, premijeri kazališne predstave, izdavanju knjige ili izlasku *rock*-albuma.

U spomenutoj boračkoj organizaciji nisu sjedili filmski, književni ni glazbeni kritičari. Njihov jedini, ali do-

voljni legitimitet i autoritet počivao je na činjenici da su sudjelovali u ratu. Samim time, tko je bolje od njih mogao prepoznati neprijatelja domovine i njegovu prljavu rabotu u korijenu sasjeći.

Eto, takve su stvari bile moguće u nedemokratskom režimu. Umjesto stručnosti, važnija referencija često je bio odgovor na pitanje: „Gdje si bio '41.?" Ali kažem, to je bilo prije više od trideset godina kada na ovim prostorima nije bilo demokracije, nego su vladali kriteriji političke i moralne podobnosti. Danas je sve potpuno drugačije. Ili?

Otkazivanje Bajagina koncerta u Karlovcu 2018. na „preporuku" organizacija boraca iz (Domovinskog) rata neki su nazvali povratkom u prethodno opisanu atmosferu. Po mojem mišljenju, oni koji tako misle nisu u pravu. Hrvatsko društvo, sudeći po brojnim primjerima, iz takve atmosfere nikad nije ni izašlo.

Od dva moguća scenarija izabrali smo onaj najlošiji. Dakle, mogli smo sve dobro što je postojalo u prošlom režimu, sve od čega su radnici, učenici, pacijenti, umirovljenici i svi ostali građani imali koristi, uzeti u obzir, unaprijediti i učiniti još boljim. I, naravno, truditi se ne ponoviti sve što je bilo loše. A što smo učinili? Potpuno iracionalno, metodom kolektivne amnezije nastoji se negirati da je išta uopće bilo dobro, a sve ono što je bilo loše uspjeli smo „unaprijediti" i učiniti još lošijim.

U slučaju Bajagina koncerta posebno zabrinjavaju razlozi ili bolje rečeno opravdanja za otkazivanje. Zvuči nevjerojatno da jednog profesionalca u jednoj prav-

noj državi u obavljanju njegova posla mogu spriječiti laži i dezinformacije. Drugim riječima, Bajaga nikada, pa ni u Kninu 1993. nije pjevao četničke pjesme. Ta (dez)informacija je već odavno demantirana. I nikome ništa. Njome se i dalje barata, difamira i presuđuje. Gore od toga što se takve stvari događaju samo je to što su nam postale normalne. Danas je žrtva takve kampanje Bajaga, sutra može biti bilo tko od nas.

Za kraj nešto osobno u cijeloj priči. Momčilo Bajagić Bajaga moj je ne samo omiljeni pjevač nego i omiljena ličnost s *rock*-scene. Odrastao sam na njegovoj glazbi, ali i na njegovoj pozitivnoj energiji. U ljeto 1991., kada sam obukao uniformu i dao svoj zbilja skroman braniteljski doprinos, Bajagu sam nastavio slušati još intenzivnije. I do današnjih dana nisam prestao. U vrijeme rata slušajući ga htio sam sam sebi dokazati da ne ratujem protiv Srba, nego protiv bezumnih i zlih ljudi. Za mene je upravo on tada bio simbol „druge" Srbije, one koja je ustala protiv politike Slobodana Miloševića, koja se aktivno protivila ratu i nacionalizmu, koja je htjela slušati *rock'n'roll*, a ne „limene trube i vojnu muziku".

Više nego dvosmisleno davao je Bajaga tih godina do znanja što misli o režimu u kojem živi. Ne samo riječima nego i djelima. Mjesecima je svirao na antimiloševićevskim protestnim skupovima, surađivao sa Zoranom Đinđićem. Daleko od toga da je Bajagu zanimala politika. On je i tada prvenstveno bio pjesnik i roker. Njegova misija oduvijek je bila ista. Bez obzira na okol-

nosti, političare i režime, ili unatoč njima, graditi svijet mira i ljubavi.

I baš zbog toga će puniti koncertne dvorane gdje god se pojavi. Ali, baš zbog toga ga neki nikad neće razumjeti ni voljeti.

Kojih je više? Bojim se da je već davne 1986. Bajaga svojim stihovima dao proročanski odgovor.

Južna plemena ratnička su stigla ispod zidina, i sve je više Varvara, a sve je manje Rimljana.

Hrvati i Srbi

∼ 15. 8. 2018.

Više je nego očito da se većina Hrvata i Srba ne može složiti oko „zajedničke" ratne prošlosti. Svaka priča o ustaškim zločinima kad-tad završi u spominjanju i onih četničkih. Jednima sva zla započinju s idejom o „velikoj", etnički čistoj Srbiji, drugima s idejom o „velikoj", etnički čistoj Hrvatskoj. U istoj rečenici ima mjesta ili za žrtve Ovčare i Škabrnje, ili Medačkog džepa i Oluje. Teško se u istoj rečenici mogu naći zajedno i jedni i drugi.

Dakle, ratnu tematiku trebamo izbjegavati. Ali, o čemu ćemo onda pričati? Zar je između Hrvata i Srba u prošlosti bilo ičega osim međusobnog ubijanja, protjerivanja i paljenja kuća? Iako atmosfera u današnjem društvu možda ukazuje na negativan odgovor, istina je potpuno drugačija. Koliko god „našim" i „njihovim" nacionalistima zvučalo heretički, povijest hrvatsko-srpskih odnosa daleko je više povijest mira, suživota i suradnje nego nasilja.

Evo i jednostavne računice. U gotovo tisuću petsto godina koliko živimo jedni uz druge i jedni s drugima,

Hrvati i Srbi su, svojom voljom, ratovali dva puta. Prvi put tijekom Drugog svjetskog, a drugi put tijekom Domovinskog rata. Treba naglasiti da ni u ta dva slučaja stvari nisu bile crno-bijele. Jer, unatoč ili baš zbog ustaškog genocida nad srpskim stanovništvom, Hrvati i Srbi su od 1941. do 1945. više surađivali nego međusobno ratovali. Odnosno, više je Hrvata i Srba bilo u zajedničkoj partizanskoj vojsci nego u ustašama i četnicima.

Kada su u pitanju događaji s početka devedesetih godina 20. stoljeća, protiv samostalne hrvatske države pobunio se dio srpskog stanovništva, dok je drugi dio ostao lojalan, a više od 10 tisuća hrvatskih Srba bilo je i u sastavu hrvatske vojske. Čak ni u samoj Srbiji, unatoč velikoj podršci, Slobodan Milošević nije uspio postići konsenzus cijelog srpskog društva oko svojih ratnih planova i antihrvatskog raspoloženja. Kao što ni cijelo hrvatsko društvo nikad nije prihvatilo mržnju prema srpskom narodu, a pogotovo opravdavalo zločine motivirane „pogrešnom" nacionalnom pripadnošću.

Ali, ne želim da ovo ponovo bude priča o ratu. Poanta je bila samo pokazati da Hrvati i Srbi u europskom kontekstu sigurno nisu primjer stoljetnih sukoba. Što se npr. ne bi moglo reći za Poljake i Ruse ili Francuze i Nijemce.

Možemo li, dakle, a da ne umanjujemo, ignoriramo i negiramo sve žrtve i zločine, isticati pozitivne primjere kao temelj budućih odnosa? Za razliku od mnogih drugih, imamo više nego dovoljno materijala za takav pristup.

I manje je pritom bitno navoditi primjere vezane za političke, intelektualne ili sportske elite. Zanimljivo je spomenuti da hrvatsku himnu nije komponirao Hrvat, nego Srbin, a da Josipa Jelačića za hrvatskog bana nije ustoličio katolički biskup, nego srpski pravoslavni patrijarh. Treba spomenuti i sve one glumce koji su izazivali jednako buran aplauz po kazalištima i pozorištima, sve pjesnike uz čije su se pjesme, napisane na latinici ili ćirilici, generacije zaljubljivale i liječile ljubavne jade, sve pjevače s kojima je uglas pjevala publika po srpskim varošicama i hrvatskim mjestašcima, sve nogometaše koji su zdušno branili crno-bele i crveno-bele boje i fudbalere koji su oduševljavali u plavim i bilim dresovima.

Ali postoji i nešto puno važnije od svega navedenog. To su odnosi među „malim", „običnim" ljudima. To su svi oni slučajevi kada su Hrvati i Srbi jedni drugima bili više od dobrih susjeda. Kada su se međusobno pomagali bez obzira na težinu problema, međusobno ženili, zajedno slavili rođendane, Božiće i slave. Kada je za prijateljstvo bilo bitno povjerenje, a ne nacionalnost ili vjeroispovijest. To su sva ona zajednička ljetovanja, zimovanja i đačke ekskurzije. Svi zajednički poslovni i sportski uspjesi. Ukratko, to su svi oni trenuci kada nas razlike nisu dijelile, nego nadopunjavale, i kada smo uvažavali kakvog je tko porijekla, ali najviše cijenili kakav je tko čovjek.

Vjerovali ili ne, daleko najveći dio naše zajedničke prošlosti izgledao je upravo tako. I možemo to ignori-

rati i obezvrjeđivati, možemo našu povijest svesti samo na zločine i zločince.

Možemo svašta, ali bi možda najviše smisla imalo da se jednostavno jedni i drugi (ponovo) počnemo ponašati kao ljudi.

Socijalizam s (ne)ljudskim licem

~ 21. 8. 2018.

Dan je 21. kolovoza. Ljeto je pri kraju, ali jadranska obala i dalje vrvi turistima. Među njima su i tisuće Čeha i Slovaka. Kao i svako jutro prije odlaska na plažu mnogi od njih pale radio tražeći neku prigodnu klapsku pjesmu o moru, galebu i maslini. Mijenjajući tako stanice shvaćaju da ni na jednoj nema glazbe. Svuda isti ozbiljan glas čita vijest koja izaziva šok i nevjericu. Iako ne razumiju baš svaku riječ, one ključne ih ostavljaju bez daha: invazija, Prag, Rusi, tenkovi, okupacija. Bilo je to više nego dovoljno da shvate da je njihovo ljetovanje, te 1968., završeno.

Prije točno pedeset godina na današnji dan nasilno je zaustavljen jedan od najzanimljivijih društveno-političkih eksperimenata u Europi nakon Drugog svjetskog rata poznat i pod imenom Praško proljeće. Promjene koje su inicirali čehoslovački komunisti, velikim dijelom po uzoru na one koje su se godinama provodile u Jugoslaviji, trebale su pomoći u izgradnji „socijalizma s ljudskim licem". Međutim, ulaskom više od 200 tisuća

sovjetskih, bugarskih, poljskih, mađarskih i istočnonjemačkih vojnika, okupacijom zemlje i uhićivanjem državnog rukovodstva, sve iluzije pale su u vodu. Uslijedilo je jedno od najtežih razdoblja suvremene čehoslovačke povijesti obilježeno represijom, cenzurom i strogom kontrolom „Velikog brata" iz Moskve. Umjesto liberalno-demokratskih reformi kojima se nastojalo omogućiti veće političke, ekonomske, medijske i građanske slobode, u Čehoslovačku je uveden jedan od najrigidnijih oblika komunističkog režima.

Doznavši za događaje u domovini, Čehe i Slovake koji su se nalazili na odmoru na Jadranu uhvatio je osjećaj bijesa, straha i nemoći. Koliko god su mogle, jugoslavenske su im vlasti pružile pomoć. Oni koji se nisu odmah htjeli vratiti u Čehoslovačku zbrinuti su po hotelima, školskim dvoranama i obiteljskim kućama. Opskrbljeni su hranom, vodom i svim ostalim potrepštinama. Nakon nekoliko dana iščekivanja, kada su vlasti u Pragu „priznale" pogreške i „pristale" na pomoć koju su im ostale zemlje Varšavskog pakta ponudile u sprječavanju „kontrarevolucije", ljudi su se polako počeli vraćati.

Svatko tko je 70-ih ili 80-ih godina prošloga stoljeća iz Hrvatske putovao u Čehoslovačku svjedočio je u kakvim je uvjetima živio tamošnji prosječni građanin. Police u trgovinama bile su prazne. Učenici koji su za destinaciju svog maturalnog putovanja izabrali Prag kući su vraćali većinu ponesenog novca jer ga jednostavno nisu imali na što potrošiti. Za par levisica, staklenku

vegete, bocu Badelova vinjaka „Zrinski" ili žvakaće gume u obliku cigareta mogli ste od domaćeg stanovništva dobiti pravo malo bogatstvo. Većina voznog parka po ulicama čehoslovačkih gradova svodila se na jeftine Škodine modele. Iz obrnute perspektive, život u Zagrebu i Hrvatskoj za prosječnog Čeha ili Slovaka izgledao je kao nedosanjani san. Bez obzira na sva ograničenja, politička i ekonomska, Čehoslovačka je na Hrvatsku (i cijelu Jugoslaviju) gledala kao na Zapad.

Dan je 21. kolovoza 2018. Na jadranskoj obali uživaju tisuće čeških i slovačkih turista. Na odmor su došli skupim automobilima. Nisu rijetki oni koji na prikolicama voze i glisere. Unajmljuju najbolje apartmane, a iako su i dalje štedljivi, mogu si priuštiti dobra vina i dobru ribu.

Više od 25 godina Česi i Slovaci ne žive u istoj državi, ali žive u dobrosusjedskim odnosima. I što je najvažnije, žive u prosperitetnim društvima.

Početkom ove godine standard života u Češkoj ocijenjen je među najboljima na svijetu. U tom uglednom društvu, Češka se nalazi na 15., a Slovačka na 20. mjestu. Hrvatske nema među prvih 30 zemalja. Godišnji bruto društveni proizvod (BDP) po glavi stanovnika u Češkoj i Slovačkoj je za otprilike 10 tisuća dolara veći nego u Hrvatskoj. Stopa nezaposlenosti u Češkoj iznosi 2,3 %, Slovačkoj 5,7 %, a u Hrvatskoj 8,8 %. Dok u Lijepoj Našoj gotovo 20 % stanovništva živi ispod granice siromaštva, u Slovačkoj taj postotak iznosi oko 12 % a u Češkoj 10 %. Hrvatski građani napuštaju svoju

domovinu u potrazi za boljim životom, dok ga ljudi iz cijelog svijeta upravo u Češkoj pokušavaju pronaći. Kako god, za Slovačku, a pogotovo za Češku, Hrvatska već odavno ni po čemu nije Zapad.

A hoće li ikad ponovo postati? Naravno! Jer, Češka i Slovačka mogu težiti da jednog dana postanu najrazvijenije zemlje EU-a. To je stvar njihovih neambicioznih političara. Za razliku od njih, nama je naša predsjednica obećala da će Hrvatska postati jedna od najrazvijenijih zemalja svijeta!

„Sportsko-rekreacijski centar" Jasenovac d.d.

~ 28. 8. 2018.

Krajem kolovoza 1941. prvi logoraši počinju pristizati u Jasenovac. Masovna ubojstva hrvatskih Srba i Židova u tom trenutku traju već mjesecima. Ovaj najveći i najzloglasniji logor, „balkanski Auschwitz", postat će mjesto užasa i smrti za desetke tisuća nevinih ljudi.

O Jasenovcu su napisani brojni znanstveni i publicistički radovi. I iako je bilo prijepora, pa i manipulacija brojem žrtava, nijedan povjesničar koji se ovom temom bavio nije dovodio u pitanje sam karakter logora.

Uz sve znanstvene radove koji ukazuju na nezamisliv teror, posebno je bolno čitati svjedočanstva onih koji su u Jasenovcu „boravili" ili o njemu dobivali saznanja iz prve ruke.

Ilija Jakovljević, Hrvat, pristaša HSS-a, u logoru je proveo nešto više od godine dana. U njegovoj knjizi *Konclogor na Savi* možda najpotresniji prizor koji opisuje jest onaj o odnosu ustaša prema srpskoj djeci. „Još su

početkom mjeseca odveli i odnijeli nekoliko stotina u onu staru tursku kuću kraj pravoslavne crkve. Zastavnik Ante i još jedan zatukli su ih čekićem. Ubijanje je trajalo tri i pol sata. Na Antunovo ih je opet nestalo oko četiri stotine. Oblijepljeni su prozori na jednoj kući, kako se radi kada se tamane stjenice. Zagušili su ih ciklonom."

Egon Berger u Jasenovcu je proveo 44 mjeseca i svjedočio svakodnevnom teroru. „Grupa koljača išla je prema našim barakama i zaustavila se pred barakom drugova Srba. Dok je jedan dio koljača ušao u samu baraku, dotle su pred njom Ljubo Miloš, Modrić, Kojić, koji su imali u ruci drvene maljeve, čekali. Dok su ustaše koje su ušle u baraku izbacivale jednog po jednog zatočenika, dotle su ih oni sa maljevima dočekivali i maljem po lubanji za jedan nepuni sat stvorili čitavu hrpu pobijenih."

O zvjerstvima u Jasenovcu, ali i susjednim selima, piše u svojim memoarima i Hitlerov „čovjek" u NDH, general Edmund Glaise von Horstenau. Jedan od „najupečatljivijih" prizora je onaj iz Crkvenog Boka, srpskog sela na Savi u koje su „upali ustaški zločinci iz susjednog koncentracijskog logora Jasenovac (mjesto užasa)". Von Horstenau piše da je „u ovo nesretno mjesto nagrnulo u dva navrata oko 500 propalica od 15 do 20 godina pod vodstvom dvojice ustaških natporučnika, sve su ubijali, silovali su žene i mučili ih do smrti, ubijali djecu", te nastavlja kako je osobno vidio „u Savi leš žene kojoj su izvađene oči, a u spolni organ ugurano drvo". Na temelju svega što je doživio tijekom svog

mandata u NDH, za njemačkog generala nije bilo dileme da su ustaše i njihov Poglavnik prije svega „banda ubojica i zločinaca" i „neljudski sadisti".

Uostalom, i nadbiskup Stepinac imao je spoznaje što se događa u Jasenovcu. Nije bio baš glasan u osudi, ali je u jednom pismu Paveliću, osvrnuvši se na sedam katoličkih svećenika koji su umrli u logoru, među ostalim rekao da je „čitav Jasenovac sramotna ljaga za NDH".

Nažalost, u današnjoj Hrvatskoj, ni radovi svjetskih povjesničara, ni ovdje spomenuta i brojna nespomenuta svjedočanstva više nisu relevantan izvor. Na temelju negacionističkih, selektivnih i tendencioznih interpretacija hrvatskih revizionista sada čak i najtiražnije dnevne novine pišu o Jasenovcu kao mjestu gdje „je bilo i zabave... sportskih utakmica... koncerata, kazališnih predstava..." i gdje su logoraši čak imali i skečeve u kojima su „ironizirali" zapovjednike logora. Tako za novinara Milana Ivkošića izgleda „Jasenovac očišćen od ideologizacije, pristranosti i komunističkih krivotvorina". Ne znam samo ubrajaju li se također i svjedočanstva Hitlerova opunomoćenika ili zagrebačkog nadbiskupa u komunističke krivotvorine.

Ali, sve je to već viđen scenarij. Poput onih koji pokušavaju relativizirati, umanjiti i negirati nacističke zločine, svjedoci smo istog pristupa kada su u pitanju i ustaški zločini. I jednima i drugima ono što se događalo u logorima je mit, preuveličavanje i dio svjetske zavjere za koju su po potrebi krivi Židovi, masoni, komunisti, Srbi itd.

Postoji, naravno, u vezi s tim i velika razlika. U razvijenim društvima oni koji tako razmišljaju ne pišu kolumne u najtiražnijim novinama niti im se knjige promoviraju na nacionalnim televizijama. I nije to samo pitanje funkcioniranja pravne države, nego i odnosa svakog člana društva prema takvim pojavama. Jer, kako je nedavno prilikom posjeta Auschwitzu rekao njemački ministar vanjskih poslova, „mislim da je glasnoća rasista i antisemita povezana s tišinom većine".

I u Hrvatskoj postoje oni koji su glasni i oni koji su tihi. Problem je samo u tome što već neko vrijeme nisam siguran koji predstavljaju većinu, a koji manjinu.

Obljetnice

~ 4. 9. 2018.

Ove godine obilježavamo nekoliko značajnih obljetnica. Sto je godina od kraja Prvog svjetskog rata i nastanka jugoslavenske države, sedamdeset od sukoba Tita i Staljina te pedeset od studentskih „lipanjskih gibanja". Iako se bez sumnje radi o važnim događajima, mislim da spomenuta iskustva ipak neće imati previše utjecaja na živote ljudi u 21. stoljeću.

Jer, ideja jugoslavenstva čini se bespovratno kompromitiranom, a najveći jugonostalgičari ispadaju hrvatski desničari koji obračunavajući se s jugoslavenskom prošlošću samo pokazuju da ne znaju što bi s hrvatskom budućnošću. Što se tiče iskustva u „pokazivanju zubi" nekom svjetskom moćniku, bojim se da se i u tom slučaju, bar kada su u pitanju hrvatski političari, radi o prošlom svršenom vremenu. Mladi su u jednom trenutku možda i pokazali spremnost na rješavanje vlastitih problema, ali mi se čini da njihovo raspoloženje puno bolje opisuje termin rezignacija nego revolucija.

Zato sam danas odlučio podsjetiti na jedan, devedeset godina star „fenomen" koji bi nam i u suvremenim okolnostima mogao i morao biti poučan. Naime, te 1928. Adolf Hitler i njegova nacistička stranka doživjeli su fijasko na izborima za njemački parlament osvojivši tek nešto više od 2 % glasova. Bio je to jedan od pokazatelja demokratske atmosfere u njemačkom društvu koje se nakon rata napokon počelo oporavljati. U zemlji ekonomskog rasta, liberalnih sloboda i kulturnog procvata, Hitlera i njegovu družinu gledalo se kao „primitivne prostake i bučne populiste" ili, kako ih je jedan suvremenik nazvao, „frakciju nesposobnu za bilo kakav utjecaj na većinu stanovništva ili na tijek političkih događaja".

A onda je Njemačku kao i ostatak svijeta pogodila velika ekonomska kriza. Standard života počeo je drastično padati, a broj nezaposlenih rasti. Depresija se uvukla u sve društvene pore. Povjerenje u demokraciju i pravnu državu iz dana u dan su slabjeli. Kao rješenje sve se glasnije zagovaralo nacionalno jedinstvo, ali samo etničkih Nijemaca. Politički protivnici su se demonizirali, pripadnici ostalih nacija i rasa, a dojučerašnji susjedi, postali su neprijatelji i krivci za sve probleme.

Upravo takva atmosfera bila je prilika za Hitlera i njegove „bučne populiste". Čovjek kojeg su ismijavali i nazivali čudakom već 1930. osvaja gotovo 20 % glasova. Tri godine poslije Hitler postaje neprikosnoveni Führer novog Njemačkog Reicha. Mnogima ni danas nije jasno kako se društvo poznato po remek-djelima

književnosti, arhitekture, filozofije, filma i glazbe moglo „preko noći" pretvoriti u mjesto organiziranog masovnog zločina.

A onda je Führer odlučio zavladati svijetom i postavljati svuda na vlast male Führere, naravno na svoju sliku i priliku. Tako je, među ostalim marionetskim tvorevinama, nastala i NDH na čelu s Antom Pavelićem. Bez ikakvog političkog ugleda, a kamoli narodne podrške, na vlast u Zagrebu došao je čovjek kojega će jedan Hitlerov poslanik u NDH ovako predstaviti drugome: „Pogledajte tog momka! Dajte da mu obriju glavu i navucite mu kažnjeničku odoru, pa ćete pred sobom imati najljepšeg teškog zločinca."

Hitler i Pavelić nisu izmišljeni likovi iz filmova strave, nego osobe kojima su povijesne okolnosti omogućile da svoj zločinački naum provedu u djelo.

Nažalost, pojedinci sličnih ambicija i pogleda, razni čudaci, fanatici, bučni populisti i primitivni prostaci postoje (od)uvijek i svuda. Pa i danas. Dovoljno je pogledati vijesti iz zemlje i svijeta ili, jednostavno, osvrnuti se oko sebe.

A poput onih u prošlosti, i ovi današnji ne biraju sredstva da dođu na vlast, koriste se lažima i predrasudama, agresivni su, u drugima i drugačijima vide neprijatelje, preziru slobodu govora, mišljenja i izražavanja.

I poput onih u prošlosti, i danas se mnogi zgražaju nad njihovim suludim idejama, ignoriraju njihove ispade i ismijavaju mogućnost da jednom dođu u poziciju moći i vlasti.

Jesmo li ovaj put nešto naučili iz povijesti? Ili ćemo vlastitom nezainteresiranošću opskurnim marginalcima ponovo omogućiti da nam pokažu na što su sve spremni.

„1988. – godina koja se ponavlja"

~ 11. 9. 2018.

Krenimo redom.

Početak godine obilježila je velika gospodarsko-politička afera. Zbog brojnih financijskih malverzacija sud je pokrenuo tužbu protiv moćnog i nedodirljivog „gazde" jedne od najuglednijih kompanija. Javnost će dodatno zaintrigirati činjenica da je u cijelu aferu bio umiješan i sam politički vrh. Radilo se o dugogodišnjem netransparentnom i po društvo štetnom međuodnosu politike i gospodarstva.

Tijekom ove, kao i svih prethodnih godina, članovi veteranskih organizacija iz rata nastavljaju igrati ulogu dežurnih društvenih moralizatora i kulturno-umjetničkih cenzora. Bez obzira na životno i profesionalno iskustvo, ili stupanj obrazovanja, njihovi stavovi o političkim procesima u zemlji, sadržaju kazališnih, filmskih ili glazbenih uradaka, ne samo da se uvažavaju nego su ponekad i obvezujući. Oni smatraju, a većina ih u tome prešutno podržava, da njihov kredibilitet po-

čiva na činjenici što su prije nekoliko desetljeća nosili uniformu i oružje i branili svoju domovinu.

I ove godine, kao i u onima ranije, pravna država nije pokazivala jednak tretman prema svim svojim građanima. Razne tatine ili, kako bi Sejo Sexon rekao, „guzonjine sinove", za njihova obijesna ponašanja, tučnjave, remećenja javnog reda i mira, vožnje u pijanom ili drogiranom stanju, sudovi nisu tretirali jednako kao običnu, da se opet poslužim Sejinim izrazom, „fukaru".

Nažalost i ove godine država se suočava s problemima u gospodarstvu. Radnici nezadovoljni visinom ili neisplatom plaće štrajkaju, ali i napuštaju zemlju. Država nastoji održati socijalni mir pomažući „gubitaše" ponajprije daljnjim zaduživanjem u inozemstvu. Umjesto jasne strategije razvoja, poduzimanjem vatrogasnih mjera s kratkoročnim učinkom pokazuje se sva nemoć elite koja vodi državu. Kao i sve izraženija ekonomska i politička ovisnost o međunarodnim centrima moći.

Na kraju godine jedan „lokalni šerif" pobunio se protiv odnosa u vlastitoj stranci. Ljut što nije po njegovu, odlučio je svima pokazati kako on vidi unutarstranačku demokraciju. Organizirao je svoje istomišljenike, nagurao ih u autobuse i uputio pod prozore onih s kojima se nije slagao. Skandiranje okupljene mase „njemu" i davno umrlom predsjedniku trebalo je pokazati da kada se dogodi narod, potrebe za procedurom, statutima i pravilnicima nestaju.

Sve što sam ovdje ukratko opisao događalo se te burne i daleke 1988. u Jugoslaviji. Bila je to, dakle, go-

dina kada se na optuženičkoj klupi zbog „afere Agrokomerc" našao Fikret Abdić s još nekoliko visokorangiranih bosanskohercegovačkih političara. Jaz između starih partizana koji su i dalje uživali u borbenim pjesmama i novih klinaca koje je nosio neki potpuno „novi val", bio je sve izraženiji. Zemlja je tonula u ekonomsku, političku i društvenu krizu, a upravo posljednji navedeni „slučaj" označit će početak kraja. Naime, krajem godine, vješto se koristeći demagogijom, populizmom i nacionalizmom, Slobodan Milošević je odlučio i Partiju i Jugoslaviju uzeti u svoje ruke. Organiziranjem „mitinga podrške" na koje su njegovi simpatizeri dolazili autobusima iz svih krajeva zemlje, izvršio je pritisak na izabrana politička rukovodstva da daju ostavke, postavivši zatim na njihova mjesta svoje poslušnike.

Hrvatska je prije trideset godina napustila tu nepravednu i neprijateljsku državnu tvorevinu u kojoj političari na vlasti nisu marili za mišljenje onih koje su predstavljali. Hrvati su tada počeli graditi demokratsku i pravnu državu u kojoj će se svi njezini građani bez obzira na materijalni status, nacionalnu, vjersku, stranačku ili bilo koju drugu pripadnost, osjećati jednakima pred zakonom. Državu u kojoj neće biti uhljebljivanja po političkoj ili rođačkoj liniji, u kojoj poslove neće dobivati podobni i poslušni, nego stručni i sposobni.

Ove primjere iz 1988. naveo sam kako bi prije svega mladi ljudi, ali i oni stariji koji su možda počeli zaboravljati, shvatili kolike su se promjene u hrvatskom društvu dogodile u posljednjih trideset godina. Jer vje-

rujem da nakon tolikih godina demokracije, pravne države i društva u kojem nitko nikoga ne pokrada, nego vlada duh zajedništva, navedene epizode danas svima zvuče nevjerojatno i nestvarno.

Predsjednica iz Hrvatske

~ 12. 9. 2018.

Svaki put kad čujem da predsjednica daje intervju, posebno za strane medije, znam da sutradan neću imati mira. Jer unaprijed znam da će se dotaknuti i hrvatske povijesti. A onda krenu problemi. Ne s poviješću, nego s predsjedničinim poznavanjem i interpretiranjem povijesti. Pogrešna tumačenja prošlih događaja i procesa u Hrvatskoj postala su svakodnevna stvar, ali ipak nije isto kada ih čujete na tržnici, na stadionu ili iz usta ljudi koji obnašaju visoke i odgovorne funkcije.

Dakle, u posljednjem intervjuu austrijskim novinama gđa Kolinda Grabar-Kitarović je, među ostalim, ustvrdila kako se u Jugoslaviji nije smjelo izjašnjavati kao Hrvat/Hrvatica, a ako bi netko i „iskazao nacionalni ponos, tome je prijetio zatvor".

I što sada na to odgovoriti? Reći da to nije istina i podastrijeti brojne dokaze koji demantiraju predsjedničine navode? Uputiti predsjednicu i sve zainteresirane na odredbe ustava iz vremena socijalizma, npr. onog iz 1974. (dakle nakon obračuna s hrvatskim „nacionaliz-

mom") u kojem stoji da je „**Socijalistička Republika Hrvatska nacionalna država hrvatskog naroda**"? Ili na ustavnu odredbu da je „himna Socijalističke Republike Hrvatske 'Lijepa naša domovino'", i usput dodati da su Hrvati bili jedina nacija koja je uz jugoslavensku imala i svoju nacionalnu himnu. Ili možda ukazati na volju i „hrabrost" (unatoč „prijetnji zatvorom") većine građana SR Hrvatske da se na svakom popisu stanovništva izjašnjavaju kao Hrvati? Uostalom, ne bi li lakše i od čega bilo upitati ljude koji su živjeli u toj „tamnici naroda" jesu li i pod kojim okolnostima u vrijeme Jugoslavije smjeli reći da su Hrvati.

Ali sve to s dokazivanjem očitog gubi smisao. Jer najteže je kad počnete racionalizirati iracionalne stvari. Kad se počnu pojavljivati dileme koje to zapravo nisu, a vi upadnete u zamku da argumentima i činjenicama nastojite ukazati na istinu. I onda trošite energiju i živce kako biste ljudima dokazali da je „Za dom spremni" ustaški, a ne neki stari hrvatski pozdrav, da je logor u Jasenovcu bio pakao na zemlji, a ne sportsko-rekreacijski centar, da Bajaga nikada nije pjevao četničke pjesme itd. S vremenom shvatite da jednostavno postoje ljudi kojima nije bitna istina, znanstveno utemeljene činjenice ili (ne)materijalni dokazi kako bi u nešto (ili nekoga) vjerovali. Jer oni, kao što bi rekao Mile Kekin, i kad nemaju pojma imaju stav. A upravo u takvom svijetu i živimo. U svijetu u kojem se na temelju neistina, poluistina i potpuno neutemeljenih stavova pokreću ratovi, progone pojedinci, ali i biraju predsjednici.

Zato je potpuno suvišno gđu Kolindu Grabar-Kitarović, i najdobronamjernije, savjetovati da bude pažljivija u svojim izjavama, jer one često nisu u skladu s istinom. Suvišno jer većini ljudi kojima se ona obraća to očito ne predstavlja nikakav problem. Naprotiv, takav pristup samo ih učvršćuje u uvjerenju da će i oni jednoga dana možda dogurati visoko unatoč tome što svoje stavove ne temelje na znanju, nego na predrasudama, lažnim vijestima i teorijama zavjere. Ili, što je najtužnije, baš zbog njih.

O Dejanu i Ljubici

~ 18. 9. 2018.

Otkad znam za sebe, znam i za Dejana. Nikad ga nisam doživljavao kao prijatelja, više kao člana obitelji. Pokušavam u sjećanju evocirati uspomene iz djetinjstva, i koju god rođendansku proslavu, obiteljski izlet, godišnjicu braka mojih i njegovih roditelja zamislim, uvijek je pred očima i on. Visok, mršav, s osmijehom od uha do uha. Dejana su svi voljeli, on je jednostavno bio onaj tip osobe na koju se niste mogli naljutiti. U njegovu društvu svima je bilo zabavno i ugodno. Kao danas sjećam se scene iz 1986. u kojoj on i moj stariji brat nestrpljivo raspakiravaju časopis *Rock* kako bi došli do poklona u vidu singlice Bajage i instruktora s tadašnjim velikim hitom „Samo nam je ljubav potrebna". Za one koji se ne sjećaju, pjesma završava neprestanim ponavljanjem stihova „love is all you need", zbog čega su Dejo i moj brat pomislili da se radi o pokvarenoj ploči, te s vidljivom tugom u očima odlučili otići zamijeniti je u obližnju trafiku.

Ljubica i ja išli smo u isti razred u sisačkoj gimnaziji. Zgodna, lijepih velikih očiju, pomalo dječačke kratke frizure i nevjerojatno zarazna osmijeha. U tim tinejdžerskim danima kada hormoni divljaju i svi su ekstra kratkog fitilja, Ljubica je svojom smirenošću izgledala gotovo nestvarno. Ne sjećam se ni jedne situacije u kojoj se ona na nekog naljutila ili s nekim posvađala. Još mi je u sjećanju zima 1989. i pripreme za maturalnu zabavu. Tada me upravo Ljubica kao potpunog plesnog analfabeta naučila prvim koracima dvokoraka i valcera. Kasnije, u raznim životnim prilikama, često sam se prisjećao te epizode i žalio što nemam barem djelić njezina strpljenja.

Bio je ponedjeljak, 16. rujna 1991. Prilikom napada na Petrinju, Dejana su zarobili njegovi susjedi Srbi, dečki s kojima je do jučer išao po zabavama i igrao nogomet. Ništa mu nije pomoglo to što su ga do tog trenutka svi voljeli jer je već sljedećeg nad njim izvršena hladnokrvna egzekucija. Onako izmučenog, uplašenog i bespomoćnog, ubili su ga, a njegovo beživotno tijelo ostavili da leži poput kakva napuštena i odbačena predmeta. Dejan je tada imao 26 godina.

Dan poslije, u utorak 17. rujna navečer, Ljubica je spremala svoje stvari. Sutradan je s dečkom namjeravala napustiti Sisak. U svoj dnevnik zapisala je: „Tek sada vidim koliko volim ovaj grad i koliko mi je teško rastati se od njega. Odjednom, volim sve ljude. Nemam želju otići odavde. Bojim se tog života tamo." Posljednje dnevničke rečenice posvetila je svojoj majci: „Opro-

sti što te ostavljam kada ti je najteže i oprosti mi što se dugo nećemo vidjeti. Molim te, razumi me, idem za boljim životom. Tražim sreću. Moli se da je nađem." Ljubica nikad nije napustila Sisak. Te večeri, dok je stajala uz prozor u svome stanu, netko od njezinih sugrađana Hrvata ubio ju je snajperskim hicem. U službenom izvještaju državnog odvjetništva ostalo je zapisano da je ubijena „zabunom" jer je prava meta trebao biti njezin dečko, inače mladi oficir JNA. U trenutku smrti Ljubica je imala 19 godina.

Točno dvadeset sedam godina poslije problemu žrtve i zločina u Hrvatskoj se još uvijek pristupa po „nacionalnom ključu". I dalje se organiziraju komemoracije (isključivo) „našim" stradalnicima i inzistira na kažnjavanju (isključivo) „njihovih" zločinaca. Nedostatak suosjećanja prema boli onih „drugih" i monopoliziranje statusa žrtve nakon tolikih godina ne predstavljaju samo problem u procesu suočavanja s prošlošću, nego i s budućnošću. Ovom prilikom nemam namjeru polemizirati s takvim stavovima, prozivati odgovorne ni pozivati na funkcioniranje pravne države.

Ovo je jednostavno priča o dvoje mladih ljudi čija me prerana i nepotrebna smrt svakoga dana podsjeti koliko je život dragocjen i nepredvidljiv, a rat besmislen i destruktivan. U ovoj priči ubijeni nisu dio statistike ni politikantskih prepucavanja, oni imaju svoja imena, roditelje, partnere i prijatelje. Često se uhvatim kako zamišljam što bi njih dvoje danas radili, gdje bi živjeli, bi li imali djece, kako bi izgledala naša druženja.

Razmišljajući tako imam osjećaj da je u svijetu u kojem živim sve manje ljudi poput Dejana i Ljubice. Bojim se i pomisliti koliko je onih drugih. Onih zbog kojih njih dvoje više nisu s nama.

Mojim prijateljima Dejanu Gregecu i Ljubici Solar,
rujan 1991. – rujan 2018.

Građanska hrabrost

~ 25. 9. 2018.

Da neki stranac slučajno pogleda poruke koje svakodnevno dobivam u pretincu e-pošte, na mobitel ili uživo, pomislio bi da sam po zanimanju krotitelj lavova, pripadnik Legije stranaca ili ekstremni sportaš. I ostao bi zapanjen kad bih mu rekao da ništa od navedenog nije ni blizu istini jer je moje zanimanje još opasnije. Točno mogu zamisliti iščekivanje u njegovim očima dok započinjem s objašnjenjem: „Ja sam...", počinju mu se znojiti dlanovi, osjeća nervozu kao kad iščekuje neku strašnu scenu u filmu strave, i da ga ne držim dalje u neizvjesnosti, u jednom dahu izgovoram tu šokantnu informaciju: „Ja sam povjesničar." Pokušavam zamisliti reakciju svojega sugovornika. Ona bi vjerojatno započela pogledom punim nevjerice, nastavila se sumnjom u vlastiti sluh, a onda, kada bi shvatio da se ne šalim, završila gromoglasnim smijehom.

Ali, vratimo se početnoj premisi, tj. pitanju zašto bi uopće itko pomislio da se ja bavim nekim opasnim zanimanjem? Odgovor će možda zvučati suludo i, neko-

me tko ne živi u Hrvatskoj, nevjerojatno. Naime, posljednjih mi se nekoliko godina često, a odnedavno intenzivno ljudi obraćaju na sličan način: „čestitam na hrabrosti“, „zbilja ste hrabar čovjek“, „odakle vam toliko hrabrosti“, „da je bar više tako hrabrih ljudi poput vas“, itd. Drugim riječima, velik dio javnosti, prijatelja, rodbine i poznanika činjenicu što javno iznosim svoje stavove doživljava nesvakidašnjim činom hrabrosti. Prema njihovu mišljenju, ja sam nevjerojatno hrabar zato što kao doktor povijesti 2018. godine u jednoj demokratskoj državi komentiram događaje kojima se znanstveno-istraživački bavim. Bojim se, odnosno siguran sam, da takvo gledanje na stvari puno više govori o stanju u društvu nego o mojoj „hrabrosti“. Jer ja, bez ikakve patetike i lažne skromnosti, doista nisam oličenje hrabrosti. Nikad ništa u životu nisam radio da bih bio bilo čiji heroj. Ono što mene motivira na djelovanje jesu odgovornost i obaveza.

Možda nekome iz današnje perspektive može zvučati upravo suprotno, ali u ljeto 1991. nisam (dobrovoljno) obukao maskirnu uniformu i uzeo oružje u ruke zato što sam bio hrabar. Naprotiv, svaki dan sam osjećao da to nije moje „prirodno stanje“, i da se ne lažemo, bojao sam se. Sjećam se kad su nam jednom rekli da se sprema desant niških specijalaca. Pokušajte zamisliti što se događa u glavi jednog osamnaestogodišnjaka koji (doslovno) do jučer „rastura“ latinski i starogrčki, a onda mu jedne večeri general Bobetko objašnjava za kakve su sve oblike usmrćivanja obučeni ti specijalci JNA.

Iskreno, umiro sam od straha. I s obzirom na to da nisam bio mobiliziran ni pod ikakvom obavezom, nitko mi ne bi zamjerio da sam tada rekao da se bojim i otišao kući. Ali nisam, jer sam osjećao odgovornost i obavezu pomoći u obrani svog grada, svoje obitelji i prijatelja.

Dvadeset sedam godina poslije lagao bih kad bih rekao da mi je ugodno čitati pisma u kojima mi prijete da ću plivati Savom, dobivati anonimne telefonske pozive usred noći ili u centru Zagreba slušati rabijatne tipove kako hodaju iza mene i dobacuju da sam smeće, ološ, izdajnik, i kao ultimativni dokaz moje „problematičnosti", da sam Srbin. Nekad se zamislim i nad (dobronamjernim) upozorenjima iz izvora „koji bi htjeli ostati anonimni" da „previše" kritiziram predsjednicu, vladu, Crkvu i ostale autoritete. A nekad me je, kao npr. nedavno u jednom restoranu, gdje mi je za stol dok sam ručao s dvjema kolegicama prišao nepoznat čovjek, pljunuo i opsovao, samo sram.

Dakle, svašta mi prođe kroz glavu u takvim situacijama. Ali, unatoč ili baš usprkos svemu navedenom, nikada ne pomislim da bih trebao odustati od onoga čime se bavim, od ukazivanja na laži i dezinformacije o prošlosti koje se koriste kao povod za nova neprijateljstva i sukobe u budućnosti. Ne radim to iz hrabrosti, nego zbog obaveze i odgovornosti koju kao povjesničar i građanin imam prema društvu u kojem živim. Bi li bilo lakše da zašutim? Možda bi to olakšalo moj život s drugima, ali kada bih odustao od svojih principa, ne bih mogao zamisliti život sa samim sobom.

I kada sam već spomenuo one koji nisu vrijedni spomena, koji su nažalost lice i naličje hrvatske demokracije i koji ne bi trebali biti predmet mojeg zanimanja, nego raznih pravosudnih i medicinskih institucija, red bi bio da spomenem i one zbog kojih sve ovo radim. Da, ima ih koji prijete, vrijeđaju i omalovažavaju. Međutim, trend se iz dana u dan mijenja, i takvi su (p)ostali glasna i agresivna, ali ipak manjina. Puno je više onih koji iskazuju podršku i cijene moj rad.

Ono što je možda i najvažnije, sve je više ljudi koji nisu ni svjesni svoje hrabrosti, a koju na različite načine i u različitim situacijama svakodnevno pokazuju. Jer, važno je javno govoriti, ukazivati na nepravilnosti, argumentirano i konstruktivno kritizirati. I važno je da javnih intelektualaca bude što više. Ali ludilo koje nam se sprema neće spriječiti pojedinci ma koliko bili obrazovani. To mora biti zajednička borba svih onih koji žele živjeti u društvu mira, tolerancije i napretka, a ne bodljikavih žica, diskriminacije i progona. Kako nazvati ono što će biti „spiritus movens“ te borbe, hrabrost ili građanska odgovornost, sasvim je svejedno. Bitno je da se poslije ne kajemo jer nismo poduzeli sve što smo mogli.

Zloupotreba sustava ili sustav koji zloupotrebljava

~ 2. 10. 2018.

„Ovaj slučaj pokazao je da neki ljudi zloupotrebljavaju sustav." Riječi su to visokopozicioniranog hrvatskog državnog i stranačkog dužnosnika koje zvuče suviše uopćeno, ali ipak vrlo eksplicitno ukazuju na nimalo bezazlen trend prisutan u hrvatskom društvu posljednjih 30 godina. Evo na što mislim.

Dakle, ova rečenica nije izgovorena 1991. kao opravdanje za nezakonito izbacivanje Srba iz njihovih stanova, za ubijanja i mučenja srpskih civila po raznim garažama, paviljonima ili obalama rijeka. Iako je mogla biti, jer se ni tada, naravno, nije radilo o sustavu, nego (samo) o pojedinačnoj zloupotrebi sustava.

Nije izrečena ni kao opravdanje za podmetanje eksploziva pod spomenike žrtvama fašizma i herojima antifašizma iste 1991., jer ni to nije bila namjera sustava, nego njegova zloupotreba od pojedinaca.

Iako je mogla biti, nije izrečena ni tijekom 1990-ih kao opravdanje za rasprodaju ili uništavanje tvornica i

poduzeća s tisućama radnika. Jer se ni u tom slučaju nije radilo o sustavnoj pljački, nego samo o neodgovornim pojedincima koji su zloupotrebljavali sustav.

Naravno da ni zapaljene srpske kuće i ubojstva nedužnih staraca nakon Oluje nemaju ništa sa sustavom, nego s onima koji su ga zloupotrijebili.

Mogli bismo tako nabrajati ortakluk oko Dubrovačke banke, „Fimi mediju", farbanje tunela, kamione za Hrvatsku vojsku, privatizaciju INA-e, afere „Spice", „Remorker", „Hypo", „Planinsku", „Veronu", „Lex Agrokor" itd., itd., jer svi navedeni i brojni nenavedeni primjeri pokazuju da „neki ljudi" uporno imaju potrebu „zloupotrebljavati sustav". Iako su slučajno svi sudionici navedenih „zloupotreba" bili ujedno i visokopozicionirani pojedinci iz „sustava", to nipošto ne znači da je problem bio u sustavu kao takvom.

Rečenicu s početka teksta izgovorio je ovih dana predsjednik Sabora RH i glavni tajnik HDZ-a povodom afere vezane za lažiranje SMS-ova korištenih u svrhu političko-mafijaških obračuna s neistomišljenicima. I opet su kao potencijalni krivci prepoznati i neki visoki državni i politički dužnosnici, ali ne i sam sustav. Jer sustav, unatoč svemu, i dalje odlično funkcionira.

Prepustit ću svakome da zaključi radi li se zbilja u svim navedenim primjerima o problemu zloupotrebe sustava ili je problem upravo sustav koji je godinama stvaran kako bi omogućio zloupotrebe. Radi li se o dužnosnicima koji čineći navedena (ne)djela predstavljaju iznimku ili pravilo na hrvatskoj političkoj sceni. Ili je

odgovor, kako ga sugerira najnoviji dokumentaristički uradak koji se emitira na HRT-u, vrlo jednostavan i leži u činjenici da iza svega (i dalje) stoji zloglasna „UDBA" i neporaženi jugokomunistički mentalni sklop. U tom bi slučaju posebno intrigantno bilo čuti objašnjenje jednog posljedičnog fenomena. Naime, imajući u vidu tko je posljednjih 28 godina bio najduže na vlasti, odnosno u prilici da zloupotrebljava sustav, kao i stranačku pripadnost najvećeg broja osumnjičenih i optuženih za konkretne zloupotrebe, ne preostaje drugo nego zaključiti da se baš u HDZ-u skrasio najveći broj „udbaša" i da je godinama nakon raspada Jugoslavije upravo ta „stožerna stranka hrvatskog naroda" (p)ostala nositeljem jugokomunističkog mentalnog sklopa.

Svi oni koji sanjaju život u društvu u kojem ljudi na vlasti ne pljačkaju vlastiti narod, u kojem se političke suparnike ne ucjenjuje lažnim SMS-ovima, u kojem predsjednici vlade i ministri nakon isteka mandata govore po svjetskim forumima, a ne igraju šah po zatvorskim ćelijama, i u kojem se ideološkim neistomišljenicima ne prijeti fizičkim nasiljem, nažalost znaju da se nisu posebno usrećili mjestom rođenja. Ono što ih eventualno može utješiti jest spoznaja da svoj san mogu barem pokušati ostvariti negdje drugdje. Kao što deseci tisuća građana Hrvatske to već godinama i čine.

Kakvi se god izgovori koristili, prošlo je previše vremena, a mi smo učinili premalo da bi hrvatsko društvo postalo demokratskijim, pluralnijim, tolerantnijim i pravednijim od društva koje smo krajem 80-ih godina

20. stoljeća odlučili napustiti. Uzevši u obzir da se stvari godinama suštinski ne mijenjaju (na bolje), pravo je pitanje koliko građana Hrvatske takvo društvo uopće i želi.

Celebrity zločinci

~ 9. 10. 2018.

Što je zajedničko Hermannu Göringu, Rudolfu Hessu, Martinu Bormannu i Ratku Mladiću, Radovanu Karadžiću, Tomislavu Merčepu i Rasimu Deliću? Navedeni pojedinci (uz brojne druge) zbog svojih su (ne)djela tijekom ratnog sukoba nakon višemjesečnih sudskih procesa proglašeni krivima za kaznena djela ratnog zločina. A što spomenutoj „gospodi" ipak nije zajedničko? Način na koji se društva odnose prema njima nakon izricanja presude.

Osim što su oni iz prve skupine osuđeni na najstrože moguće kazne (smrtnu ili doživotnu), u Njemačkoj su postali „nepoželjne osobe", političke i intelektualne elite su ih javno navodile kao primjer kojega se svi u društvu trebaju sramiti i nitko nije ni pomišljao na negiranje njihovih djela, pa samim time ni izrečenih im kazni. Istina, nije u Njemačkoj proces suočavanja s prošlošću išao glatko ni brzo. Ali ratni zločinci nikad nisu postali nacionalni heroji.

A upravo to se dogodilo i još uvijek se događa u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji. Pojedinci osuđeni za najteža djela ratnog zločina postali su slavne osobe, pojavljuju se u TV emisijama, uvaženi su gosti na društvenim događanjima, (ponovno) se bave politikom itd. Konkretno, ne da se takvo što nije dogodilo, nego je teško i zamisliti da bi u poslijeratnoj Njemačkoj išta bilo imenovano po Göringu, kao što je npr. u BiH dvadeset godina nakon rata otvoren studentski dom „Dr. Radovan Karadžić". Osuđeni ratni zločinci u njemačkom su zatvoru Spandau živjeli po posebnom tretmanu s brojnim ograničenjima koja su uključivala i zabranu međusobnog komuniciranja. Nasuprot tome, Tomislav Merčep, čovjek osuđen zbog odgovornosti za zločine nad četrdesetak civila, „služi kaznu" u poznatim hrvatskim toplicama, i sudeći po izjavama svjedoka, po okolnim kafićima.

Prije gotovo godinu dana, nakon 25 godina rada, svoja je vrata zatvorio Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, poznatiji u javnosti kao Haški sud. Kao ni svi ostali, ni ovaj sud nije (bio) idealan. I žrtve i zločinci i pravna struka sigurno će još dugo spominjati brojne kontroverzije i propuste koji su ga pratili. Pa ipak, zasluge suda su ogromne. Većina optuženih vjerojatno nikad ne bi bila ni uhićena, a kamoli osuđena od nacionalnih sudova. Uz masovna ubojstva, fizička i psihička zlostavljanja, silovanja i uništavanja imovine presude i ostala procesna dokumentacija su nedvosmisleno ukazali da je u BiH počinjen genocid i da su sve

strane u sukobima 90-ih godina prošloga stoljeća sudjelovale u etničkim čišćenjima.

Za razliku od neposrednih sudionika sudskih procesa koji ponekad s pravom mogu biti kritični, pa i nezadovoljni, oni koji naslijeđem Haškog suda moraju biti prezadovljni jesu povjesničari. Arhiva koja je nastala u dvadeset pet godina i koja je velikim dijelom dostupna čini rat na prostoru bivše Jugoslavije najdokumentiranijim u povijesti. Ta činjenica trebala je predstavljati polazište za iskreno, neselektivno i netendenciozno suočavanje s prošlošću.

Jesu li, dakle, stotine tisuća dokumenata, uz to što u svim državama koje su bile u ratu danas vlada demokracija, dovoljno jamstvo uspjeha spomenutog procesa? Po svemu sudeći, nisu. Jer kao što je nemoguće očekivati od mladih Hrvata da imaju jasan osuđujući stav o NDH i ustaškom pokretu dok žive u ulicama koje nose imena visokih ustaških dužnosnika, dok slušaju političare kako brane ustaški pozdrav kao stari hrvatski ili po *mainstream* medijima svjedoče relativizaciji i negaciji zločina počinjenih u koncentracijskom logoru Jasenovac, tako je nemoguće očekivati suočavanje s mračnom stranom nedavne prošlosti dok ratne zločince duhovni pastiri nazivaju „moralnim veličinama", a političke i intelektualne elite nacionalnim herojima. Dok unatoč svim konkretnim dokazima, u srpskom društvu još uvijek ne postoji jasna osuda Slobodana Miloševića i njegovog režima. Ili dok u hrvatskom društvu Tuđmanova politika prema BiH koja je svoje-

dobno naišla na oštru osudu međunarodne zajednice, i koja je više nego dovoljno dokumentirana i u arhivi Haškog suda, još uvijek predstavlja tabu-temu, a njezino propitivanje čin nacionalne izdaje.

Što je možda najvažnije, tisuće i tisuće stranica svjedočanstava o stravičnim zločinima počinjenima iz etničke ili vjerske mržnje ipak nisu uspjele osvijestiti opasnost od nacionalizma i ksenofobije, i pojačati osjećaj suosjećanja prema stradanju svake nevine osobe. Naprotiv, mržnja, netolerancija, etnička i vjerska isključivost i dalje su dominantna obilježja društava koja su iz rata izašla prije više od dvadeset godina.

Iz svega navedenog proizlazi i odgovor na često postavljano pitanje je li Haški sud zakazao? Nije! Zakazali smo prije svega svi mi. Kao društva, građani i ljudi. Kako onda kad smo se jedni prema drugima ponašali kao zvijeri, tako i danas kada ta zvjerstva pokušavamo negirati ili opravdati.

Hrvatski nacionalni interesi

~ 16. 10. 2018.

Nedavni prosvjed u Vukovaru ukazao je na nekoliko zanimljivih fenomena u hrvatskoj politici i društvu. Onaj manje bitan odnosi se na spoznaju da unutar HDZ-a postoje duboke podjele i da su one ideološkog karaktera. Možda na prvi pogled proturječno, ali po svemu sudeći istinito, autentične članove ili birače te stranke ne predstavljaju njezini vodeći ljudi, nego stranački disidenti. Pri čemu se mnogi, najčešće iz oportunističkih razloga, to boje javno izreći ili pokazati. Međutim, to su unutarstranački problemi i HDZ nije jedina stranka koju muče nedosljednosti tog tipa.

Za cijelo društvo puno važniji fenomen odnosi se na pitanje tko je u posljednjih 28 godina napravio (naj)više štete hrvatskim nacionalnim interesima. Vukovarski prosvjed je, premda mu to nije bila namjera, samo potvrdio da ta titula unatoč uobičajenim patetičnim i izlizanim frazama o hrvatskim „jugokomunistima" (čitaj: ljevičarima) pripada onima koji se potpuno neargu-

mentirano nazivaju domoljubima, desničarima ili velikim Hrvatima.

Evo nekoliko pitanja čiji odgovori sugeriraju ispravnost iznesene teze. Tko je bio na vlasti u vrijeme pretvorbe i privatizacije, u vrijeme bespoštedne pljačke društvene imovine, masovnog otpuštanja radnika i neviđenog bogaćenja uske skupine pojedinaca? Političari koje stranke su se najčešće nalazili na optuženičkim klupama ili u zatvorskim ćelijama zbog gospodarskih i financijskih malverzacija? Uz ministre, potpredsjednike i predsjednike kojih vlada se vežu najveći skandali i sudski procesi? U vrijeme kojih vlada su se najviše gušile medijske slobode, prisluškivali novinari, lažnim SMS-ovima nastojali kompromitirati neistomišljenici? Koji su političari svojim nepromišljenim i štetnim politikama odveli Hrvatsku u međunarodnu izolaciju i na rub sankcija?

Kada već pomislite da je sve navedeno dovoljno, sami dužnosnici HDZ-a potrude se da pri donošenju zaključka ne bude nikakve dileme. Tako smo u Vukovaru upravo od članova te stranke mogli čuti kako državnu vlast prozivaju za neprocesuiranje ratnih zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata. Uz pripadnike sadašnje vlasti to se odnosilo i na sve prethodne dužnosnike, a posebno na ministre pravosuđa, unutarnjih poslova i glavne državne odvjetnike koji po njihovu mišljenju, kao i mišljenju nekoliko tisuća prisutnih, i vjerojatno još više onih (oportunista) koji tako misle, ali se nisu usudili pojaviti, svojim nečinjenjem rade protivno interesima Hrvatske.

Imajući u vidu činjenicu iz koje je stranke u posljednjih 28 godina došao najveći broj ministara pravosuđa i unutarnjih poslova, na prijedlog koje stranke je imenovano najviše glavnih državnih odvjetnika, i uzevši u obzir koja je politička opcija stajala iza masovnih „čistki" u hrvatskom sudstvu 90-ih godina 20. stoljeća, više je nego jasno tko snosi najveću odgovornost što su žrtve Domovinskog rata, ali i cijelo hrvatsko društvo, ostali zakinuti za pravdu.

Najviše rukovodstvo HDZ-a ocijenilo je vukovarski prosvjed ispolitiziranim i izmanipuliranim. I vjerojatno su bili u pravu. Šteta za hrvatsku demokraciju i samim time nacionalne interese što politizacijom i manipulacijom nisu smatrali pojavljivanja stranačkih predsjednika i ostalih dužnosnika recimo na splitskoj rivi 2001., u koloni „vukovarske Hrvatske" 2013., ili u šatoru u Savskoj 2014. i 2015. godine. Ovako, kao pravi demokršćani i iskreni vjernici mogu se jedino nadati da ih neće zadesiti Isusova poruka da „svi koji se mača laćaju od mača i ginu" (Mt 26,52).

Vjerojatno i neće. Jer, svi navedeni primjeri ukazuju na to da brojnim visokopozicioniranim članovima „stožerne, državotvorne stranke", na raznim pozicijama i u raznim funkcijama, hrvatski nacionalni interesi (pre)često nisu bili na prvom mjestu. A ni na sljedećih nekoliko mjesta. I premda bi u nekim drugim demokratskim društvima birači koji mišlju, riječju i djelom žive kršćanske vrijednosti i domoljublje sve ovo uzeli u obzir i možda kaznili tu neprincipijelnost, u Hrvatskoj se to nikad nije dogodilo.

Naprotiv, ovdje očito sumnje i presude za korupciju, krađu, ratni zločin ili stavljanje stranačkih ispred nacionalnih interesa upravo jamče bolji rejting i izborni uspjeh.

Pokret otpora

~ 23. 10. 2018.

Moj prijatelj je menadžer u velikoj međunarodnoj kompaniji. Zarađuje daleko više od hrvatskog prosjeka, vozi službeni auto i na posao ide u odijelu. Netko bi mogao pomisliti da je njegov život u Hrvatskoj idiličan. Možda bi ga se i moglo tako opisati kada bi se život svodio samo na materijalne vrijednosti. Ali, na sreću, ili na žalost, ne svodi se.

Prije nekoliko dana taj moj prijatelj otišao je u trgovinu, kupio sprej s bojom i gumene rukavice. Razlog? Objasnio mi je da više nije mogao mirno prolaziti kraj brojnih natpisa s ustaškom simbolikom ili okretati glavu i praviti se da oni ne postoje. I tako, svaku večer kad se vraća kući s posla i ugleda na nekoj fasadi „ušato" U, kukasti križ ili drugu filofašističku parolu, uzme sprej i išara je do neprepoznatljivosti.

Nekoliko dana nakon što mi je prijatelj prepričao svoj način otpora ludilu koje nas okružuje, pročitao sam da sličnu stvar radi i jedan akademski slikar iz Splita. Vidjevši na zgradi natpis „Mrzin Židove" odlu-

čio se za, činom malu, ali sadržajem ogromnu intervenciju. Pretvorivši kistom i bojom slovo Ž u Z, ne samo što je uklonio izraz civilizacijske sramote nego je i dao do znanja što misli o „zidovima" kao fizičkim, ali i mentalnim barijerama kojih je oko nas sve više.

Navedeni primjeri ukazuju na (najmanje) dva problema u hrvatskom društvu. Prvi, da uklanjanje simbola koji veličaju zločinačke režime ili pozivaju na netoleranciju i nasilje, umjesto države (jer su oni među ostalim i protivni ustavu) provode pojedinci svojim gotovo subverzivnim aktivnostima. I drugi, da više ne izazivaju zanimanje, čuđenje, a kamoli zgražanje razni pojavni oblici koji pozivaju na mržnju, već oni postupci koji se takvim pojavama odupiru.

Da su vrijednosti u hrvatskom društvu poremećene govorio sam i pisao u više navrata. Nenormalne stvari smo normalizirali, a normalne su postale nenormalne ili barem neuobičajene. I tako je otkad nam je došla demokracija. U teoriji, antifašizam je u ustavu, dan antifašističke borbe je državni praznik, a u praksi se ruše partizanski spomenici, ulice imenuju po ustaškim političarima, a hrvatska vlada financijski pomaže one koji negiraju genocid i zločine počinjene u doba NDH.

S druge strane, maloprije spomenuta dva primjera mogu poslužiti i kao dokaz da su promjene postojećeg stanja ipak moguće. Svatko od nas tko poštuje različitost, a ne isključivost, suživot, a ne ograde i zidove, mir i nenasilje umjesto (govora) mržnje, ima mogućnost, pravo, a ako se mene pita i obavezu, djelovati kako bi

se te vrijednosti očuvale. Ili, ponovo izgradile. U toj borbi svatko može doprinijeti na svoj način. Nema sumnje da će se glas političara, novinara, intelektualaca, nastavnika, sportaša ili svećenika vjerojatno glasnije čuti, ali je i doprinos svih ostalih potreban i nezanemariv. Bez obzira na to koliko nekad izgledao beznačajan.

Uklanjanje šovinističkih grafita jedan je od načina. Ali to je i sudjelovanje na prosvjedima (a ne njihovo promatranje iz sobne fotelje) kad god mislite da su vaša prava zakinuta. To je i svakodnevni razgovor s djecom, njihovo poticanje na solidarnost, toleranciju i kritičko razmišljanje. Kao i otvoreno suprotstavljanje kada ih se npr. u svjetovnoj školi i svjetovnom društvu prisiljava na sudjelovanje u vjerskim ceremonijama. Doprinos se postiže i sasvim malim postupcima. Bilo da se radi o odlasku na Bajagin koncert, kao obliku otpora politikanstvu u umjetnosti, ili članstvu u Facebook grupi „442“ koja već godinama znatno konkretnije i efikasnije unaprjeđuje suradnju i prijateljstvo Hrvata i Srba od svih političara zajedno.

Postoje različiti oblici doprinosa izgradnji boljeg društva, a njihova sinergija može taj proces dodatno olakšati i ubrzati. Bitno je samo ne biti pasivan, osvijestiti ozbiljnost problema i ne podcjenjivati vlastite mogućnosti.

Jer, gotovo sam siguran da oni koji mrze (Židove, Srbe, homoseksualce... hrvatske „izdajice“), koji prijete, koji bi nas ograđivali bodljikavom žicom, koji preziru slobodu mišljenja i izražavanja, koji negiraju zločine i

veličaju zločince, bez obzira na buku koju stvaraju u javnom prostoru, predstavljaju manjinu u našem društvu.

Mislim da je krajnje vrijeme da im to napokon, na različite načine, i dokažemo!

Javnoservisni revizionizam

~ 30. 10. 2018.

Unatoč zgražanju i negodovanju javnosti neosporna je činjenica da povijesni revizionizam na javnoj televiziji čiji je osnivač Republika Hrvatska, a osnivačka prava ostvaruje Vlada Republike Hrvatske, više nije ni rijetkost ni incidentna pojava. Naprotiv, situacije u kojima se relativizira zločinački karakter ustaškog pokreta i Hitler-Mussolinijeva projekta poznatog i pod imenom NDH, prilozi u kojima se ratne zločince poput Jure Francetića prikazuje kao neustrašive vojne zapovjednike i zbog toga (za neke) kao nacionalne heroje, emisije u kojima se promoviraju knjige i dokumentarni filmovi kvazipovjesničara i dokazanih revizionista koji umanjuju žrtve holokausta i genocida te negiraju karakter zloglasnog koncentracijskog logora Jasenovac, sve su brojnije i po svemu sudeći nisu rezultat neznanja.

Naravno, revizionizam prisutan na javnoj televiziji ne može se promatrati odvojeno od revizionizma prisutnog među hrvatskim političkim, crkvenim i intelek-

tualnim elitama, a posljedično, i u cijelom društvu. Drugim riječima, ono što imamo danas samo je logičan epilog skoro tridesetogodišnjeg licemjernog odnosa „antifašističke" Hrvatske prema „fašistima iz našeg sokaka".

Atmosfera u kojoj je normalno imati ulice s imenima ustaških ministara, vojne postrojbe s imenima ustaških zapovjednika i u kojoj većina hrvatskih političara jedva čeka otići položiti vijence na grobišta poginulih ili ubijenih vojnika NDH, ali nema volje odati počast poginulim partizanima ili, ne daj bože, potaknuti obnovu nekog, tijekom 90-ih godina prošloga stoljeća, porušenog spomenika žrtvama fašizma, postala je normalna. Pa kad je normalna u hrvatskoj vladi i saboru, zašto ne bi bila i u javnoj medijskoj ustanovi kojom spomenute institucije „upravljaju".

E sad, možete li zamisliti upravo suprotnu situaciju? Da se javna televizija pokaže zrelijom od političkih elita i odluči ispuniti svoje „misijske ciljeve" da „čuva i promiče europske vrijednosti i temeljna ljudska prava... promiče znanje i obrazovanje... pridonosi stvaranju suvremenoga hrvatskog društva". Ili u konkretnom slučaju, da u vlastitoj produkciji snimi dokumentarnu seriju u kojoj bi relevantni domaći i strani stručnjaci analizirali uzroke i posljedice nastanka ustaškog pokreta te glavne aspekte funkcioniranja NDH. A sve s ciljem kako bi se uklonile postojeće „dileme" ili na lažima i dezinformacijama utemeljeni pogrešni stavovi o tom razdoblju hrvatske prošlosti.

Vjerovali ili ne, takva dokumentarna serija postoji. Ili da budem precizniji, gotovo da postoji. Prije nekoliko godina na HRT-u je započeo projekt u čijoj sam pripremi i izradi, kao jedan od inicijatora, autora i scenarista, i osobno sudjelovao. Radni naslov dokumentarne serije koja je trebala nastati kao rezultat spomenutog projekta je, ni manje ni više, „Nezavisna Država Hrvatska".

Uz odličnu HRT-ovu ekipu predvođenu vrhunskim redateljem i izvrsnom montažerkom snimali smo širom Hrvatske, ali i u Rimu, Vatikanu i Firenci, Berlinu i Sachsenhausenu, kao i u Bleiburgu. Za seriju je govorilo tridesetak povjesničara, uglavnom doktora znanosti iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Velike Britanije, Njemačke i Italije, što ovaj projekt čini vjerojatno najznanstvenijim u povijesti hrvatskog dokumentarnog programa. Od Jugoslavenske kinoteke u Beogradu otkupljeno je više od dva sata rijetko ili nikad viđenog materijala koji je od 1941. do 1945. snimao Hrvatski slikopis NDH.

Uglavnom, najveći dio posla je odrađen, sve je snimljeno i većina od dvanaest epizoda je montirana. Sve je išlo glatko, a onda su se dogodile političke promjene. Kako u zemlji tako i u „kući". Iako se nitko nikad nije usudio javno „zabraniti" daljnji rad na seriji, svakim danom je postajalo sve jasnije da se radi o neželjenom projektu. U međuvremenu je pronađena i glavna zamjerka. Pazite sad. Ljudi zaduženi za program ne mogu dopustiti da umjesto prvotno predviđenih šest,

serija u konačnici ima dvanaest epizoda. Ali pazite i dalje. Za tih dodatnih šest epizoda nisu tražena dodatna financijska sredstva! Sve je napravljano unutar postojećeg budžeta! Ako bismo se na tren prebacili na područje nabave automobila zamislite situaciju u kojoj netko dolazi u autokuću i kaže da za službene potrebe mora kupiti šest automobila. Nakon što od vlasnika autokuće dobije ponudu da mu za predviđeni iznos može dati ne šest nego dvanaest, i to još bolje opremljenih automobila, možete li zamisliti čovjeka kako odustaje i kaže, ne hvala, meni je rečeno da mora biti baš šest.

S obzirom na probleme koje hrvatsko društvo ima u procesu suočavanja s prošlošću, mislim da je suvišno govoriti o opravdanosti ovakve serije. Osim toga, radi se o proizvodu koji bi sigurno izazvao veliku pozornost i izvan granica Hrvatske. U situaciji u kojoj se za maksimalne iznose otkupljuju serije koje izazivaju minimalan interes (i koje unatoč upitnoj kvaliteti traju duže od šest epizoda), siguran sam da bi ova ne samo popravila ugled nego i povećala gledanost. Na žalost gledatelja, čini mi se da su sve to odavno prestali biti valjani argumenti.

Ono što nas sve skupa treba dodatno zabrinuti jest pomisao da bi u ovom trenutku i u ovakvoj Hrvatskoj pojavljivanje spomenute serije kod gledatelja izazvalo daleko više čuđenja nego što će ga izazvati njezin izostanak.

Građanski neposluh

~ 6. 11. 2018.

Krajem studenog 1991., nakon tromjesečne opsade, agonija Vukovara i Vukovaraca bližila se kraju. Kako će izgledati sam kraj, nitko od preostalog nesrpskog stanovništva u gradu nije mogao ni zamisliti. Nekoliko stotina zarobljenih vojnika i civila iz vukovarske su bolnice prebačeni na farmu svinja na Ovčari gdje je odmah počelo fizičko zlostavljanje. Srpski vojnici zarobljenike su tukli kundacima, motkama, lancima i metalnim šipkama. Nakon višesatnog premlaćivanja, više od 200 njih ubijeno je i pokopano u masovnoj grobnici.

Tih dana gospodari života i smrti u razorenom Vukovaru bili su oficiri JNA. Jedan od najviše rangiranih bio je major Veselin Šljivančanin. Zbog „pomaganja i podržavanja mučenja ratnih zarobljenika u hangaru na Ovčari" te zbog „neispunjavanja dužnosti prema zakonima i običajima ratovanja", a što je „znatno doprinijelo ubojstvu ratnih zarobljenika", Haški sud ga je osudio na zatvorsku kaznu u trajanju od 10 godina.

Osuđeni ratni zločinac Veselin Šljivančanin po odsluženju kazne vratio se u Srbiju i postao „celebrity". Njegove knjige postaju bestseleri, rado je viđen gost u televizijskim emisijama, drži predavanja kako bi ispričao „pravu istinu", daje intervjue u kojima govori o ljubavi prema sportu i drugim „lakim" temama. Previše ljudi u srpskom društvu ovog osuđenog ratnog zločinca smatra nacionalnim herojem, a mnogi samo nemaju ništa protiv da takva osoba javno dijeli lekcije o pravdi i istini. Ali, ima i onih koji misle potpuno drugačije.

Početkom prošle godine u malom vojvođanskom mjestu Beška Šljivančanin je bio poseban gost na tribini koju je organizirala Vučićeva Srpska napredna stranka. Trebao je to biti samo jedan u nizu događaja kojima se rehabilitiraju pojedinci odgovorni za najteže zločine. I samo jedan u nizu događaja na koji se malotko usudi javno, glasno i jasno reagirati.

A onda su se pojavili oni!

Sedam mladih djevojaka i dvojica mladića iz Inicijative mladih za ljudska prava hrabro su stali pred „počasnog gosta", raširili transparent na kojem je pisalo „Ratni zločinci da zaćute da bi se progovorilo o žrtvama", te glasnim zviždanjem pokazali što misle o Šljivančaninovoj istini. Ovaj bučan, ali miran protest završio je tako što su prisutni na tribini, uglavnom muškarci, navalili na aktiviste, uglavnom djevojke, uništili transparent, a njih izbacili i usput pretukli. I to nije sve!

Na sudu je protiv njih (pretučenih, ne onih koji su ih tukli) pokrenut postupak jer su „nepristojnim i drskim

ponašanjem narušili javni red i mir". Prije nekoliko dana presuda, koja je prvo predviđala kaznu rada za opće dobro ili zatvorsku kaznu, a koja je poslije zamijenjena novčanom kaznom, postala je pravomoćna.

Naravno da ni izrečena kazna ni atmosfera linča u kojoj svakodnevno žive neće zaustaviti ove hrabre djevojke i mladiće u daljnjoj borbi protiv državne podrške ratnim zločincima i ratnohuškačke retorike koja je u javnosti neprestano prisutna.

Međutim, je li pošteno da ovi mladi ljudi ponovo sami vode bitke koje se tiču svih nas? Ili je upravo spomenuti događaj, i njegov epilog, odlična prilika da im *se* zahvalimo, da ih podržimo, i time i mi damo skroman, ali važan doprinos u izgradnji boljeg i pravednijeg društva. Nije li ovo prilika da bez obzira na sve međusobne razlike pokažemo zajedništvo kada je u pitanju izgradnja mira. Da bez obzira na sve etničke, vjerske, rasne ili svjetonazorske različitosti pokažemo nultu toleranciju prema onima koji opravdavaju nasilje, zločine i zločince.

Ako smatrate da glas mladih aktivista mora nadjačati glas ratnih zločinaca i onih koji ih podržavaju, podržite njihovu kampanju na https://www.indiegogo.com/projects/ratni-zlocinci-da-zacute/x/19727194#/

Ja jesam!

Migranti

~ 13. 11. 2018.

Oni su migranti i emigranti, prognanici i izbjeglice. Svoju domovinu napuštaju iz ekonomskih i političkih razloga. Nekad zbog nedostatka kruha, nekad zbog nedostatka slobode, a često zbog obaju razloga istodobno. Iz svojih rodnih krajeva odlaze u najudaljenija mjesta na svijetu gdje susreću potpuno nepoznate kulture i običaje. Iako se većinom radi o mirnim i vrijednim ljudima, ima među njima i onih koji upravo boravak u tuđini koriste za promoviranje vlastitih političkih ciljeva. Ponekad to rade mirnim prosvjedima, a ponekad bombaškim napadima, otmicama, ubojstvima i sličnim terorističkim akcijama.

Riječ je, naravno, o Hrvatima.

U posljednjih petsto godina Hrvati konstantno napuštaju svoja „ognjišta" u potrazi za boljim, sigurnijim i slobodnijim životom, što danas ima za posljedicu gotovo jednak broj onih koji žive u domovini kao i onih koji žive izvan nje. Taj proces traje od 16. stoljeća kada spas od turske opasnosti traže u austrijskoj pokrajini

Burgenlandu i nastavlja se sve do današnjih dana kada spas od hrvatske realnosti traže u Irskoj. Odlazili su Hrvati kroz svoju povijest u razne dijelove svijeta o kojima ništa nisu znali i u kojima o njima nitko ništa nije znao. Unatoč tome, oni koji su se pokazali kao dobri radnici i pošteni ljudi uvijek su i svuda nailazili na dobrodošlicu.

Bračanima i Hvaranima koji su emigrirali u Boliviju nikada nije bio problem oženiti domaću curu iz Cochabamabe u Andama, kao što ni Makaranima ili Podgoranima etničko porijeklo nije predstavljalo prepreku da postanu najbogatiji vinogradari i ribari na Novom Zelandu. Samo u SAD-u i Njemačkoj svoj je životni san u posljednjih sto godina ostvarilo više od milijun Hrvata.

Treba li uopće spominjati spremnost brojnih zapadnoeuropskih zemalja tijekom 90-ih godina prošloga stoljeća da „ugroze" svoj socijalni mir i blagostanje kako bi pomogli desecima tisuća Hrvata prognanih iz svojih domova tijekom rata. A nitko ih na to nije prisiljavao.

Da, bilo je među svim tim silnim iseljenicima i onih odgovornih za ratne zločine tijekom Drugog svjetskog rata, kao i onih koji su 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća otimali avione, ubijali političare ili podmetali bombe u kinodvorane, a sve kako bi pokazali svoje nezadovoljstvo nepostojanjem nezavisne hrvatske države. Takve organizacije i pojedince CIA-ini stručnjaci za međunarodni terorizam najčešće su nazivali „Croatian extremists" ili „Croatian emigre terrorists (Ustashi)". Među-

tim, treba biti pošten i priznati da bez obzira na probleme koje su stvarali, cjelokupna (hrvatska) zajednica nikada nije bila talac njihovih (ne)djela.

Pa zašto onda danas jedna nacija s tako bogatim i uglavnom pozitivnim iskustvom s (e)migracijama, na „tuđe" migrante gleda kao na elementarnu nepogodu?

Jedan od razloga koji se navodi jest taj što današnji migranti pripadaju potpuno različitoj kulturi od naše. To je, naravno, potpuno suprotno nevjerojatnoj sličnosti dalmatinskih i slavonskih običaja s onima u Ognjenoj zemlji ili Quebecu.

Nekima, uglavnom „desničarima" i „konzervativnim katolicima", jedan od problema predstavlja i „kriva" vjera, odnosno činjenica da većinu migranata čine muslimani. Njima za informaciju suživot katolika i muslimana na hrvatskim prostorima traje stoljećima. I ne samo to. Muslimanski doprinos izgradnji hrvatskog društva je nemjerljiv. Bilo da se radi o istaknutim liječnicima, znanstvenicima, umjetnicima, sportašima, običnim radnicima ili hrvatskim braniteljima.

Osim toga, sve zabrinute katolike koji ne sumnjaju u svetost Pisma mogao bi, kada su u pitanju stranci u Hrvatskoj, umiriti onaj dio u kojem Gospod zapovijeda Mojsiju: „Ako se stranac nastani u vašoj zemlji, nemojte ga ugnjetavati. Stranac koji s vama boravi neka vam bude kao sunarodnjak; ljubi ga kao sebe samoga" (Lev 19,33-34). Ako proučavanje Biblije predstavlja prevelik „zalogaj", Deklaracija Drugog vatikanskog koncila „Nostra aetate" može se pročitati u nekoliko minuta.

A u njoj među ostalim piše: „Budući da je tijekom stoljeća između kršćana i muslimana dolazilo do čestih sukoba i neprijateljstava, Sveti sabor poziva sve da se, zaboravivši što je bilo, iskreno trude oko međusobnog razumijevanja i da zajednički štite i promiču socijalnu pravdu, ćudoredna dobra, mir i slobodu za sve ljude."

Kao razlog negativnog stava prema migrantima navodi se i opasnost od gubitka posla za domaće stanovništvo. No statistika ukazuje upravo na suprotan problem. Hrvatskoj iz godine u godinu nedostaje sve više radnika, što posljedično predstavlja velik problem za normalno funkcioniranje brojnih gospodarskih grana i društva u cjelini.

Sve navedeno, a posebno ovo posljednje, upućuje na logično pitanje. Ne bi li Hrvatska, ako već ne iz kršćanskih i humanističkih, onda jednostavno iz ekonomskih razloga trebala ponuditi migrantima da ih što više ovdje ostane?

Bojim se da bi tek tada došli do poražavajućeg odgovora na pitanje tko bi od njih u ovako tolerantnoj i perspektivnoj Hrvatskoj uopće volio ostati.

Vukovar – ogledalo hrvatske stvarnosti

~ 19. 11. 2018.

Tih dana u godini, a posebno 18. studenog, svi mislimo na Vukovar. Tog 18. studenog svi postajemo Vukovar. A onda kao svojevrsno otrežnjenje uvijek dođe i 19. Tada Vukovar ponovo postane ono što ostatak godine zapravo i jest, ogledalo hrvatske stvarnosti. Grad u kojem problemi vidljivi u cijeloj Hrvatskoj izgledaju još vidljiviji i u kojem sve tužno izgleda još tužnije.

Poput Hrvatske i Vukovar ima brojne potencijale, ali oni zbog nedovoljno sposobnih upravljačkih elita, izostanka jasnih razvojnih strategija, kao i neinformiranosti, neobrazovanosti i inertnosti svih ostalih aktera u društvu, ostaju neiskorišteni.

Više nego igdje u Hrvatskoj u Vukovaru umjesto suživota i zajedništva prevladavaju podjele i razlike. Iako se najviše priča o onima nacionalnog predznaka, o hrvatskim i srpskim vrtićima, školama ili kafićima, jednako važne su, i sve izraženije, i one „klasnog" karaktera.

Ratno profiterstvo, nepotizam pri zapošljavanju, stranačka pripadnost kao uvjet i jamstvo poslovnog uspjeha stvorili su društvo nejednakih mogućnosti, društvo nekolicine bogatih i sve većeg broja siromašnih.

A kada je riječ o nacionalno motiviranoj netoleranciji, uz nju uvijek idu i primjeri nedosljednosti i proturječnosti. I u tome vukovarski slučaj ne predstavlja hrvatsku iznimku, nego pravilo. Naime, većina (vukovarskih) Hrvata protivi se pločama na kojima su nazivi hrvatskih državnih institucija napisani ćirilicom, jer ih to pismo podsjeća na događaje iz 1991. Istodobno, velikom broju (vukovarskih) Hrvata, posebno mladima, spomenuti razlog ne predstavlja problem dok slušaju i pjevaju srpske turbo-folk pjesme napisane istim tim pismom. Slično je i s poznatom domoljubnom kampanjom pomaganja hrvatskoj ekonomiji pod nazivom „kupujmo hrvatsko". Ona, naravno, „drži vodu" dok su hrvatski proizvodi jeftiniji, ali kada to nisu, onda *shopping* prestaje biti stvar domoljublja, a odlazak u Srbiju i kupovina srpskih proizvoda koji nose ćirilićna imena postaje potpuno normalna stvar.

Kao i u ostatku Hrvatske i u Vukovaru se više pažnje posvećuje formi nego sadržaju. Da, centar grada je obnovljen, po mišljenju nekih čak i ljepši nego što je bio prije rata. Ali iza lijepe fasade skriva se manje lijepa istina. Ma koliko atraktivno izgledale njegove građevine, grad prije svega čine njegovi stanovnici. A njih je u Vukovaru sve manje. Po statističkim podacima Vukovaraca danas ukupno nema onoliko koliko je 1991. bilo

zaposlenih. Ali ih zato zbog nemogućnosti pronalaženja posla, nepoticajne atmosfere i života koji je i dalje okrenut više prošlosti nego budućnosti sve više ima u Njemačkoj i Irskoj.

Ono što Vukovarce također čini tipičnim hrvatskim državljanima je nepovjerenje u rad institucija države za koju su se borili i za koju su njihovi najmiliji ginuli. To se ponajprije odnosi na (ne)efikasnost pravosudnih organa. S obzirom na obim i karakter zločina koji je tamo počinjen te broj nekažnjenih počinitelja tih nedjela, razočaranje je, nažalost, i razumljivo.

Nikad nije zahvalno uspoređivati stradanja i žrtve jer su svakome njegova bol i njegov gubitak najteži. To ne znači da ne treba uzimati u obzir dobre prakse, posebno kada je u pitanju uspješna obnova života u zajednici koja je doživjela velike ljudske i materijalne gubitke. Na Dresden je u veljači 1945. tijekom samo tri dana bačeno nekoliko tisuća tona avionskih bombi. Grad je bio potpuno razrušen, a poginulo je više od 20 tisuća ljudi. Nekoliko mjeseci poslije, početkom kolovoza, na Hiroshimu je bačena prva atomska bomba u povijesti čovječanstva. U gradu koji je gotovo zbrisan s lica zemlje, od posljedica eksplozije, požara, radijacije i raznih bolesti umrlo je oko 150 tisuća ljudi. Svega nekoliko godina nakon razaranja, zahvaljujući dobro osmišljenim državnim i lokalnim politikama, oba grada započinju brz i uspješan oporavak. Otvaraju se nova poduzeća, povećava se broj zaposlenih i iz godine u godinu raste broj stanovnika. Danas se Dresden i Hiro-

shima ubrajaju u najpoželjnije gradove za život u Njemačkoj odnosno Japanu. A upravo bolnu prošlost, koju ni u jednom trenutku nisu zaboravili, iskoristili su kao poticaj i izazov u izgradnji što svjetlije budućnosti.

Važno je komemorirati vukovarske žrtve barem jednom godišnje. Još je važnije Vukovarom se ponositi i sve ostale dane u godini. Razlog ponosa zauvijek će ostati i tragedija koju su njegovi građani proživjeli u prošlosti, ali to prije svega moraju biti uspjesi koje će njegovi građani svakodnevno ostvarivati u budućnosti. Samo u tom slučaju će i sve žrtve dobiti pravi smisao.

Jugoslavija i jugoslavenstvo

~ 27. 11. 2018.

Na današnji dan prije točno sto godina započelo je jedno od najvažnijih putovanja u hrvatskoj povijesti. Tog 27. studenog 1918. u prijepodnevnim satima krenuo je sa zagrebačkog kolodvora put Beograda poseban vlak prevozeći predstavnike Hrvata, Slovenaca i Srba koji su do tada živjeli u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Njihov zadatak bio je izraziti spremnost na ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu Južnih Slavena. Nekoliko dana poslije, 1. prosinca, srpski prestolonasljednik Aleksandar Karađorđević proglasio je nastanak države koja će prvo nositi ime Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a zatim Kraljevina Jugoslavija.

Termini Jugoslavija, Jugoslaveni i jugoslavenstvo u hrvatskoj su javnosti već duže vrijeme proskribirani i spominju se uglavnom u negativnom kontekstu. Jugoslavija je bila tamnica hrvatskog naroda, Jugoslaveni su bili (i ostali) hrvatski neprijatelji, a jugoslavenstvo je (oduvijek) negacija hrvatskih nacionalnih interesa.

Koliki se postotak stanovništva doista slaže s ovakvim stavovima, teško je procijeniti. Odgovor bi mogle natuknuti ankete o najznačajnijem Hrvatu u povijesti koje se provode posljednjih trideset godina. Činjenica da u njima ne pobjeđuje ni jedan hrvatski knez, kralj, ban ili predsjednik, već uglavnom jedan jugoslavenski maršal, upućuje na zaključak da su bespoštedni kritičari glasna i često agresivna, ali ipak manjina.

Cilj ovog teksta nije društveno-politička analiza Jugoslavije kao države, bilo monarhističke ili socijalističke. Ovo je samo skroman doprinos detektiranju glavnih „krivaca" koji su Hrvate u nju „uvukli".

Vjerovali ili ne, začetnici ideje o slavenskoj uzajamnosti među Hrvatima bili su katolički svećenici! Počelo je u 16. stoljeću s hvarskim dominikancem Vinkom Pribojevićem, a nastavilo se stoljeće poslije s isusovcem Jurjem Križanićem. Njihove teze o jednom, slavenskom narodu i jednom, zajedničkom slavenskom jeziku nadogradit će u 19. stoljeću hrvatski preporoditelji poput Ljudevita Gaja, Janka Draškovića i ostalih iliraca.

Hrvatski katolički svećenici, u prvom redu biskup Josip Juraj Strossmayer i kanonik Franjo Rački, najzaslužniji su i za promociju jugoslavenstva kao političkog projekta. Uz osnivanje različitih kulturno-znanstvenih institucija s jugoslavenskim predznakom (npr. JAZU), Strossmayer sudjeluje i u pregovorima sa srpskim knezom Mihajlom Obrenovićem i srpskim ministrom vanjskih poslova Ilijom Garašaninom o mogućem ujedinjenju hrvatskih krajeva sa Srbijom u zajedničku jugoslavensku državu.

Premda utjecaj hrvatskih katoličkih svećenika na afirmaciju jugoslavenstva može iz današnje perspektive zvučati nestvarno i apsurdno, nastavak priče izgleda još apsurdnije. Naime, najkonkretniji posao u stvaranju jugoslavenske države i ulasku Hrvata u nju odradili su hrvatski pravaši, sljedbenici Ante Starčevića! Upravo pripadnici Starčevićeve stranke prava čine (hrvatsku) jezgru Jugoslavenskog odbora, organizacije koja tijekom Prvog svjetskog rata pregovara sa srpskom vladom o ujedinjenju. Osim što se zalažu za nastanak zajedničke države, starčevićanci, sudeći po rezoluciji iz lipnja 1918., smatraju da „narod Hrvata, Srba i Slovenaca jest pod tri imena jedan isti narod".

Među najglasnijim zagovornicima zajedničke jugoslavenske države ističe se i bivši član vodstva Stranke prava, političar iz Splita, Josip Smodlaka. Procijenivši raspravu koja se u Zagrebu vodila o ujedinjenju presporom, a zabrinut započetom talijanskom okupacijom istočnojadranske obale, on upozorava da će Dalmacija, ako se cijeli proces ne ubrza, sama proglasiti ujedinjenje sa Srbijom.

I konačno, nakon što su različiti stavovi ipak usuglašeni, izjavu o ujedinjenju pred Aleksandrom Karađorđevićem u Beogradu pročitao je predsjednik Starčevićeve stranke prava, Ante Pavelić (stariji). Svoj govor Pavelić je završio poklicima: „Neka živi Vaše Kraljevsko Visočanstvo! Neka živi cio naš ujedinjeni Srpsko-Hrvatsko-Slovenski Narod! Neka živi slobodna ujedinjena Jugoslavija!"

Jugoslavensku ideju u tom trenutku podržava i mladi austrougarski poručnik hrvatskog podrijetla zarobljen u ljeto 1918. na talijanskom bojištu. Iako nije morao, on se nakon zarobljavanja dobrovoljno pridružuje novoformiranoj Jugoslavenskoj legiji. Svoj ratni put završit će kao časnik Jugoslavenske vojske na Solunskom frontu, a zatim i u Srbiji. Upravo taj jugoslavenski patriotizam bit će važan argument kralju Aleksandru da petnaestak godina poslije podrži imenovanje Alojzija Stepinca za zagrebačkog nadbiskupa.

Nema spora da će daljnji razvoj odnosa u novostvorenoj državi mnoge, pogotovo Hrvate, razočarati. Posljedice tog razočaranja uskoro će postati i tragične. Ali, potpuna je neistina da su Hrvati u Jugoslaviju uvučeni silom, mimo svoje volje. Kao što je i povijesno netočno za pojavu i razvoj jugoslavenske ideje među Hrvatima optuživati komuniste, Srbe, masone, Židove i ostale mrzitelje svega hrvatskog. Upravo suprotno, činjenice pokazuju da bi glavne „krivce" trebalo tražiti među prethodnicima onih koji su danas najglasniji u optužbama.

I zato, kad sljedeći put čujete nekog katoličkog svećenika ili simpatizera jedne od brojnih stranaka prava kako proklinje dan kada je nastala Jugoslavija, samo ga podsjetite na riječi Oscara Wildea: „U životu vas mogu zadesiti samo dvije istinske tragedije: jedna je kad ne dobijete ono što želite, a druga – kad to dobijete."

Tamnica naroda?

~ 5. 12. 2018.

Prije sedamdeset pet godina, krajem studenog 1943., u bosanskom gradiću Jajcu određivala se sudbina zemlje koja je dvije godine prije nestala s geografske karte Europe. S obzirom na to da su kralj i vlada pobjegli, a državni teritorij raskomadan između talijanskih fašista, njemačkih nacista i njihovih lokalnih „pomagača", najveća prava na određivanje sudbine polagali su oni koji su se za nju i borili. Predstavnici najjačeg pokreta otpora u Europi, predvođenog KPJ-om i Josipom Brozom Titom, okupljeni na svojoj antifašističkoj skupštini (AVNOJ) odlučili su od one stare, predratne državne tvorevine zadržati samo ime. Temelji nove, „druge" Jugoslavije trebali su biti prije svega ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo svih njezinih naroda dokazani upravo u narodnooslobodilačkoj borbi, a nasuprot i usprkos međuetničkoj mržnji koja je rezultirala stravičnim zločinima, genocidima i holokaustom. Osim toga, umjesto centralistički ustrojene monarhije, nova država postat će federativna republika, dok će

politička i ekonomska vlast iz ruku kapitalističkih elita preći u ruke „radnog naroda". Zbog svoje avangardne uloge u organiziranju pokreta otpora komunisti su si prisvojili pravo na avangardu i u mirnodopskim okolnostima. Predvodništvo će vrlo brzo prerasti u ekskluzivizam i monopol na bavljenje politikom, i državom.

I danas, skoro trideset godina nakon raspada, „druga", socijalistička Jugoslavija gotovo je svakodnevno predmet zanimanja javnosti. Svoje viđenje o njoj imaju znanstvenici, političari, intelektualci i obični ljudi. Ocjene, najčešće utemeljene na proizvoljnim i vrlo površnim stavovima, često motivirane političkim i politikantskim razlozima, kreću se od oštre kritike „tamnice naroda" u kojoj su Hrvati bili najveće žrtve do ponosa na uspjehe koje je zemlja postigla na području socijalne, zdravstvene, obrazovne, kulturne, sportske i vanjske politike. Ovakvu dihotomiju uvjetuju različita životna iskustva, način raspada, ali i nedostatak objektivnih interdisciplinarnih istraživanja.

Jedna od metoda kojoj se u (pr)ocjenjivanju često pristupa jest usporedba života u socijalističkoj Jugoslaviji s onim u današnjoj, demokratskoj (i kapitalističkoj) Hrvatskoj. Takav pristup je legitiman, ali ne i potpun. Odnosno, takva usporedba možda odgovara na pitanje koliko su svojim životima ljudi zadovoljni danas, ali ne i jesu li i u kojoj mjeri to bili i prije, recimo, četrdeset godina. A upravo to je ključ za razumijevanje svih onih koji život u Jugoslaviji vide i kao pozitivno iskustvo. Jer, jugoslavenska povijest nisu samo nepravilnosti i

pogreške, ma koliko one brojne i ponekad drastične bile. Kao što ni povijest demokratske Hrvatske nisu samo ubojstva srpskih civila po hrvatskim gradovima (npr. obitelj Zec, Ljubica Solar), ubojstva političkih protivnika (npr. Josip Reihl-Kir, Ante Paradžik, Blaž Kraljević), pljačka društvene imovine uz masovna otpuštanja radnika, pritisci na medijske slobode (npr. *Feral Tribune*, Radio 101) ili nepoštivanje demokratske volje birača (npr. Zagrebačka kriza).

Ako, dakle, voljeti Hrvatsku i biti ponosan na njezine uspjehe ne isključuje i kritiku svega lošeg što se događalo, po istom principu treba pristupiti i suočavanju s jugoslavenskom prošlošću. U tom smislu, naravno da je od historiografske, ali i društvene važnosti istražiti sve zločine počinjene nakon završetka Drugog svjetskog rata, ukazati na karakter Golog otoka i sva ograničenja koja je jednopartijski sustav proizvodio, kao i objasniti uzroke i posljedice raspada zemlje. Ali s druge strane treba uzeti u obzir i činjenicu da je većina stanovnika socijalističke Jugoslavije dostigla životni standard kakav njihovi očevi i djedovi (prije rata) nisu mogli ni sanjati. Pripadnici naroda koji su stvorili Jugoslaviju, bez obzira na etničko ili imovinsko porijeklo, mogli su puno lakše dobiti posao i riješiti stambeno pitanje, besplatno školovati djecu i liječiti se u odličnim zdravstvenim ustanovama. Oni žive u državi koja je sportska velesila, u kojoj umjetnici slobodno stvaraju vrhunska djela, u kojoj nastaju filmovi koji su i danas među najgledanijima i pjesme koje su i danas među

najslušanijima. Žive u zemlji koja je zbog svoje dobro osmišljene i originalne vanjske politike nezaobilazan faktor u međunarodnim odnosima. I ne manje bitno, žive u zemlji koju kao uzor vide građani brojnih europskih i svjetskih zemalja.

Sve navedeno samo pokazuje da svoje pravo na sjećanje na život u Jugoslaviji moraju imati svi politički zatvorenici i ostali koji se nisu slagali s režimom, ali i milijuni onih građana kojima je upravo taj režim omogućio bolji život. Jednako tako, nema sumnje da se nekima život nakon raspada Jugoslavije bitno poboljšao. Kako onima čije su sposobnosti u novim okolnostima došle do izražaja tako i onima koji su „preko noći" od običnih šofera postali milijunaši. Ali nikako se ne smije zanemariti ni to da su većini običnih radnika društveno-političke promjene pristojan život pretvorile u preživljavanje.

Suočavanje s prošlošću trebalo bi izgledati upravo tako. Kao uvažavanje različitih sudbina i životnih priča, kao kritika onoga što nije valjalo, ali i prihvaćanje i unapređivanje onoga što je bilo dobro. Pritom je važno imati na umu da prošlost bez obzira što o njoj mislili nećemo promijeniti, ali da sve što se u njoj događalo možemo iskoristiti. Problem je što oni mudriji to rade u vlastitu korist, a oni drugi na vlastitu štetu.

Još malo o Tuđmanu

~ 18. 12. 2018.

Dva nedavna događaja koji su zaintrigirali javnost, premda nepovezana, ipak imaju nešto zajedničko. Oba ukazuju na niz nedosljednosti kada je u pitanju suočavanje hrvatskog društva s vlastitom prošlošću, sadašnjošću i budućnošću. Prvi događaj je podizanje spomenika Franji Tuđmanu u Zagrebu, a drugi izglasavanje saborske Deklaracije o položaju Hrvata u BiH.

Nema sumnje da je Franjo Tuđman kao predsjednik stranke koja je pobijedila na prvim demokratskim izborima i kao prvi demokratski izabran državni predsjednik osoba koja je obilježila hrvatsku povijest. I pravo je svakog poštovati i cijeniti njegovu ulogu u stvaranju neovisne države i obrani Hrvatske u ratu. Ali, nažalost, većina onih koji mu u zaslugu pripisuju uvođenje demokracije i slobode sami se žestoko opiru demokratskom i slobodnom preispitivanju njegova lika i djela, a svaku kritiku doživljavaju nacionalnom izdajom.

Za razliku od jugoslavenskog socijalističkog društva i Josipa Broza Tita kojima se traže isključivo mane,

Hrvatsku 90-ih godina 20. stoljeća i Franju Tuđmana promatra se isključivo kroz ružičaste naočale. I dok se značenje Tita kao vođe najbolje organiziranog antifašističkog pokreta otpora u Europi prešućuje i negira, a njegova povijesna uloga svodi isključivo na zapovjednu odgovornost za osvetu i zločine počinjene nakon rata, Tuđmanovi simpatizeri ne vide njegovu (zapovjednu) odgovornost za šikaniranja, progone i ubijanja hrvatskih Srba, bespravna useljavanja u stanove, pljačku i paljenje njihove imovine.

S jedne strane Titu se „zaboravlja" modernizacija zemlje i poboljšanje životnog standarda za većinu građana bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost. S druge, pak, strane Tuđmana se uvijek pokušava osloboditi odgovornosti za privatizaciju kojom je poharana hrvatska privreda i čije negativne posljedice i danas, gotovo trideset godina poslije, osjeća većina hrvatskih građana. Također bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost.

Da, Tito nije bio demokrat, nije volio (političku) opoziciju i imao je moć miješati se i u stvari u koje se političari ne bi trebali miješati. Nažalost, ni Tuđman, iako demokratski izabran, nikada nije postao iskreni demokrat. Nije prihvaćao rezultate izbora ako se s njima nije slagao, svoje kritičare nazivao je raznobojnim vragovima i izdajnicima, imao je novinare od povjerenja, a one koji to nisu bili nastojao je ušutkati. Ni miješanje u ono što nije bilo u njegovoj ingerenciji, nije mu bilo strano. Bilo da se radilo o „poduzetništvu" ili nogometu.

Možda i najkontroverzniji dio Tuđmanove vladavine, a s kojim se njegovi poklonici uporno izbjegavaju suočiti, odnos je prema Bosni i Hercegovini. Ne preispituju se svi oni silni sastanci na kojima je sa Slobodanom Miloševićem razgovarao o načinu podjele te zemlje, njegov utjecaj na političke predstavnike Hrvata u BiH i odgovornost za hrvatsko-bošnjački sukob. U hrvatskoj javnosti gotovo se ne spominje izjava Vijeća sigurnosti UN-a od 3. 2. 1994. kojom se oštro i pod prijetnjom sankcija upozorava Hrvatsku zbog nepoštivanja teritorijalnog integriteta, kršenja međunarodnog prava i neprijateljskih djela protiv Bosne i Hercegovine. Ne treba naglašavati da je najodgovornija osoba za donošenje vanjskopolitičkih odluka, a posebno onih u svezi s BiH, u tom trenutku bio upravo Franjo Tuđman.

Ako je teško prisjetiti se izjave otprije dvadeset pet godina, zvuči nevjerojatno da se pri ocjeni njegove politike zanemaruje presuda koju je jedan međunarodni sud donio prošle godine. U njoj jasno stoji da je Franjo Tuđman (uz još nekolicinu hrvatskih političara i članova HDZ-a) bio sudionik udruženog zločinačkog poduhvata s ciljem stvaranja hrvatskog entiteta u Bosni i Hercegovini i postizanja dominacije Hrvata u Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni putem etničkog čišćenja muslimanskog stanovništva. Prema istoj presudi etničko čišćenje podrazumijevalo je prisilno raseljavanje, zlostavljanje, zatvaranje i ubijanje nekoliko tisuća osoba muslimanske nacionalnosti.

Odnos Franje Tuđmana i HDZ-a prema BiH 90-ih godina 20. stoljeća trebao je poslužiti kao poticaj preispitivanju hrvatske politike prema bosanskohercegovačkim Hrvatima, ali i svim ostalim građanima susjedne nam zemlje. Tako bi upravo u nedosljednim i štetnim postupcima iz prošlosti mogli pronaći neke od razloga za probleme s kojima se pripadnici hrvatskog naroda u BiH suočavaju i danas. A samim time pronaći i odgovore kako bi rješavanju tih problema trebalo pristupiti u budućnosti.

Nasuprot tome, donošenje spomenute Deklaracije kao jednostranog, neobvezujućeg i nimalo samokritičkog akta, kao i domoljubna patetika koja se mogla čuti prilikom otkrivanja „najvećeg i najljepšeg spomenika ocu moderne Hrvatske", pokazuju da vlastite pogreške i dalje ne priznajemo, a kamoli da na njima učimo.

Takvi, bojim se, teško možemo pomoći sami sebi, a još teže nekom drugom.

Crveno-bijeli Božić

~ 25. 12. 2018.

U mojoj obitelji Božić se nije slavio. Iako sam kao dijete, pomalo subverzivnom i od očiju javnosti skrivenom (bakinom) akcijom kršten u katoličkoj crkvi, niti sam odgajan niti sam se ikad u životu osjećao kao vjernik. U mojoj se obitelji bor kitio za Novu godinu, poklone je donosio Djed Mraz, šunku i puricu s mlincima jeli smo kad god smo htjeli, a postili nismo nikad.

U mojoj obitelji o moralnim se vrijednostima nije učilo iz knjiga i propovijedi. Podrazumijevalo se da nije lijepo lagati, da se ne smije krasti, da treba pomagati slabijima i siromašnijima, poštivati starije i ne činiti drugima ono što ne želiš da tebi bude učinjeno. U svom rodnom gradu nikad se nisam družio s Hrvatima ili katolicima. Ni sa Srbima, muslimanima ili ateistima. Odgajan sam da ljude poštujem zato što su dobre osobe, pošteni građani, pametni i sposobni pojedinci. Iako nisam odrastao u demokraciji, odrastao sam u otvorenom i tolerantnom društvu u kojem nacionalno, vjer-

sko ili rasno porijeklo pri izboru prijatelja i suradnika nije bilo bitno.

Kad malo bolje razmislim, prvi dodiri s isključivošću, netolerancijom i podjelama započeli su s demokratskim promjenama. Nažalost, velik utjecaj u uspostavljanju novih kriterija i odnosa u društvu imali su i oni koji su sebe nazivali vjernicima. Još žalosnije, velik utjecaj na njih imali su njihovi duhovni pastiri i vjerski vođe.

Istodobno, tih sam godina počeo intenzivnije čitati Bibliju, ali i ostala „sveta pisma". I ostao iznenađen. Vrijednosti i ideje koje sam u njima pronalazio, i koje su trebale služiti kao vodilje kroz život svakom vjerniku, često su bile u suprotnosti s onim što su vjernici, i njihovi vjerski vođe, činili u praksi.

Nakon iskustva s komunizmom, povijest kao da se ponavljala. Ponovo se teoretiziralo o bratstvu, jednakosti, solidarnosti, dobroti, poštenju i toleranciji. I ponovo je čovjek bio taj koji je iznevjerio. Umjesto da svoj život prilagodi preporukama i zapovijedima koje će mu pomoći u pronalaženju smisla života i izgradnji boljeg svijeta, čovjek je te iste preporuke i zapovijedi prilagodio sebi i vlastitim slabostima.

U međuvremenu sam upoznao i neke zanimljive ljude čiji stavovi o vjeri i životu na mene uvijek djeluju nadahnjujuće. Nažalost, njihovi stavovi u društvu u kojem živim predstavljaju iznimku, umjesto da budu pravilo. Svaki susret sa samozatajnim fra Darkom iznova me podsjeti što bi pojmovi odricanje i dobročinstvo

uistinu trebali značiti. Svojim promišljanjem svetog Pavla moj prijatelj i diplomirani teolog Kristijan uvijek me natjera na razmišljanje o ljudskoj nesavršenosti, kao i o načinu kako se s njome nositi. Kave s ocem, ili možda prije bratom Bogoljubom najbolji su dokaz da različitosti, etničke, vjerske ili svjetonazorske, umjesto kamena spoticanja mogu predstavljati dobar temelj za kvalitetan dijalog i kvalitetno prijateljstvo. Susreti i razgovori s ova tri istinski duhovna bića nisu me učinila vjernikom. Ali me svaki put učine boljim čovjekom. Jer, sve je u stvari vrlo jednostavno. Poruke mira i zajedništva uvijek su dobrodošle. Od koga god dolazile i tko god ih provodio u djelo.

Današnji je dan stoga odlična prilika da se oni koji slave rođenje Isusa Krista zapitaju koliko su dobri učenici svog učitelja. Koliko su dobrih djela učinili, a koliko tuđih grijeha oprostili? Žude li za uzvišenošću ili poniznošću? Je li im „blaženije davati nego primati"? Obraćaju li se jedni drugima psovkama, uvredama i prijetnjama ili pozdravom „mir s vama"?

U skladu s tim, siguran sam da bi za početak već i iskreno preispitivanje vlastitih misli, riječi i djela, umjesto kupovine skupocjenih darova, razbacivanja hranom i velikih ceremonijalnih obećanja, bio lijep rođendanski poklon današnjem Slavljeniku.

Sretan Božić!

Nova godina – stari izazovi

~ 1. 1. 2019.

Tijekom prošle godine nekoliko je „okruglih" obljetnica predstavljalo poseban povod za suočavanje, ali i obračunavanje s prošlošću. Bila je to prilika da se uvjerimo kako je o nekim povijesnim događajima u međuvremenu zavladao konsenzus, a da su neki i dalje predmet sporenja. Ta činjenica možda najbolje dokazuje kako vrijeme nije to što liječi rane, nego su to spremnost i volja za izlječenjem.

Obilježavanje završetka Prvog svjetskog rata iskorišteno je kao upozorenje da ni sto godina nakon ove tragedije čovjek čovjeku nije prestao biti vuk. Posebno je poražavajuće što su unatoč razvoju obrazovanja, znanosti i tehnologije, ili baš zbog svega navedenog, razlozi zbog kojih ljudi jedni druge mrze, muče, progone i ubijaju na početku 21. stoljeća gotovo identični onima s početka 20. stoljeća.

Prošle smo se godine prisjetili i onih koji su 1968. po pariškim, beogradskim, praškim i brojnim drugim ulicama protestirali ukazujući na nedostatak slobode, jed-

nakosti i pravde. I tražili više „ljudskog lica" u političkim, ekonomskim i društvenim odnosima. Danas, točno pola stoljeća poslije, na istim tim ulicama njihovi potomci protestiraju s vrlo sličnim zahtjevima.

Sto godina nakon osnivanja prve zajedničke države Južnih Slavena i dalje smo se natjecali kome je ona bila veća tamnica, tko je u njoj više patio, čija je krivica bila veća za njezin nastanak, a tko je imao najviše zasluga za njezin nestanak. Tako o njoj danas misle oni čije je pretke masovno opismenila, industrijalizirala, urbanizirala i modernizirala, oni čiji su preci živjeli u zemlji koja je bila važan subjekt međunarodnih odnosa. Tako o toj neželjenoj i neuspješnoj zemlji misle oni čije države danas gotovo da nemaju vlastitu industriju, banke ili ceste, iz kojih urbano i najpismenije stanovništvo ne odlazi na privremeni rad, nego bježi glavom bez obzira. Oni čije države danas ne predstavljaju vanjskopolitički subjekt, pa čak ni objekt, već samo s vremena na vrijeme priložnu oznaku mjesta. Dok netko ne pomiješa Balkan s Baltikom.

Godina koja je pred nama neće obilovati značajnim („okruglim") obljetnicama. To se čini dobrom prilikom da umjesto na prošlost naglasak u suočavanju napokon stavimo na budućnost. S obzirom na to da u evaluiranju pogrešaka i uspjeha naših predaka, i svijeta kakav su oni nama ostavili, nikad nismo postigli pretjerane rezultate, možda bi bilo vrijeme da više pažnje počnemo posvećivati svijetu kakav ćemo mi svojim postupcima ostaviti potomcima.

U skladu s tim, mogu nam svima poželjeti da se ova 2019. povodom bilo koje buduće obljetnice pamti kao godina mira, blagostanja, napretka i zdravlja. Kao godina u kojoj je čovjek čovjeku napokon postao čovjek!

Moneta za potkusurivanje

～ 8. 1. 2019.

Na stranu rasprave trebaju li Hrvatskoj uopće borbeni avioni. Na stranu čak i izračuni na što bi sve bilo pametnije u ovom trenutku potrošiti 3 milijarde kuna. Mene u cijeloj priči oko neuspjele kupovine aviona iritira nešto drugo. Ovo je, nažalost, samo jedan u nizu primjera koji pokazuje nemoć državnog vrha da zaštiti nacionalne interese. Jer, nije toliko problem u lošem izboru. Veći je problem u nemogućnosti samostalnog izbora. Hrvatska je u ovoj kao i u nizu drugih priča morala izabrati ne ono što joj najbolje odgovara, već ono što joj se sugeriralo da izabere.

Prije nekoliko godina imali smo sličan problem s prodajom naftne kompanije kao najvrjednijeg komada „obiteljske srebrnine". Najbolje ponude s Istoka morali smo ignorirati da ne naljutimo Zapad. Posljedice tadašnjeg „izbora" godinama osjećamo, a s obzirom na ono što u bliskoj budućnosti očekuje sisačku rafineriju i njezine radnike, još ćemo dugo i osjećati.

Sve u svemu, nakon što je „nenarodna vlast" nekoliko hladnoratovskih desetljeća uspješno odolijevala, demokratski izabrana hrvatska vlast uspjela je vrlo brzo svoju neovisnu državu učiniti „monetom za potkusurivanje".

Je li razlog svemu veličina zemlje i broj stanovnika? Ili činjenica da nismo bogati naftom i rudama?

Prije točno pedeset godina, u siječnju 1969., na stol predsjednika jedne male, industrijski slabo razvijene i rudama ne bogate države stiglo je pismo iz glavnog grada SAD-a. U njemu novoizabrani američki predsjednik Richard Nixon, samoinicijativno, izražava želju da posjeti spomenutu zemlju i osobno upozna njezina predsjednika. Nekako u isto vrijeme francuski predsjednik Charles de Gaulle u Parizu je dočekao premijera te iste zemlje riječima: „Nema posjeta šefa europske države ili vlade koji bi nam izgledao prirodniji i koji bi nam pričinio veće zadovoljstvo od vašega."

Riječ je u oba slučaja o državi u kojoj su Hrvati bili konstitutivan narod i čiji su predsjednik i premijer bili Hrvati. Nekoliko mjeseci prije na već spomenuti stol stiglo je pismo i iz Vatikana. Pohvalivši njegovu ulogu u izgradnji mira u svijetu, papa Pavao VI. svoju poruku „Njegovoj ekselenciji, maršalu Titu, predsjedniku Jugoslavije" završava riječima „molimo se da svemogući Bog pruži svoju zaštitu Vama i Vašoj plemenitoj zemlji".

Tih godina ta mala i ne bogata zemlja nije prilagođavala svoje političke i ekonomske interese drugima, nego su drugi, uključujući i one najveće i najjače, svo-

je interese prilagođavali njoj. Evo samo jednog primjera. Američki kongres donio je cio niz amandmana koji su zabranjivali poslovne odnose SAD-a s komunističkim državama, kao i svim onim državama koje su pomagale njihova neprijatelja, Sjeverni Vijetnam. Amandmani nisu vrijedili jedino ako bi američki predsjednik poslovnu suradnju s nekom državom proglasio nacionalnim interesom. Iako se Jugoslavija nije odricala komunizma ni podrške vijetnamskom narodu, već naprotiv nastavila otvoreno kritizirati američku politiku u Indokini, američki su predsjednici u odnosima s Jugoslavijom redovito vidjeli interes od nacionalnog značaja, a u toj državi važnog „komunističkog saveznika".

Predstavlja li sve navedeno nostalgiju za Jugoslavijom? Ne, ali budi sjećanje na državu koja nikome nije podilazila, već je ustrajala u svojim stavovima i principima bez obzira na to sviđali se oni nekome ili ne. I baš zbog toga bila cijenjena u cijelom svijetu.

Sve ovo ne pišem kako bih naricao nad prošlošću, već kako bih ukazao da biti mali ne podrazumijeva i biti nevažan. A upravo jugoslavensko iskustvo govori u prilog toj tezi. Ono nas upozorava na brojne pogreške koje u budućnosti trebamo izbjegavati, ali istodobno i na neke primjere koji mogu biti itekako poučni i nadahnjujući. Izgradnja međunarodnog ugleda i obrana nacionalnih interesa svakako pripadaju u tu kategoriju.

P. S.
U svjetlu čestih usporedbi prošlosti i sadašnjosti meni nepoznat autor ovih je dana na šaljiv i ironičan način prokomentirao i neuspjelu kupnju aviona. Na slici koja kruži internetom Josip Broz Tito sa širokim osmijehom na licu govori: „Dugo se nisam ovako nasmijao. Ja sam imao tvornicu aviona, a vi ni polovne niste u stanju kupiti." S obzirom na to da bi se sličan scenarij uskoro mogao primijeniti na brodove, ali i na mnoge druge proizvode, bojim se da će svaka nova šala izazivati sve manje smijeha.

HDZ (i) BiH

~ 15. 1. 2019.

Šok, nevjericu i sveopće zgražanje izazvao je nedavni postupak **HDZ-ovih** političara u Bosni i Hercegovini. Za one koji ne znaju što se dogodilo, evo kratkog povijesnog uvoda.

U proljeće 1991. predsjednik **HDZ-a** Franjo Tuđman ospjednut proširivanjem granica Hrvatske na susjednu BiH započeo je seriju (tajnih) razgovora sa Slobodanom Miloševićem opsjednutim proširivanjem granica Srbije, također na BiH. Svoju motivaciju predsjednik **HDZ-a** pronalazio je u kartama Banovine Hrvatske iz 1939., ali i tezi koju je sam smislio, da je Bosna ionako „povijesni apsurd".

U proljeće 1992. u Grazu se potpredsjednik **HDZ-a BiH** uz odobravanje predsjednika hrvatskog **HDZ-a** sastao s liderom Srba u BiH, budućim optuženikom za ratne zločine Radovanom Karadžićem. Prema svjedočenju ondašnjeg visokog dužnosnika **HDZ-a**, tada je „uspostavljena važna i trajna suradnja između bosanskih Hrvata i bosanskih Srba", a sam sastanak bio je

„puka formalizacija brojnih zajedničkih operacija pojedinih zapovjednika na terenu – od iznajmljivanja tenkova do razmjene i plaćanja naftom pojedinačnih ustupaka na bojnom polju od strane srpskih zapovjednika".

U jesen 1992. hrvatske postrojbe povukle su se iz Bosanske Posavine, čime je uspostavljen koridor Knin-Banja Luka-Bijeljina-Beograd koji je omogućio spajanje Srbije s paradržavama bosanskih odnosno hrvatskih Srba. O tome da je Bosanska Posavina izdana od hrvatskog državnog vrha predvođenog **HDZ-om**, i da je izdaja zapravo rezultat pregovora između srpskih i **HDZ-ovih** političara, govorili su u posljednjih dvadesetak godina brojni sudionici tih događaja. Jedan od njih, akademik Dušan Bilandžić, kojeg je predsjednik **HDZ-a** imenovao da pregovara sa srpskim stručnjacima o podjeli BiH, navodi da dogovor o predaji Bosanske Posavine Srbima nije postignut na spomenutom sastanku u Grazu, nego godinu prije na jednom od spomenutih sastanaka predsjednika **HDZ-a** i srpskog lidera Slobodana Miloševića. Zašto su se unatoč dogovorima u Posavini ipak vodile borbe, Bilandžić odgovara: „Tuđman i Milošević su dogovorili sukobe u ovom kraju kako javnost ne bi uvidjela da je Posavina predana bez borbe!"

Nakon što su 1993. i 1994. vođe bosanskih Srba otkazale poslušnost Slobodanu Miloševiću, ovaj se odlučio na blokadu granice između Srbije i Republike Srpske na Drini. Znate li kome se u tom trenutku za pomoć obratio Radovan Karadžić? Predsjedniku **HDZ-a** Franji

Tuđmanu. Prema riječima jednog tadašnjeg hrvatskog dužnosnika, Tuđman je naložio da se pomogne Karadžiću odnosno Republici Srpskoj isporukama nafte i novčanim transakcijama.

Ovdje ću stati u nabrajanju svih susreta, pregovora i dogovora koje su predstavnici **HDZ-a** vodili s predstavnicima Srba iz Republike Srpske, i Srbije, i samo podsjetiti čitatelje na dvije važne činjenice. Prvo, sve navedeno događalo se tijekom rata u kojem su Hrvati i Srbi bili na suprotnim stranama. I drugo, možda i najbitnije, dok su se hrvatski i bosanskohercegovački **hadezeovci** susretali s Karadžićem i Miloševićem, s područja nad kojima su kontrolu imale srpske vlasti hrvatsko je stanovništvo gotovo u potpunosti protjerano.

Ali da se vratim na sam početak teksta i razlog zašto sve ovo pišem. Dvadeset četiri godine nakon završetka rata, 9. 1. 2019. predsjednik **HDZ-a BiH** svratio je na kavu, kolače i rakiju u Banju Luku kako bi prvom čovjeku Srba u BiH onako kolegijalno čestitao dan njegova entiteta. I time uzburkao javnost. Gledajući unatrag, zar je moguće da kraj svih navedenih (i nenavedenih) primjera koji su za posljedicu imali masovne zločine, ubojstva, progone i pljačku, tek ovaj čin vodstva **HDZ-a** izazove zgražanje hrvatske javnosti?

Umjesto odgovora, preporučio bih svima na „ovim prostorima", dok razmišljaju o prošlosti ili kad planiraju budućnost, da se što češće zamisle nad riječima velikog Meše Selimovića:

„Zar može čovjek tako potpuno uspavati svoju savjest? Zar može prekinuti misao, kao konac, i zabraniti sebi razmišljanje o posljedicama, ne želeći da zna za njih? Eto, izgleda da može. Nagon nas brani potpunim zaboravom, da bi nas spasao od mučenja zbog odgovornosti. Ako je tako, a drugog objašnjenja nema, onda je čovjek prilično prljav stvor, čak i kad nije svjestan svojih postupaka. Jer, neće da ih bude svjestan!"

Holokaust naš svagdašnji

~ 22. 1. 2019.

Prije točno osamdeset godina jednom lijepom srednjoeuropskom gradiću tko zna koji put u povijesti novi su vladari promijenili ime. Nije u tome bilo ničeg neobičnog. Uostalom, brojni su gradovi širom svijeta kroz svoju povijest mijenjali imena. Ova će promjena, međutim, zauvijek ostati simbolom i podsjetnikom na vjerojatno najveće zlo koje čovjek može počiniti drugom čovjeku. Ime tog pitoresknog poljskog gradića je Oswiecim. Nakon njemačke okupacije 1939. grad mijenja ime u Auschwitz.

U njegovoj neposrednoj blizini već sljedeće godine osnovan je najveći i najpoznatiji nacistički logor smrti. Pet godina poslije, nakon što su jedinice Crvene armije u siječnju 1945. oslobodile logor, bilanca njegova „rada" bila je zastrašujuća. Od oko 1,3 milijuna deportiranih osoba, njih oko 1,1 milijun je u samom logoru i ubijeno. Najčešći način usmrćivanja bile su plinske komore. Gotovo milijun ubijenih, ili 90 % od ukupnog broja, bili su pripadnici židovskog naroda. Unatoč nevjerojatnoj

brojci, bio je to samo manji dio od ukupno 6 milijuna Židova koji su izgubili život u sklopu nacističkog projekta izgradnje novog svjetskog poretka.

Oslobađanje Auschwitza i očit nacistički poraz nisu omeli ustaške vlasti u daljnjem provođenju svoje rasističke i genocidne politike. Kao što će promijenjeno ime gradića Oswiecima postati sinonimom za nacistički teror i holokaust, ustaše su sličnu nepravdu nanijele malom mjestašcu na obali rijeke Save. Bez obzira na sve ostale događaje u prošlosti i budućnosti, prva asocijacija na Jasenovac zauvijek će ostati najveći koncentracijski logor na području NDH, stratište u kojem je na temelju brojnih zakonskih odredbi poput onih „O rasnoj pripadnosti" ili „O zaštiti arijske krvi i časti Hrvatskog naroda" na najbrutalniji način živote izgubilo više od 80 tisuća ljudi. „Najbrutalniji način" podrazumijevao je uglavnom ubijanje nožem ili drvenim maljem. Vatreno oružje rjeđe se koristilo zbog buke koju je stvaralo i zbog štednje streljiva. Najveći broj ubijenih bili su pripadnici srpskog naroda, a zatim židovskog i romskog naroda. Uzevši u obzir i ostala mjesta stradanja, kao i deportacije u nacističke logore smrti, u holokaustu koji su provele ustaše stradalo je gotovo 80 % Židova s područja NDH.

Iako je Auschwitz bio samo jedno od brojnih mjesta na toj „topografiji terora", zbog obima i karaktera zločina Ujedinjeni su narodi 2005. upravo datum oslobođenja tog logora, 27. siječnja, proglasili Međunarodnim danom sjećanja na žrtve Holokausta. Zamisao je bila

da se prisjećanjem na tu neopisivu tragediju i ciljanim edukativnim aktivnostima onemogući antisemitizmu, rasizmu, vjerskoj i nacionalnoj netrpeljivosti da više ikad postanu dominantne pojave u društvu.

U skladu s tim razvijao se i odnos prema povijesnom revizionizmu. U demokratskim društvima osuda relativiziranja zločinačkih režima i negiranja zločina nije prepuštena isključivo povjesničarima. To je za većinu političara, novinara, intelektualaca i ostalih građana odavno postala ne samo stvar opće kulture nego i društvene higijene.

Zbog svega navedenog smatram da bi u Hrvatskoj trebalo ukinuti Dan sjećanja na žrtve holokausta. I, uzevši u obzir ponašanje velikog broja utjecajnih aktera u društvu, uvesti – Godinu sjećanja. Jer očito je da (samo) jedan dan godišnje, bez obzira na to što ga obilježavamo već desetak godina, u hrvatskom slučaju nije dovoljan.

Možda bi tek nakon jednogodišnjeg edukativno-istraživačkog projekta predsjednica, obilazeći sve županijske centre i njihove arhive, napokon otkrila da „Za dom spremni" nije stari hrvatski pozdrav, nego isključivo ustaški i time apsolutno neprihvatljiv.

Možda bi nakon nekoliko poziva u goste uglednim svjetskim istraživačima, a ne hrvatskim kvazipovjesničarima i revizionistima, urednici i voditelji na nacionalnoj televiziji shvatili da je u suprotnosti s istinom, pa čak i ustavom, promovirati knjige koje negiraju ustaški genocid i holokaust.

Možda bi vlada prestala podržavati organizacije i skupove koji ustaške logore za djecu nazivaju „prihvatilištima", a nasilno oduzimanje djece od majki „zbrinjavanjem siročadi", ako bi se organizirala višednevna druženja na kojima bi preživjeli logoraši, tzv. „kozaračka djeca", pojedinim ministrima i njihovoj djeci prepričavali kako je izgledalo djetinjstvo u jednom takvom „prihvatilištu".

Možda nekim hrvatskim gradonačelnicima i gradskim vijećnicima nakon sudjelovanja u jednogodišnjem, nazovimo ga „rasističkom *reality showu*", u kojem bi morali trpjeti sve što u rasističkom režimu trpi pripadnik „niže rase", ne bi više nikad palo na pamet davati imena ulica po Mili Budaku, Juliju Makancu i sličnim potpisnicima rasnih zakona i ideolozima rasističke i šovinističke politike.

Možda bi uvođenjem obaveznog jednogodišnjeg programa „Čitanje Biblije s razumijevanjem" po hrvatskim katoličkim župama u zemlji i inozemstvu neki svećenici napokon shvatili da su Pavelićevi i Luburićevi pogledi na ljudska prava u potpunoj suprotnosti s onima Isusa Krista.

Svi ovi „možda" podrazumijevaju neznanje. U tom slučaju ne bi trebalo štedjeti ni vremena ni sredstava da se ono što je pogrešno naučeno ispravi. Ali što ako živimo u zemlji u kojoj navedene aktere i dobar dio stanovništva ne zanimaju znanstveno utemeljene činjenice? Ili još gore, ako u svom svjetonazoru i domoljublju pronalaze opravdanja za te činjenice?

Onda nam ne preostaje drugo nego im svakodnevno i na sve moguće načine davati do znanja da nas je više. I da su, bez obzira na to koliko se danas osjećali jakima, njihovi stavovi kako u prošlosti tako i budućnosti osuđeni na poraz!

Sisak – „30 year challenge"

29. 1. 2019.

Internetom je zavladao novi trend – „10 year challenge". Ljudi pokazuju svoje današnje slike i one otprije deset godina kako bi se vidjelo jesu li se, i na koji način, u tom razdoblju promijenili. Odlučio sam se uključiti u ovu priču, ali na malo drugačiji način. Umjesto svojih, usporedit ću slike svog rodnog grada. S obzirom na to da je on star više od dvije tisuće godina, razdoblje usporedbe rastegnuo sam s 10 na 30 godina.

Dakle, razlikuje li se, i po čemu, Sisak iz 1989. od ovog današnjeg iz 2019.?

Za početak, u tih 30 godina grad je izgubio četvrtinu svog stanovništva i više od polovine zaposlenih. Te, ne tako davne 1989., posao je imalo više od 30 tisuća ljudi, a danas njih svega 11 tisuća. Jedna od najindustrijaliziranijih općina u puno većoj državi, pretvorila se u socijalni slučaj u znatno manjoj državi. Neka od jakih, velikih i svjetski poznatih poduzeća poput Radonje, Segestice, Dunavskog Lloyda, Siscije ili više ne postoje ili životare sa svega nekoliko desetaka zaposlenih.

Najtragičniju sudbinu doživio je sisački, hrvatski i jugoslavenski div Željezara. Od oko 14 tisuća iz 1989. danas na istoj lokaciji radi oko stotinjak radnika! Ako se u potpunosti ne zatvori, toj brojci se u skoroj budućnosti može samo nadati posljednji preživjeli sisački industrijski velikan Rafinerija, koja danas ima pet puta manje zaposlenih nego 1989.

Sisak je u posljednjih trideset godina doživio „sumrak" i na svim ostalim područjima. Uzmimo npr. osnovnu školu u koju je 1989. išao moj prijatelj, a 2019. ide njegova kći. Od tadašnjih šest prvih razreda, i u svakom po tridesetak učenika, danas su ostala tri prva razreda s po jedva dvadeset učenika. I u gimnaziji je situacija podjednako alarmantna. U razredu u koji sam ja išao 1989. bilo je više od 30 učenika, a danas ih je nerijetko manje od 20.

Sva sisačka poduzeća vodila su 1989. brigu o stambenom zbrinjavanju svojih radnika. Samo je Željezara izgradila gotovo četiri tisuće stanova i poklonila ih svojim radnicima! Danas, 2019., podjednako je suludo ne samo očekivati nego uopće i zamišljati situaciju u kojoj netko nekom poklanja bilo što, a kamoli stan.

Vodila se 1989. i briga o odmoru, rekreaciji i kulturi. Većina građana Siska mogla si je tada, uglavnom zahvaljujući odličnom sustavu odmarališta, priuštiti odlazak na ljetovanje ili skijanje. Kolone autobusa prevozile su organizirano svaki tjedan sisačke radnike i učenike u Zagreb u posjet nekom muzeju ili kazalištu. I sam Sisak bio je grad u kojem se kultura stvarala i

pomagala. Te 1989. već je gotovo dvadeset godina postojala Kolonija likovnih umjetnika na koju su dolazili neki od najpoznatijih jugoslavenskih kipara i slikara, dok je Književna nagrada Željezare Sisak bila jedna od najprestižnijih nagrada toga tipa u državi. Trideset godina poslije, odlazak na ljetovanje i skijanje za većinu je Siščana nedostižni luksuz. Odmarališta su ili u sumnjivim okolnostima prodana ili godinama propadaju i danas su u stanju neprepoznatljivosti. Sisak 2019., kao ni posljednjih nekoliko desetljeća, nije mjesto u koje istaknuti umjetnici i ostali kulturni radnici dolaze po nagrade. Sve rjeđe je mjesto u koje uopće dolaze.

Građani Siska mogli su 1989. svakodnevno gledati po dvije filmske projekcije u tri (zimi i četiri) kina, dok 2019. to mogu u samo jednom, i to ne svaki dan, nego samo vikendom. Gotovo svaki tjedan u Sisku su 1989. nastupali neki od najpoznatijih jugoslavenskih *rock*-bendova. Ako je suditi po prethodnoj godini, Siščani u cijeloj 2019. mogu očekivati svega nekoliko nastupa hrvatskih „zvijezda".

Godine 1989. Sisak je živio punim plućima. Godine 2019. Sisak preživljava na aparatima za disanje.

Na slici Siska 1989. visoke peći potpaljuju radnici svih nacionalnosti, komunisti i nekomunisti, vjernici i ateisti. Na njoj brodovi krcati teretom plove Kupom i Savom. Stotine mladih šeću korzom, zabavljaju se po diskoklubovima i bave se sportom svojevoljno, a ne voljom roditelja. Da, na toj slici postoji samo jedna Partija i na toj slici nema demokratskih izbora.

Na slici Siska 2019. su demokratski izbori na koje sve manje Siščana izlazi i demokratski izabrani političari kojima većina Siščana nimalo ne vjeruje. Na toj slici kolone automobila i autobusa ne voze u smjeru sisačkih tvornica, nego prema Zagrebu ili nekamo puno dalje. Teško će na slici Siska 2019. svoje mjesto naći entuzijazam, solidarnost, idealizam i nada. Ali bojim se da će previše mjesta biti za sebičnost, nepovjerenje u (demokratske) institucije i lažni (lokal)patriotizam.

Sličnih scenarija, u kojima razne ekonomske, političke i društvene tranzicije ugroze samu egzistenciju nekog grada ima, naravno, i u puno stabilnijim državama. Ali, dok se tamo radi o pojedinačnim slučajevima, u Hrvatskoj je to, kao i u ostalim postjugoslavenskim državama, masovna pojava.

Svoj „challenge" s prošlošću ti su gradovi očito izgubili. Bojim se i pomisliti kako će proći onaj s budućnošću.

Za Europski sud – nespreman!

~ 5. 2. 2019.

Europski sud za ljudska prava odbacio je tužbu hrvatskog nogometaša Josipa Šimunića u kojoj se ovaj žali na rad hrvatskih sudova i optužuje ih da su mu, kažnjavajući ga zbog izvikivanja ustaškog pozdrava „Za dom – spremni", povrijedili pravo na slobodu izražavanja. U tužbi i dalje tvrdi da se radi o starom hrvatskom pozdravu. Šimunić i njegovi odvjetnici imali su zapravo vrlo jednostavan zadatak. Trebali su pronaći samo jedan jedini pisani trag koji dokazuje da je itko ikad u hrvatskoj povijesti upotrebljavao taj pozdrav prije (i osim) ustaša. I gle čuda, ni on ni njegovi odvjetnici, ali ni svi ostali „stručnjaci" za povijest po opskurnim internetskim portalima, TV emisijama, pa čak ni hrvatska predsjednica, nisu uspjeli pronaći taj jedan jedini dokaz! Znači li to da će prestati spominjati „stari hrvatski pozdrav"? Naravno da ne znači, jer (njima) činjenice ionako nikada nisu bile bitne. E sad, znajući da će i dalje ustrajati na svom pravu na stav unatoč nepostojanju argumenata kojima bi potvrdili taj stav,

predložio bih jedno kompromisno rješenje. Budući da za nekoga tko je rođen 30-ih godina 20. stoljeća kažemo da je star, onda i pozdrav koji su Hrvati, pripadnici ustaške organizacije, izmislili baš tih godina možemo nazvati osamdeset godina starim hrvatskim (i, naravno, ustaškim) pozdravom.

Da činjenice u Hrvatskoj nisu bitne pokazuje još jedna zanimljiva i znatno lakše rješiva „nedoumica". Ako za otkrivanje porijekla ustaškog pozdrava treba izdvojiti vremena za kopanje po arhivima i starim knjigama, za dokazati izvornost najčešće korištenog navijačkog poklića „U boj, u boj, za narod svoj" trebat će vam nekoliko minuta i prosječno poznavanje hrvatskog jezika. S obzirom na općeprihvaćeno mišljenje da se radi o stihu iz hrvatske junačke opere „Nikola Šubić Zrinski", procedura je vrlo jednostavna. Potražite na internetu tekst opere, ako nećete cijele, barem najpoznatije arije „U boj, u boj", i pokušajte pronaći riječi „u boj, u boj, za narod svoj". Ne ide? Pa naravno, kad ih u toj operi nema. Ako vas je ta spoznaja iznenadila, pravi šok tek slijedi. Dakle, da, postoji jedna pjesma koja u sebi ima spomenuti stih, ali ju je 1876. napisao srpski pjesnik Jovan Jovanović Zmaj. Zove se „Bojna pesma" i govori o pozivu na oslobađanje Srba od Turaka. Pošto je napisana ćirilicom, za one koji ne znaju čitati ovo omraženo pismo evo prijevoda samog početka pjesme: „U boj! Za narod svoj! Da crnoj noći svane, Da jako sunce grane, Da Srbin lance zdere, I tešku kletvu spere, Kletvu sa srama svog / Pa da nas vidi Bog! Za narod svoj, Napred

/ U sveti boj! / **U boj! U boj! Za narod svoj!**" Hm, i što ćemo sad?! Hoće li činjenica da znamo porijeklo i kontekst, te da je više nego jasno da se fraza „narod svoj" odnosi na srpski narod, utjecati na daljnje korištenje omiljenog navijačkog pokliča? Naravno da neće, pa to su ipak samo činjenice. Koje bismo, naravno, mogli iskoristiti i u vlastitu korist, i pokazati cijelom svijetu da nismo neobrazovani nacionalisti, već da naprotiv više od ičega cijenimo dobru poeziju. Pa čak i onu srpsku na ćirilici.

No spomenute „dvojbe" manje su važan dio problema. Sve ovo pišem iz potpuno drugog razloga i zato ću se na tren vratiti pozdravu s početka priče. Naravno da su ga izmislili ustaše i naravno da su to znali i oni koji su početkom 90-ih godina prošloga stoljeća osnivali HOS. Pa baš zato su ga i počeli upotrebljavati. Nisu se oni tada, za razliku od današnjih desničara, ni bojali ni sramili javno reći da su poštovatelji ustaškog pokreta, NDH i Ante Pavelića. Niti su se ikada skrivali iza fraze „stari hrvatski pozdrav".

Ono što mene puno više muči od upotrebe simbola jest pitanje kako je i zašto ustaštvo postalo mjera za hrabrost i prihvatljiv oblik patriotizma. Jer, mogu donekle shvatiti zaljubljenike u vojnu povijest kad pišu o uspjesima vojske Trećeg Reicha, koja je munjevitim ratovanjem osvojila gotovo cijelu Europu. Ali, ustaše nisu borbom osvojili vlast u Hrvatskoj! Pavelića su Hitler i Mussolini instalirali da u njihovu korist samo upravlja Hrvatskom i time omogući njezino bespošted-

no pljačkanje i osiromašivanje. Gdje je tu hrabrost i što je to patriotsko u dopuštanju pljačke i odricanju od velikog dijela teritorija?

Stvari se nisu mijenjale ni tijekom rata. Umjesto da junačkom borbom, u suradnji s njemačkom i talijanskom vojskom, ali i četničkim odredima, slome otpor u početku jedva naoružanih partizana, oni su svoju „hrabrost" pokazivali masovnim i svirepim ubijanjem Srba, Židova, Roma i nepoželjnih Hrvata. Što je to točno hrabro u ubijanju maljem ili nožem nevinih civila u Glini, Jadovnom ili Jasenovcu?

Imali su ustaše priliku hrabrost i patriotizam pokazati i na samom kraju rata. Od tako hrabrih dečki bilo je za očekivati da Zagreb pretvore u neosvojivu tvrđavu i ne dopuste Jugoslavenima i komunistima da gotovo bez ispaljenog metka preuzmu glavni grad Hrvatske. Umjesto takvog „spartanskog scenarija" napustili su svoju domovinu onako kako su u nju i došli. Skrivećki i bez borbe.

Svi narodi u svojoj povijesti imaju događaje i ličnosti koje trebaju osuditi i sramiti ih se. U hrvatskom slučaju ustaše i NDH u potpunosti ulaze u tu kategoriju. Naravno, kao i svi ostali, i Hrvati imaju cio niz događaja i ličnosti u svojoj povijesti na koje mogu biti ponosni. Bilo bi lijepo da u tom traženju, umjesto ratnicima, malo više pažnje posvetimo književnicima, izumiteljima, kulturnjacima, humanitarcima i svima onima koji su bili spremni žrtvovati vlastiti život kako bi spasili tuđi.

Naravno, da bismo pronašli takve primjere trebalo bi poslušati savjet nogometaša s početka priče. Kada su ga upozorili da nije u pravu u vezi s ustaškim pozdravom, on je svima poručio da bi "trebali malo bolje pročitati povijest". Pa eto, kad već on nije, vi si dajte truda.

Što je ispravno – Krist ili Hristos?

~ 12. 2. 2019.

Buknuo je novi verbalni rat na relaciji Hrvatska – Srbija. Protagonisti su ovaj put svećenici dviju vjerskih zajednica koje su toliko različite da je njihovo međusobno nerazumijevanje i prepucavanje lako shvatljivo i opravdano. Radi se o zbilja ogromnim i nepremostivim razlikama, pa bih ovom prilikom ukazao samo na one najvažnije.

Pripadnici jedne zajednice vjeruju da se njihov spasitelj, ujedno Sin Božji, zove **Isus Krist**, dok drugi spasenje očekuju također od Sina Božjeg, ali se u njihovu slučaju radi o različitoj osobi, koja se zove **Isus Hristos**.

S obzirom na oblik sprave za mučenje na kojoj je ubijen njihov mesija, prvi su kao simbol vjere uzeli znak koji zovu **križ**. Mesija ovih drugih također je ubijen na jednoj spravi za mučenje, ali potpuno drugačijeg oblika, pa su oni zato kao simbol vjere uzeli znak koji zovu **krst**.

Iako se dogodila nevjerojatna slučajnost da se „sveto pismo" i jednih i drugih jednako zove (Biblija), sadržaj

svoje vjere na temelju tog „Pisma" prvi šire putem **evanđelja**, a drugi su se odlučili za bitno drugačiji pristup, pa sadržaj svoje vjere šire putem **jevanđelja**.

Na samom početku zaboravio sam ono najvažnije, odnosno imena ovih dviju vjerskih zajednica. Da sam to spomenuo odmah, vjerojatno ne bih ni trebao navoditi druge razlike. Jer, kad čujete da jedni sebe nazivaju **kršćanima,** a drugi **hrišćanima,** već na prvu vam postaje jasno da se radi o zajednicama koje malo toga imaju zajedničkog.

S obzirom na sve navedene razlike, ali i nadaleko poznatu posvećenost njihovih duhovnih pastira transcendenciji, razumljivo je da su i prijepori između ovih zajednica u posljednjih nekoliko desetljeća bili primarno teološko-filozofskog karaktera.

I tako, dok su jedni u svojim vjerskim načelima pronalazili opravdanje za blagoslov srpskih tenkova, drugi su iz svoje vjere crpili argumente za blagoslov hrvatskih topova. Nikako se nisu mogli složiti oko toga tko je živio više u skladu s vjerskim i moralnim načelima, pa su jedni odlučili isticati vrijednosti četničkog pokreta i držati parastose za njihovog vođu Dražu Mihailovića, a drugi veličati ustaški pokret i držati mise zadušnice za njihovog poglavnika Antu Pavelića. Dubinskom analizom religijskih tekstova i jedni i drugi „pastiri" su dolazili do spoznaje kako njihovi vjernici mogu biti isključivo žrtve rata, ali nikako i ratni zločinci.

U nekoliko stvari između vodstava ovih dviju vjerskih zajednica postoje ipak i velike sličnosti. Smetaju

im laži, neutemeljene optužbe i teške riječi. Naravno, isključivo kada ih izgovore oni drugi, nikad kada to učine oni sami. Zajedničko im je i to što iz fokusa njihova djelovanja prečesto nestane čovjek. Nasuprot tome, središnje mjesto njihova zanimanja postale su kategorije koje u svetim pismima, napisanima na latinici ili ćirilici, čak i ne postoje. Tako se od dobra čovjeka, pa i vjernika, više cijeni dobar ili po mogućnosti „veliki" Hrvat ili Srbin. Umjesto zajednice mira, ljubavi i međusobne solidarnosti, često se više pažnje posvećuje izgradnji jake, homogene i po mogućnosti etnički što čišće nacionalne zajednice.

Uzevši sve navedeno u obzir, prije nekog novog pisma ispunjenog otrovnim strelicama, možda bi poglavarima spomenutih kršćanskih (i hrišćanskih) zajednica pametnije i korisnije bilo pročitati što je Pavao iz Tarza, kojeg i jedni i drugi smatraju svecem, poručio narodu koji je na pogrešan način počeo shvaćati kršćanstvo: „Uistinu, svi ste po vjeri sinovi Božji u Kristu Isusu. Jer, svi koji ste u Krista kršteni, Krista ste obukli. Nema tu više ni Židova ni Grka! Nema više ni roba ni slobodnjaka! Nema više ni muškog ni ženskog! Jer ste svi samo jedan u Kristu Isusu!" Svoje obraćanje Pavao započinje riječima: „O nerazumni Galaćani! Tko li vas je to začarao?" Bilo je to prije dvije tisuće godina negdje u Maloj Aziji. Od tada do danas svijet i kršćanstvo promijenili su se do neprepoznatljivosti.

Narod Galaćana u međuvremenu je izumro, a i sv. Pavao već odavno nije na ovom svijetu. Ali i bez njego-

ve pomoći mislim da nije teško zaključiti da „nerazumnih“ i „začaranih“ naroda i dalje ne nedostaje.

Sva sreća što ni Hrvati ni Srbi, posebno oni među njima koji se smatraju kršćanima, ne pripadaju u tu kategoriju.

Desna skretanja

~ 19. 2. 2019.

Sjećate li se onog slučaja kada su se poznati talijanski političari, članovi Komunističke i Socijaldemokratske partije, dakle ljevičari, proglasili gradonačelnicima Zare, Fiume i Spalata u egzilu? Ili one priče otprije nekoliko godina kada su hrvatski političari s ljevice, zajedno sa svojim kolegama ljevičarima iz Slovenije i Mađarske, odlučili na granicu postaviti bodljikavu žicu, kako bi svoje narode zaštitili od rasne i vjerske nečistoće?

Ako već ne pratite politiku, onda se sigurno sjećate bar svih onih navijačkih skandala po hrvatskim stadionima, kada bi navijači antifašisti s jedne tribine zagrmili „smrt fašizmu", a oni s druge još gromoglasnije uzvratili „sloboda narodu". A zatim svi zajedno, šake stisnute uz čelo, počeli skandirati „Ju-go-sla-vi-ja"? Vjerojatno nije teško prisjetiti se ni svih onih tučnjava koje su po Hrvatskoj, ali i diljem Europe, izazvali mladi hrvatski ljevičari s tetoviranim srpovima i čekićima. A tek objave na Facebooku? Tko ne pamti užasavajuće

statuse hrvatskih ljevičara u kojima prijete homoseksualcima, crncima i Arapima. Ili grafite, koji svakodnevno niču širom Hrvatske, na kojima uz zvijezdu petokraku obavezno stoji i poruka „smrt katolicima".

Svima je, vjerujem, još u živom sjećanju vandalizam hrvatskih ljevičara koji su godinama rušili tisuće spomenika posvećenih Domovinskom ratu i oštećivali ploče s imenima ulica nazvanih po poginulim hrvatskim braniteljima. Ne treba vjerojatno podsjećati ni na brojne šovinističke izjave hrvatskih rokera koji se smatraju ljevičarima, a posebno na njihove pjesme koje slave postojanje komunističkih logora i zatvora.

Naposljetku, najlakše je možda prisjetiti se svih onih izjava hrvatskih intelektualaca ljevičara koji uporno negiraju da se išta dogodilo nakon predaje kod Bleiburga, a kada govore o Golom otoku isključivo spominju dramske i plesne priredbe koje su se tamo održavale svakog Prvog maja.

Ukoliko se ipak ničega od navedenog ne sjećate, ne brinite se, nije u pitanju demencija ili Alzheimerova bolest. Ništa od toga nije se dogodilo i teško je zamisliti da će se ikada dogoditi. Ali ne bojte se, ipak se Hrvati ne moraju kititi perjem tuđih huligana ili praviti važnima izmišljenim događajima. I mi svoje konje za utrku u mržnji imamo. Najčešće ih skupnim imenom zovemo – desničari. Naravno, to nipošto ne znači da svi (hrvatski) desničari podržavaju govor mržnje ili prema drugima i drugačijima postupaju iz mržnje.

Nimalo slučajno, talijanski političari koji posežu za hrvatskim teritorijem, većina hrvatskih ratnih profitera i hrvatskih političara koji su po sudovima ili zatvorima zbog kriminala, hrvatski navijači koji svojim vandalizmom sramote Hrvatsku, hrvatski pjevači i sportaši koji na koncertima i po stadionima uzvikuju ustaške pozdrave, hrvatski „grafiteri" koji po zidovima ispisuju slovo „U", crtaju kukaste križeve i poručuju da treba ubiti Srbina, Židova ili pedera, hrvatski intelektualci koji veličaju NDH, negiraju zločinački karakter ustaškog pokreta i umanjuju broj žrtava u logoru Jasenovcu, hrvatski borci za kulturnu čistoću koji su porušili i oštetili više od tri tisuće antifašističkih spomenika... svi odreda smatraju se desničarima.

I tko nakon svega navedenog može osporiti da su najveći domoljubi u Hrvatskoj upravo njezini desničari? Da istinski vjernik (čitaj: katolik) teško može biti netko tko nije desničar? Da hrvatsku tradiciju i kulturu itko može poštivati više od pravog desničara? Da nacionalne interese itko može štititi bolje od nepotkupljivih i beskompromisnih hrvatskih desničara?

Dakle, kome to i dalje nije jasno da Hrvatsku vole, čine boljom, pravednijom i naprednijom, više od ikoga drugog, hrvatski desničari?

Pa eto, meni.

Povijest je učiteljica – hrvatstva?

26. 2. 2019.

Biste li mogli objasniti značenje Ćirila i Metoda za razvoj hrvatske kulture i književnosti? Znate li zašto su 1358. i 1409. neke od najvažnijih godina u povijesti Dalmacije? Ili, kada je bila bitka na Mohačkom polju i zašto je njezin ishod važan za povijest Hrvata? Možete li objasniti razliku između Države SHS i Kraljevine SHS? Naposljetku, biste li znali nabrojiti države u čijem je sastavu bila Istra kroz stoljeća?

Gotovo sam siguran da osim povjesničara, nastavnika povijesti i stvarno rijetkih iznimaka većina Hrvata ne zna odgovor na ova pitanja. A vjerovali ili ne, svi koji su se školovali u Hrvatskoj, čak i u vrijeme socijalizma, o ovim su događajima učili u dva navrata. Bez obzira na to u koju osnovnu ili srednju školu išli. I još nešto. Svi navedeni primjeri nisu neki manje važni događaji. Nisam npr. tražio da se barem jednom rečenicom opiše vladavina kneza Trpimira, Domagoja ili Branimira, da se pojasni nastanak Vojne krajine ili objasni zašto su Stjepan Radić i Svetozar

Pribičević sklopili koaliciju. A i to se učilo. Također dvaput.

Nakon konstatacije da su svi učili sve, a da rijetko tko po završetku školovanja išta zna, nameće se logično pitanje: čemu (takva) nastava povijesti?

Posljednjih nekoliko godina radna skupina sastavljena od nastavnika, metodičara i povjesničara pokušala je odgovoriti na ovo pitanje. I došli su do zaključka da bi svrha učenja povijesti trebala biti poticanje zanimanja učenika za proučavanje prošlosti, razvijanje radoznalosti, imaginacije, analitičkog mišljenja i multiperspektivnosti. Time bi povijest, ali i nastava povijesti, uistinu postale učiteljice života. Umjesto „bubanja napamet" i velike količine podataka koji se brzo zaborave, znanje i vještine koje bi učenici stekli pomogli bi im u snalaženju u različitim životnim i profesionalnim situacijama.

Sramota! Pobunili su se odmah zabrinuti domoljubi. Nastava povijesti mora prije svega pridonijeti izgradnji nacionalnog identiteta! Primarni cilj nije učiniti učenika dobrim građaninom, nego dobrim Hrvatom.

Kakva radoznalost?! Pa da još netko postavi pitanje zašto pripadnici pobjedničke hrvatske vojske hladnokrvno ubijaju starce srpske nacionalnosti i pale njihove kuće nakon što je rat završio. Kakvo analitičko mišljenje?! Pa da netko zapita zašto Hrvatska 30 godina gospodarski ne napreduje, iako njom više ne upravljaju Austrijanci, Mađari ili Srbi? Kakva imaginacija?! Pa da se neki učenik zamisli u ulozi djeteta kojeg su ustaše

odvojili od majke i odveli u „prihvatilište". Kakva multiperspektivnost?! Pa nećemo valjda dopustiti da nam učenici počnu žaliti tuđe žrtve i osuđivati naše zločince.

Koji je cilj nastave povijesti i koja je uloga države u tom procesu, možda je najbolje prije nekoliko godina objasnio, tko drugi nego jedan svećenik povjesničar. On smatra, a bojim se da u takvom stavu nije usamljen, kako je „normalno za očekivati da se udžbenik (povijesti) koji će biti tiskan odobrenjem hrvatskoga Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa piše s hrvatskoga stajališta i da se u njemu iznose hrvatske istine". Iskreno, ne znam čemu naglašavanje ovog posljednjeg. Pa ima li drugih, osim hrvatskih istina?

Naravno da pogađate koji je od spomenutih dvaju koncepata poučavanja izgubio bitku s hrvatskom realnošću. I što slijedi? Očito stari isprobani recept koji će osigurati da povijest zadrži status jednog od najdosadnijih, ali i najirelevantnijih školskih predmeta. Umjesto na kvaliteti nastave naglasak će biti na kvantiteti sadržaja. Umjesto aktivnih sudionika obrazovnog procesa učenici će i dalje ostati pasivni promatrači. Da stvar bude apsurdnija, povećanje tema iz nacionalne povijesti vjerojatno će izazvati protuefekt. Ako je većina imala problema s pamćenjem onoga što se do sada učilo, kako će tek biti kad se količina informacija poveća. Osim toga, bojim se da bi teme iz nacionalne povijesti mogle doživjeti sudbinu tema iz NOB-a, revolucionarnog i socijalističkog pokreta. Što se na njima više ustra-

jalo, posebice na jednostran i tendenciozan način, kod učenika se stvarao otpor, a s vremenom i podsmijeh.

Ono što je možda najvažnije, a što domoljubnim dušobrižnicima očito nije jasno, ljubav prema domovini i svom narodu ne gradi se na pričama iz prošlosti, koliko god one zvučale herojski i romantično. Mlade ljude moramo naučiti da poštuju svoju državu, njezine zakone, institucije i, naravno, ljude koji u njoj žive. Tek kada to nauče postat će svjesni onoga što imaju, ali i onoga što bi mogli i trebali imati.

Trebamo ih naučiti da nekritička samopromocija, traženje krivaca za probleme u drugima, ksenofobija i etnocentrizam nisu domoljublje, nego nacionalizam. A kako je to lijepo rekao francuski predsjednik Macron, „nacionalizam je izdaja domoljublja".

Kad već naši veliki Hrvati to ne uspijevaju shvatiti, pomognimo našim malim sugrađanima da nemaju dvojbe oko toga.

Hrvoje Klasić
BIJELO NA CRNO
Lekcije iz prošlosti za budućnost

Nakladnik
Naklada LJEVAK d.o.o.
Kopačevski put 1c, Zagreb
www.ljevak.hr

Lektura i korektura
JAKOV LOVRIĆ

Ilustracija na naslovnici
DANILO DUČAK

Oblikovanje i priprema
ANA POJATINA
RAM

Tisak
FEROPROMS

ISBN 978-953-355-255-2

www.ljevak.hr

Biti povjesničar u društvu koje ne samo da je opterećeno nego i duboko podijeljeno kada je u pitanju odnos prema prošlosti, poseban je izazov. Naravno, s tim izazovom svaki povjesničar nosi se na svoj način. Dio kolega glasno i jasno upozorava na opasne tendencije u procesu suočavanja s prošlošću, na revizionizam i negacionizam, na laži i obmane koje se koriste kao pogonsko gorivo za nacionalizam i šovinizam. Ima i onih kolega koji se više vole držati „po strani", čiji se stavovi u društvu rijetko čuju, koji će radije konformistički prešutjeti nego javno ukazati na očite zloupotrebe povijesti. Nažalost, ima i onih povjesničara čiji su stavovi neposredno utjecali na stanje u kojem se nalazimo, koji su svoj znanstveni integritet podredili ideološkim i (dnevno) političkim ciljevima.

Razmišljajući o svojoj profesionalnoj i društvenoj ulozi procijenio sam da pisanje znanstvenih radova i držanje nastave studentima, koliko god se trudio biti kvalitetan i inovativan, nije dovoljno. Zato sam odlučio iskoristiti sva sredstva kako bih ono čime se bavim što više približio najširoj javnosti. Cilj je bio rezultate vlastitih istraživanja „jednostavnim" jezikom učiniti razumljivima, zanimljivima i intrigantnima svima koji nisu profesionalni povjesničari. Smatrao sam, i sve sam uvjereniji u ispravnost tog stava, da biti znanstvenik i društveno angažiran intelektualac nisu pozicije koje jedna drugoj smetaju, već se naprotiv izvrsno nadopunjuju.